

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝ/ΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΜΗΜΑΤΟΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ & ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**Θέμα διπλωματικής εργασίας: «Περιφερειακή
πολιτική για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών
στην Ε.Ε. και στην Ελλάδα»**

Επιβλέπων: Καθηγητής κ. Αθ. Παπαδασκαλόπουλος

Μέλη επιτροπής: Αναπλ. Καθ. κα Ο. Γιώτη-Παπαδάκη

Λέκτορας κ. Χρ. Στοφόρος

Φοιτήτρια: ΑΘΗΝΑ ΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ

A.M. 0801MO17

Αθήνα, Ιούνιος 2009

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια των υποχρεώσεών μου ως φοιτήτριας στο Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών του Τμήματος Οικονομικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης του Παντείου Παν/μίου Κοινωνικών & Πολιτικών Επιστημών.

Αρχικά, θα ήθελα να ευχαριστήσω από τα βάθη της καρδιάς μου τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Αθ. Παπαδασκαλόπουλο για την καθοδήγησή του, τις χρήσιμες συμβουλές του αλλά και την ηθική συμπαράσταση που μου προσέφερε όχι μόνο κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας αλλά και όλο το προηγούμενο χρονικό διάστημα καθώς ήταν ένας από τους κυριότερους υποστηρικτές μου στη Γενική Συνέλευση Ειδικής Σύθεσης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών του Τμήματός μου όσον αφορά στην έγκριση νέου θέματος διπλωματικής εργασίας με απώτερο σκοπό την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος Σπουδών.

Τέλος, θέλω να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την οικογένειά μου και τον άντρα μου που μου συμπαράσταθηκαν και με στήριζαν ηθικά στη μακροχρόνια πορεία μου για την επιτυχή ολοκλήρωση των σπουδών μου και με τη σειρά μου τους αφιερώνω την προσπάθειά μου.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στα πλαίσια αυτής της διπλωματικής εργασίας πραγματοποιείται η αναφορά της εθνικής και περιφερειακής ελληνικής πολιτικής για τις ορεινές περιοχές. Παρουσιάζεται η υφιστάμενη κατάσταση και τα χαρακτηριστικά του ορεινού χώρου, η Ευρωπαϊκή Πολιτική και η επιρροή της στην ελληνική καθώς και ο εθνικός σχεδιασμός στους τομείς γεωργίας, κτηνοτροφίας, δασοπονίας και τουρισμού. Παρατίθεται η μέχρι σήμερα ασκηθείσα πολιτική αλλά και ότι προβλέπεται σήμερα στα εθνικά προγράμματα και σχέδια και στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης. Η προσέγγιση της περιφερειακής πολιτικής επιχειρείται μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων των περιόδων 2000 – 2006 και 2007 – 2013 που αφορούν τις ορεινές περιοχές.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	8
1. Φυσικά, κοινωνικοοικονομικά και διαρθρωτικά χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα	12
1.1 Εισαγωγή	12
1.2 Χαρακτηριστικά της φυσικής και κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας των ορεινών περιοχών στην Ελλάδα	16
1.2.1 Φυσικο – γεωγραφικά χαρακτηριστικά	16
1.2.2 Δημογραφικά δεδομένα	17
1.2.3 Οικονομικά χαρακτηριστικά	20
1.3 Διάρθρωση και προβλήματα του ορεινού αγροτικού χώρου	21
1.3.1 Τομέας γεωργίας	21
1.3.2 Τομέας κτηνοτροφίας	23
1.3.3 Τομέας δασοπονίας	24
1.3.4 Τομέας τουρισμού	26
1.3.5 Τομέας μεταποίησης	32
1.4 Συγκριτικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών (S.W.O.T ανάλυση)	33
1.4.1 Πλεονεκτήματα	33
1.4.2 Μειονεκτήματα	34
1.4.3 Εν δυνάμει ευκαιρίες και απειλές	36

2. Θεωρίες και Πολιτικές Περιφερειακής και Τοπικής Ανάπτυξης	40
2.1 Βασικές ομάδες θεωριών και πολιτικών του χώρου	40
2.2 Νέες στρατηγικές περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης	42
2.3 Η συμβολή της ενδογενούς ανάπτυξης στην ολοκληρωμένη περιφερειακή ανάπτυξη	44
3. Η Ελληνική και Ευρωπαϊκή Πολιτική για τις Ορεινές και Μειονεκτικές Περιοχές	47
3.1 Η αναπτυξιακή πολιτική για τις Ορεινές Περιοχές στην Ευρώπη	47
3.2 Η αναπτυξιακή πολιτική για τις Ορεινές Περιοχές στην Ελλάδα	53
3.3 Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)	61
3.4 Πολιτική Αγροτικής Ανάπτυξης 2007 – 2013	72
3.5 Αποτελέσματα από την μέχρι σήμερα εφαρμογή των πρωτοβουλιών LEADER	74
4. Σχεδιασμός για την Ανάπτυξη του Ορεινού Χώρου στους Τομείς Γεωργίας, Κτηνοτροφίας, Δασοπονίας και Τουρισμού	89
4.1 Τομείς Γεωργίας – Κτηνοτροφίας	89
4.2 Τομέας Δασοπονίας	97
4.3 Τομέας Τουρισμού	99
5. Η Στρατηγική της Ανάπτυξης για τις Ορεινές Περιοχές της Χώρας Περίόδου 2000 – 2006	103
5.1 Γενικά	103
5.2 Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας & Θράκης	109
5.3 Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου	113
5.4 Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	115

5.5	Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας	118
5.6	Περιφέρεια Ηπείρου	120
5.7	Περιφέρεια Θεσσαλίας	127
5.8	Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	129
5.9	Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας	132
5.10	Περιφέρεια Κρήτης	135
5.11	Περιφέρεια Πελοποννήσου	137
5.12	Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας	140
6.	Η Στρατηγική της Ανάπτυξης για τις Ορεινές Περιοχές της Χώρας Περίοδου 2007 – 2013	145
6.1	Η συνολική στρατηγική προσέγγιση	145
6.2	Η διαμόρφωση πέντε χωρικών ενοτήτων στη νέα περίοδο 2007-2013	150
6.3	Η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών	154
7.	Συμπεράσματα – Προτάσεις	157

Βιβλιογραφία

Παράρτημα

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ ΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	18
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.2: ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΣΕ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΗΜΙΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	18
ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3: ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T.	39
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.1: ΈΡΓΑ & ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER I	76
ΠΙΝΑΚΑΣ 3.2: ΈΡΓΑ & ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ LEADER II	76
ΠΙΝΑΚΑΣ 4.1: ΕΛΑΧΙΣΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΓΕΩΡΓΙΚΗΣ ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΗΣ ΓΙΑ ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΡΟΩΡΗΣ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΗΣΗΣ	91

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ & ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΓΠΧΣΑΑ: Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού & Αειφόρου Ανάπτυξης

ΕΓΤΠΕ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Γεωργικού Προσανατολισμού & Εγγυήσεων

ΕΓΤΑΑ: Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης

ΕΚΤ: Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα

ΕΠΑΑ: Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης

ΕΟΚ: Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα

ΕΤΠΑ: Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης

ΕΛΓΑ: Ελληνικός Οργανισμός Γεωργικών Ασφαλίσεων

ΚΕΠΕ: Κέντρο Προγραμματισμού & Οικονομικών Ερευνών

ΚΥΑ: Κοινή Υπουργική Απόφαση

ΚΑΠ: Κοινή Αγροτική Πολιτική

ΚΟΑ: Κοινές Οργανώσεις των Γεωργικών Αγορών

ΚΠΣ: Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης

ΜΑΕ: Μονάδες Ανθρώπινης Εργασίας

ΜΜΕ: Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις

ΜΟΠ: Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

ΝΑ: Νομαρχιακές Αυτοδιοικήσεις

ΝΠΔΔ: Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου

ΝΠΙΔ: Νομικά Πρόσωπα Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΠΑΑΧ: Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου

ΟΤΑ: Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης

ΠΓΕ: Προϊόντα Γεωγραφικής Ένδειξης

ΠΕΠ: Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

ΠΟΕ: Παγκόσμια Οργάνωση Εμπορίου

ΠΟΠ: Προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης

ΣΑΟΧ: Σχέδιο Ανάπτυξης Ορεινού Χώρου

ΥΠΕΧΩΔΕ: Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας & Δημοσίων Έργων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα βουνά υπήρξαν ανέκαθεν τόποι απείρου φυσικού κάλους και τόποι διαμονής αυτοχθόνων πληθυσμών οι οποίοι αναπτύχθηκαν δείχνοντας σεβασμό προς τα είδη χλωρίδας και πανίδας. Λόγω της απομόνωσης, η επιβίωση των ορεινών κοινοτήτων βασιζόταν στην αυτάρκεια η οποία προϋπόθετε άριστη γνώση του τοπικού φυσικού περιβάλλοντος, των φυσικών διαθεσίμων του, των ντόπιων φυτικών και ζωικών ειδών, των ιδιοτήτων και των χρήσεων τους. Η φροντίδα με την οποία διαχειρίζονταν επί χιλιάδες χρόνια και σε πολλές περιπτώσεις διαχειρίζονται μέχρι σήμερα οι παραδοσιακές ορεινές κοινωνίες στο φυσικό τους περιβάλλον και ιδιαίτερες εδαφοκλιματικές και οικολογικές συνθήκες που επικρατούν στα ορεινά (συχνές εναλλαγές του κλίματος κ.α.), καθιστούν τις ορεινές περιοχές ιδιαίτερα ευάλωτες και εύθραυστες αλλά και ταυτόχρονα σημαντικές εστίες βιοποικιλότητας, άγριας ζωής και ενδημικών ειδών.

Ο πολιτισμικός πλούτος των ορεινών περιοχών συμβαδίζει με τον φυσικό. Στους ορεινούς όγκους του κόσμου αναπτύχθηκαν αμέτρητα είδη διαφορετικών πληθυσμών που συνέβαλαν στην ποικιλομορφία των πληθυσμών αλλά και των χώρων μέσα στους οποίους αυτοί εξελίχτηκαν. Ωστόσο, σήμερα ο παραδοσιακός χαρακτήρας τους στις αναπτυσσόμενες και αναπτυγμένες χώρες έχει αλλοιωθεί λόγω των εξωτερικών επιρροών (διατήρηση εθίμων) και μόνο στις φτωχότερες χώρες του κόσμου μπορεί κανείς να συναντήσει παραδοσιακές κοινωνίες.

Κοινό χαρακτηριστικό όλων των ορεινών περιοχών είναι η «εξαγωγή» των φυσικών τους διαθεσίμων προς τις λοιπές περιοχές, χωρίς, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, την συμμετοχή τους στην λήψη των σχετικών αποφάσεων.

Ξυλεία, ορυκτά και νερό είναι οι κυριότεροι φυσικοί πόροι που διοχετεύονται προς μαζική κατανάλωση για τους κατοίκους των πεδινών περιοχών. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις από την μαζική εκροή των πόρων αυτών για τις τοπικές κοινότητες συνεπάγονται την αποψίλωση των δασών, την αλλαγή των τοπίων και των χρήσεων γης από μεταβολές της ροής των ποταμών και από τις εξορυκτικές δραστηριότητες, ρύπανση και μόλυνση υδάτων και εδάφους και εν τέλει ραγδαία υποβάθμιση των περιοχών.

Το 2002 ανακηρύχθηκε διεθνώς ως Έτος Βουνού. Σε όλο τον κόσμο πραγματοποιήθηκαν γεγονότα για την προώθηση μιας καλύτερης αντίληψης της σημαντικότητας των βουνών ιστορικά, οικολογικά, οικονομικά και κοινωνικά. Σκοπός ήταν να εξεταστούν τρόποι για την ενθάρρυνση της αειφόρου ανάπτυξης των βουνών και των ορεινών κοινοτήτων στο μέλλον. Για τον λόγο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποφάσισε την διοργάνωση συνεδρίου με τίτλο «Πολιτικές της Κοινότητας και Ορεινές Περιοχές» τον Οκτώβριο του ίδιου έτους. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση οι ορεινές περιοχές αντιπροσωπεύουν έκταση αρκετά μεγαλύτερη από το 1/3 της επικράτειας και αποτελούν πηγή οικονομικής ανάπτυξης παρέχοντας υπηρεσίες τουρισμού και αναψυχής.

Η Ελλάδα είναι μια κατεξοχήν ορεινή χώρα, αφού στην επικράτεια της υπάρχουν περισσότερα από 300 μεγαλύτερα ή μικρότερα βουνά. Ο σημαντικότερος ελληνικός ορεινός άξονας είναι η οροσειρά της Πίνδου, που σχηματίζει τη «ραχοκοκαλιά» της Ηπειρωτικής Ελλάδας και έχει ως φυσική συνέχεια τα βουνά της Πελοποννήσου και της Κρήτης. Εξάλλου, τα περισσότερα νησιά αποτελούν, στην πραγματικότητα, τις βουνοκορφές της καταποντισμένης Αιγίδος, που κάποτε συνέδεε την Ηπειρωτική Ελλάδα με την Μ. Ασία.

Το ψηλότερο βουνό της χώρας είναι ο φημισμένος από την ελληνική μυθολογία Όλυμπος (στην Μακεδονία) που φτάνει τα 2.917μ (κορυφή Μύτικας) ενώ περίπου 40 ορεινά συγκροτήματα, σε όλη τη χώρα, υπερβαίνουν σε υψόμετρο τα 2.000μ.

Τα ελληνικά βουνά χαρακτηρίζονται από την ποικιλομορφία τους, τα σπάνια τοπία και τα μοναδικά δάση τους, μερικά από τα οποία είναι από τα παλαιότερα φυσικά δάση της Ευρώπης. Λόγω του απaráμιλλου φυσικού τους πλούτου (σε χλωρίδα και πανίδα) πολλά από αυτά προστατεύονται ως εθνικοί δρυμοί, ενώ παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες, με τις υποδομές που δημιουργήθηκαν αποτελούν ιδανικούς προορισμούς για όσους θέλουν να απολαύσουν δραστηριότητες χειμερινού και ορεινού τουρισμού.

ΣΚΟΠΟΣ

Στα πλαίσια της παρούσας διπλωματικής εργασίας, επιχειρείται η παρουσίαση της πολιτικής για τις ορεινές περιοχές στην Ελλάδα, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο αναλύονται οι τομείς γεωργίας, κτηνοτροφίας, δασοπονίας και τουρισμού, ενώ σε περιφερειακό επίπεδο πραγματοποιείται η προσέγγιση της πολιτικής όπως αυτή προγραμματίζεται στα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα, τα οποία σχεδιάζονται από τις ίδιες τις Περιφέρειες.

Στο 1^ο κεφάλαιο πραγματοποιείται η παρουσίαση των φυσικογεωγραφικών, δημογραφικών, οικονομικών και διαρθρωτικών χαρακτηριστικών καθώς και των προβλημάτων των ορεινών περιοχών. Επίσης, γίνεται η S.W.O.T ανάλυση αυτών.

Στο 2^ο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι βασικές ομάδες θεωριών και πολιτικών του χώρου καθώς και οι νέες στρατηγικές περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης.

Αντικείμενο του 3^{ου} κεφαλαίου είναι η παρουσίαση της ευρωπαϊκής πολιτικής για τον ορεινό χώρο, της ελληνικής πολιτικής, η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ), όπως επίσης και της Πολιτικής Αγροτικής Ανάπτυξης για την περίοδο 2007 – 2013. Στα πλαίσια της ΚΑΠ αναφέρονται λεπτομερώς οι μεταρρυθμίσεις των ετών 1992, 1999 και 2003 – 2004.

Στο 4^ο κεφάλαιο επιχειρείται η προσέγγιση στους σχεδιασμούς των ορεινών περιοχών για τον ελληνικό χώρο όσον αφορά στους τομείς γεωργίας, κτηνοτροφίας, δασοπονίας και τουρισμού όπως αυτή εκφράζεται στα κρατικά Στρατηγικά Σχέδια.

Στο 5^ο κεφάλαιο πραγματοποιείται η αναλυτική περιγραφή της περιφερειακής πολιτικής για τον ορεινό – μειονεκτικό χώρο για κάθε μία Περιφέρεια ξεχωριστά που αφορά την περίοδο 2000-2006. Σημειώνεται πως για τις Περιφέρειες Αττικής και Ν. Αιγαίου δεν βρέθηκαν στοιχεία που να αφορούν ορεινές περιοχές.

Αντικείμενο του 6^{ου} κεφαλαίου είναι η στρατηγική της ανάπτυξης που αφορά τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας για την περίοδο 2007-2013.

Τέλος στο 7^ο κεφάλαιο διατυπώνονται τα γενικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την μελέτη του εθνικού και περιφερειακού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου.

1. ΦΥΣΙΚΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΔΙΑΡΘΡΩΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1 Εισαγωγή

Οι ορεινές περιοχές αποτελούν το μεγαλύτερο μέρος του ηπειρωτικού τμήματος ενώ χαρακτηρίζουν σε μεγάλο βαθμό και το ανάγλυφο των περισσότερων νησιών της χώρας. Ο ορεινός χώρος συγκεντρώνει μια σειρά από πολύτιμα περιβαλλοντικά στοιχεία τα οποία συνδέονται άμεσα με τους φυσικούς πόρους της χώρας και το δυναμισμό τους. Οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας αποτελούνται από βουνά μέσου ύψους, με την υψηλότερη κορυφή να φθάνει έως τα 2.917 μέτρα. Η μη προσπελασιμότητά τους στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, αλλά και μια σειρά από σοβαρούς πολιτικούς, κοινωνικούς, οικονομικούς και ιστορικούς λόγους, δεν ευνοούσε μέχρι σήμερα την ανάπτυξή τους σύμφωνα με το κυρίαρχο μοντέλο παραγωγής και κατανάλωσης. Έτσι ή χωριά τους ερημώθηκαν. Για το λόγο αυτό οι αμιγώς ορεινές περιοχές αποτελούν το μισό της έκτασης της χώρας και κατοικούν σήμερα σε αυτές λιγότερο από το 1/10 του πληθυσμού.

Κατά την απογραφή του 2001, καταγράφηκαν 1.525 ημιορεινές και 2.163 ορεινές κοινότητες, δηλαδή 3.688 ορεινά με την ευρύτερη έννοια δημοτικά διαμερίσματα που καταλαμβάνουν περίπου 94 εκατομμύρια στρέμματα, δηλαδή το 71% (42% ορεινό και 29% ημιορεινό) του συνόλου της έκτασης της χώρας (132 εκατ. στρέμματα). Η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.) χαρακτηρίζει ως ημιορεινές τις κοινότητες που η εδαφική περιοχή τους βρίσκεται στους πρόποδες των βουνών ή η έκτασή τους μοιράζεται η μισή περίπου στην πεδιάδα και η άλλη μισή στο βουνό, αλλά πάντα με υψόμετρο μέχρι 800 μέτρα.

Ορεινές χαρακτηρίζονται οι κοινότητες που είτε το μεγαλύτερο μέρος τους βρίσκεται σε υψόμετρο άνω των 800 μέτρων ή η εδαφική τους επιφάνεια είναι πολύ κεκλιμένη και κατ' εξοχήν ανώμαλη, χωρίζεται δε από χαράδρες ή καλύπτεται από ορεινούς όγκους που δημιουργούν πολλαπλές εδαφικές πτυχώσεις με υψομετρικές διαφορές μεγαλύτερες από 400 μέτρα (Ε.Σ.Υ.Ε. 1995).

Η ορεινότητα μιας περιοχής, ο βαθμός δηλαδή στον οποίο η περιοχή είναι δυσπρόσιτη, δεν εξαρτάται μόνο από το υψόμετρο αλλά και από άλλα φυσικά χαρακτηριστικά όπως οι κλιματικές συνθήκες, η τοπογραφία και η μορφολογία του ευρύτερου χώρου, που έχουν ως αποτέλεσμα να καθιστούν δύσκολη την πρόσβασή τους προς και από αυτή. Ως συνέπεια η ορεινότητα συνεπάγεται σε μεγάλο βαθμό κοινωνική, οικονομική, πολιτική και πολιτισμική απομόνωση.

Όντας κατεξοχήν αγροτικές περιοχές, οι ορεινές κοινότητες θα μπορούσε να ισχυρισθεί βάσιμα κάποιος ότι επιβιώνουν με την βοήθεια των εξισωτικών αποζημιώσεων που τους δίνονται με βάση τις σχετικές ευρωπαϊκές πολιτικές για να συνεχίσουν να παράγουν προϊόντα. Έτσι, οι ορισμοί της ορεινότητας που δίνονται σε ευρωπαϊκό επίπεδο αντανακλούν την απαίτηση για συνδυασμό φυσικών και κοινωνικοοικονομικών κριτηρίων. Η Ευρωπαϊκή Ένωση καθιέρωσε τους όρους ορεινές – μειονεκτικές – προβληματικές περιοχές, για τις οποίες προβλέπονται ειδικά μέτρα από την Κοινή Αγροτική Πολιτική, που έχουν ως στόχο να αντισταθμίσουν τις συνέπειες των φυσικών και κοινωνικοοικονομικών αντιξοοτήτων (δυσκολία διανομής προϊόντων κ.α.) σε σχέση με τις πιο προνομιούχες περιοχές, δηλαδή τις δυναμικές. Οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται και στην Ελλάδα από το 1983,στις Έρευνες Διάρθρωσης των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων (Ε.Δ.Γ.Ε.) που διενεργούνται από την Ε.Σ.Υ.Ε. κάθε δύο χρόνια.

Μια περιοχή χρίζει ειδικής μεταχείρισης εάν είναι ορεινή, μειονεκτική ή/και προβληματική. Σύμφωνα με το ενημερωτικό σημείωμα του Υπουργείου Γεωργίας (17/07/97) (Καρανικόλας και Μαρτίνος, 1999) για την ένταξη των Δήμων, Κοινοτήτων και Οικισμών της Ελλάδας στις περιοχές της Οδηγίας 75/268/ΕΟΚ:

A. Στις Ορεινές Περιοχές (Άρθρο 3, Παρ.3) εντάσσονται Δήμοι, Κοινότητες και Οικισμοί που έχουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

- α. Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο πάνω από 800 μέτρα,
- β. Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται μεταξύ 600 – 800 μέτρων και οι κλίσεις του εδάφους είναι τουλάχιστον 16%,
- γ. Η κτηματική τους έκταση βρίσκεται σε υψόμετρο κάτω από 600 μέτρα με κλίσεις εδάφους τουλάχιστον 20%.

Εάν ένας Δήμος, Κοινότητα ή Οικισμός έχει μία από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80% ή το άθροισμα των περιπτώσεων α, β, γ είναι τουλάχιστον 80% επί του συνόλου της κτηματικής τους έκτασης, τότε είναι δυνατόν να προταθεί για ένταξη στις ορεινές περιοχές.

B. Στις Μειονεκτικές Περιοχές (Άρθρο 3, Παρ.4) εντάσσονται πολλοί Δήμοι, Κοινότητες ή Οικισμοί που αποτελούν ομοιογενείς ζώνες και χαρακτηρίζονται από χαμηλή πυκνότητα πληθυσμού, άγονο έδαφος και χαμηλό εισόδημα. Ειδικότερα θα πρέπει:

- α. Η πυκνότητα του πληθυσμού να είναι μέχρι 45 κατοίκους ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο,
- β. Το γεωργικό εισόδημα να είναι μικρότερο του 80% του μέσου όρου της χώρας
- γ. Οι αποδόσεις των κυριότερων καλλιεργειών να είναι μέχρι 80% του μέσου όρου της χώρας

Γ. Στις Περιοχές με Ειδικά Προβλήματα (Άρθρο 3, Παρ.5) εντάσσονται σε ζώνες Δήμοι και Κοινότητες νησιωτικών και παραμεθορίων περιοχών, που έχουν λόγω της θέσης τους ειδικά προβλήματα, το γεωργικό εισόδημα τους φτάνει μέχρι το 80% του μέσου όρου της χώρας και η γονιμότητα των εδαφών τους είναι χαμηλή (αποδόσεις κυριότερων καλλιεργειών μικρότερες του 80% του μέσου όρου της χώρας).

Σήμερα, που η αγροτική πολιτική αλλάζει χαρακτήρα και προωθείται η διαφοροποίηση των αγροτικών οικονομιών με στόχο να μην εξαρτώνται μόνο από το γεωργικό εισόδημα, οι ορεινές περιοχές υπόκεινται και πάλι σε ειδική μεταχείριση. Καταρτίζονται ειδικά κεφάλαια στα εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα με στόχο την ανάπτυξη τους. Ο κυριότερος φαινομενικός φυσικός πόρος που διαθέτουν είναι η ομορφιά τους, που μπορεί να αξιοποιηθεί σύμφωνα με την κυρίαρχη αναπτυξιακή λογική για τουριστικές επιχειρήσεις. Παραμένοντας ωστόσο, ακόμη υποανάπτυκτες, χωρίς κατάλληλες υποδομές σε δρόμους, νοσοκομειακή περίθαλψη, δίκτυα ύδρευσης, αποχέτευσης και επικοινωνίας, η πολιτική επιλογή των δυνάμεων που βρίσκονται στην εξουσία, είναι ότι πρέπει να επενδυθούν χρήματα για να αλλάξουν χαρακτήρα. Στον Ευρωπαϊκό Χάρτη των Ορεινών Περιφερειών, που λειτουργεί ως πλαίσιο για τους εθνικούς νόμους για τις ορεινές περιοχές, δίνεται η δυνατότητα στις χώρες που θα προσυπογράψουν τον χάρτη, να προσδιορίσουν οι ίδιες τις ορεινές περιοχές τους. Ειδικότερα αναφέρεται (άρθρο 2) ότι με τον όρο «ορεινές περιοχές» εννοούνται «περιοχές των οποίων το ύψος, η κλίση του εδάφους και το κλίμα δημιουργούν ειδικές συνθήκες οι οποίες επενεργούν στην επιδίωξη των ανθρώπινων δραστηριοτήτων».

Η μελέτη που ανατέθηκε από το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. στο γραφείο 12 (2000) κατατάσσει τους νομούς της χώρας ανάλογα με την ορεινότητά τους σύμφωνα με κριτήρια έκτασης και πληθυσμού. Σύμφωνα με τα πορίσματα της, 32 νομοί της Ελλάδας

χαρακτηρίζονται από σημαντική ορεινή έκταση και ορεινό πληθυσμό. Από αυτούς, ύστερα από διερεύνηση με την μέθοδο Πλεονεκτημάτων, Αδυναμιών, Ευκαιριών και Απειλών (Swot Analysis – Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats), προκύπτουν 8 νομοί (Φθιώτιδας, Καρδίτσας, Φλώρινας, Άρτας, Γρεβενών, Ιωαννίνων, Αρκαδίας και Ευρυτανίας) οι οποίοι περιέχουν σύμφωνα με την μελέτη τις πιο προβληματικές ορεινές περιοχές της χώρας. Πρόκειται για νομούς με φθίνον εισόδημα, φθίνοντα πληθυσμό και που δεν εξαρτώνται από τον αγροτικό τομέα.

1.2 Χαρακτηριστικά της Φυσικής και Κοινωνικοοικονομικής Πραγματικότητας των Ορεινών Περιοχών και Σύμφυτα Προβλήματα στην Ελλάδα

1.2.1 Φυσικο - γεωγραφικά Χαρακτηριστικά

Η Ελλάδα είναι κατεξοχήν ορεινή χώρα. Ο ορεινός όγκος της καταλαμβάνει έκταση 77,6 εκατ. στρεμμάτων, από τα οποία τα 13,08 (17%) είναι καλλιεργήσιμη έκταση, τα 36,42 (47%) βοσκότοποι και τα 24,02 (31%) δάση. Σημαντικό χαρακτηριστικό της φυσικής πραγματικότητας των ορεινών περιοχών είναι ο εξαιρετικός πλούτος της βιοποικιλότητας. Απαντώνται ανάλογα με την περιοχή οικοσυστήματα και τοπία μεσογειακά (αείφυλλα, σκληρόφυλλα), αλπικά (Όλυμπος, Σμόλικας, Τύμφης, Βόρας και άλλες οροσειρές) και σκανδιναβικά (Ροδόπη). Ιδιαίτερα αυξημένη είναι και η γενετική ποικιλότητα (διαφορές κληρονομικών καταβολών μέσα σε ένα είδος) λόγω της γεωγραφικής θέσης της χώρας, της ποικιλίας των κλιματικών τύπων, της ορογραφικής διαμόρφωσης αλλά και της μετανάστευσης από βορειότερα άλλων ειδών τα οποία βρήκαν σε αυτή καταφύγιο την περίοδο μετά τους παγετώνες (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε).

Σε αντίθεση με τις πεδινές αγροτικές περιοχές, αλλά και πολλές ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές, οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας χαρακτηρίζονται από έναν αναντικατάστατο φυσικό πλούτο, που φιλοξενεί σημαντικό αριθμό άγριων φυτικών και ζωικών ειδών προσαρμοσμένων στις εκάστοτε τοπικές συνθήκες.

1.2.2 Δημογραφικά Δεδομένα

Όσον αφορά στο ανθρωπογενές ορεινό περιβάλλον, η Ελλάδα διακρίνεται για το μικρό μέγεθος αλλά και το μεγάλο πλήθος των ορεινών οικισμών. Οι ημιαστικοί οικισμοί (2000 – 10000 άτομα) αποτελούν μόνο το 13% των ορεινών οικισμών, ενώ το μόνο ορεινό αστικό κέντρο (άνω των 10000 ατόμων) είναι σήμερα η Νάουσα (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., 2000).

Στην Ελλάδα οι ορεινές κοινότητες ερημώθηκαν την περίοδο της μαζικής μετανάστευσης από τα χωριά προς τις μεγάλες πόλεις και το εξωτερικό τις δεκαετίες του 1950, 1960 και 1970. Η μαζική αποχώρηση του ορεινού πληθυσμού οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στις συγκρούσεις του εμφυλίου πολέμου και τις διώξεις που ακολούθησαν τα χρόνια της εθνικής αντίστασης στην γερμανική κατοχή. Γεγονός είναι ότι τα ορεινά χωριά ερημώθηκαν κατά την διάρκεια των δεκαετιών 1950 – 1970, με τον αστικό πληθυσμό να αυξάνεται από 37,7% επί του συνόλου το 1951 σε 58,1 % το 1981 και τον αγροτικό να μειώνεται από 47,5% σε 30,3% (πίνακας 1.1).

Πίνακας 1.1 Κατανομή πληθυσμού σε αστικές & αγροτικές περιοχές

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΑΣΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΣΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
1928	6.204.684	1.931.937	31,1%	3.373.281	54,4%
1940	7.344.860	2.411.647	32,8%	3.847.134	52,4%
1951	7.632.801	2.879.994	37,7%	3.622.619	47,5%
1961	8.388.533	3.628.105	43,3%	3.674.592	43,8%
1971	8.768.641	4.664.917	53,2%	3.086.562	35,2%
1981	9.740.417	5.659.182	58,1%	2.951.346	30,3%
1991	10.259.900	6.036.660	58,9%	2.910.466	28,3%
2001	10.934.097	8.211.646	75,1%	2.722.451	24,9%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Συγκεκριμένα στοιχεία για τις ορεινές περιοχές υπάρχουν από το 1971 και έπειτα. Όπως φαίνεται στον πίνακα 1.2, ο ορεινός πληθυσμός της Ελλάδας μειώθηκε δραματικά την δεκαετία του 1970 και λιγότερο την δεκαετία του 1980. Από την σύγκριση των δύο πινάκων προκύπτει ότι η μείωση του ορεινού πληθυσμού ήταν ακόμη εντονότερη την δεκαετία του 1960.

Πίνακας 1.2 Κατανομή πληθυσμού σε ορεινές & ημιορεινές περιοχές

ΕΤΟΣ	ΣΥΝΟΛΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΗΜΙΟΡΕΙΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΗΜΙΟΡΕΙΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ	ΟΡΕΙΝΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ ΟΡΕΙΝΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΥΝΟΛΟΥ
1971	8.768.641	1.781.689	20,3%	1.047.894	12,0%
1981	9.740.417	2.085.574	21,4%	941.973	9,7%
1991	10.259.900	2.236.351	21,8%	939.843	9,2%
2001	10.934.097	2.285.884	20,9%	789.989	7,2%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Ως συνέπεια των μεταβολών αυτών, κατά την διάρκεια των τελευταίων 50 χρόνων, απωλέσθηκε ένα μεγάλο μέρος των τοπικών παραδόσεων, εγκαταλείφθηκε ένα σημαντικό κομμάτι του οικιστικού πλούτου (σχολεία και κατοικίες), χάθηκαν παραδοσιακά αρχιτεκτονικά μνημεία και παραδοσιακές δεξιότητες και επαγγέλματα. Στις περιπτώσεις που οι ηλικιωμένοι παρέμειναν στις εστίες τους, οι νέοι επέστρεφαν σε αυτές κατά την διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών για παραθερισμό και διατηρήθηκε σε κάποιο βαθμό η σύνδεση τους με τα πάτρια εδάφη. Στις περιπτώσεις όμως που μετανάστευε όλη η οικογένεια, τα σπίτια εγκαταλείπονται. Με την πάροδο του χρόνου είτε καταστρέφονται είτε επισκευάζονται μερικά από αυτά προς μόνιμη ή εποχιακή χρήση μετά την συνταξιοδότηση των κατόχων τους.

Βασικό χαρακτηριστικό του ορεινού πληθυσμού της Ελλάδας είναι η γήρανση του καθώς, σύμφωνα με στοιχεία του 1991 το 19,3% έχει ηλικία μεγαλύτερη των 65 ετών, ποσοστό πολύ μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό για το σύνολο της χώρας που είναι 13,7%. Φωτεινές εξαιρέσεις όπου οι νέοι παρέμειναν στον τόπο τους και έκαναν οικογένειες, είναι οι ορεινές περιοχές των νομών Ξάνθης, Ημαθίας, Κοζάνης και Πέλλης, στις οποίες είναι σημαντικό το ποσοστό των παιδιών ηλικίας έως 14 ετών και των νομών Κορινθίας, Μαγνησίας και Καστοριάς που είναι σημαντικότερο το ποσοστό των παραγωγικών ηλικιών (25 – 49 ετών). Η διαμονή των νέων στον τόπο τους είναι ένας σημαντικός δείκτης του φυσικού δυναμικού και της κατάστασης της περιοχής, και συνδέεται άμεσα με τις ευκαιρίες και δυνατότητες απασχόλησης και τον τρόπο ζωής των κατοίκων (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000).

Επιπλέον, μεγάλο ποσοστό των κατοίκων των κοινοτήτων των ορεινών περιοχών είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης, ενώ παράλληλα το ποσοστό των αναλφάβητων παραμένει ακόμη και σήμερα σε πολλές περιοχές σε αρκετά υψηλά επίπεδα.

1.2.3 Οικονομικά Χαρακτηριστικά

Το ύψος, καθώς και η εξελικτική πορεία του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος και εισοδήματος, είναι μια ένδειξη σχετικά με την ευημερία κάθε περιοχής. Το χαμηλό κατά κεφαλήν ΑΕΠ που παρατηρείται στις ορεινές περιοχές αποδίδεται κυρίως στο ότι οι περιοχές αυτές εμφανίζουν μειωμένες δυνατότητες επενδύσεων και απασχόλησης για τον οικονομικά ενεργό πληθυσμό, οπότε τα οικονομικά τους αποτελέσματα εμφανίζονται μειωμένα συγκριτικά με άλλες περιοχές. Το γεγονός αυτό προκαλεί σε μεγάλο βαθμό το φαινόμενο της εκροής του πληθυσμού. Όπως προκύπτει και από τα δημογραφικά στοιχεία τα τελευταία έτη μειώνεται σταθερά ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός που διαμένει στην κάθε περιοχή, οπότε μειώνεται και η συμμετοχή της περιοχής στην διαμόρφωση του εθνικού εισοδήματος.

Εξετάζοντας την τομεακή διάρθρωση της απασχόλησης διαπιστώνεται το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, ενώ ο δευτερογενής τομέας χαρακτηρίζεται από χαμηλά ποσοστά απασχόλησης γεγονός που επιβεβαιώνει την περιορισμένη μεταποιητική δραστηριότητα στις περιοχές. Τα στοιχεία απασχόλησης στον τριτογενή τομέα διαφοροποιούνται έντονα ανάλογα με την κάθε περιοχή και σχετίζονται με το τουριστικό ενδιαφέρον και την δυνατότητα προσέλκυσης επισκεπτών. Η τάση βέβαια που καταγράφεται, ανεξαρτήτως του ανάγλυφου και της πληθυσμιακής κατηγορίας είναι η ενίσχυση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών και του εμπορίου, με ταυτόχρονη σημαντική μείωση του ποσοστού ενεργού πληθυσμού που απορροφάται στην γεωργία.

Οι ορεινές περιοχές δεν έχουν να επιδείξουν ιδιαίτερα αυξημένη εμπορική δραστηριότητα. Οι επιχειρήσεις σε αυτόν τον τομέα περιορίζονται κυρίως σε εστιατόρια – καφενεία, στο λιανικό εμπόριο και κάποιες μικρές οικοτεχνικές, χειροτεχνικές ή βιοτεχνικές ιδιωτικές επιχειρήσεις και είναι κατά βάση οικογενειακές

ή απασχολούν πολύ μικρό αριθμό ατόμων. Η βιομηχανία και βιοτεχνία δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως δυναμικοί κλάδοι γεγονός που οφείλεται κατά κύριο λόγο στην γεωγραφική θέση των περιοχών, στην μη ορθολογική εκμετάλλευση των υπαρχόντων πλουτοπαραγωγικών πηγών και στην έλλειψη έργων υποδομής που αποτελούν τους βασικούς αναπτυξιακούς άξονες για την στήριξη βιομηχανικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων.

Τέλος, κύριο αίτιο της οικονομικής δυσπραγίας των κατοίκων των ορεινών περιοχών μπορεί να χαρακτηριστεί και η έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με επενδύσεις και εκμετάλλευση των ευκαιριών που υπάρχουν για την στήριξη, ανάπτυξη και αναδιάρθρωση των τοπικών κοινωνιών.

1.3 ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ

1.3.1 Τομέας Γεωργίας

Η ελληνική γεωργία αντιμετωπίζει μια σειρά προβλημάτων διαρθρωτικής φύσης, τα οποία οι δυνάμεις που βρέθηκαν στην εξουσία επιχείρησαν να επιλύσουν με αποσπασματικά μέτρα, με στόχο την ικανοποίηση των συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτικών συμφερόντων τους.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά και από τα πιο σοβαρά διαρθρωτικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η ελληνική γεωργία, το οποίο μάλιστα επιτείνεται δραματικά στις ορεινές περιοχές, είναι ο κατακερματισμός και η μεγάλη διασπορά των Μοναδιαίων Ιδιοκτησιών / Χρήσεων / Εκμεταλλεύσεων Γης (ΜΙΧΕΓ) (Ρόκος, 1980). Το πρόβλημα οξύνθηκε μετά τη μικρασιατική καταστροφή όταν το 1922 τουλάχιστον 1.500.000 Έλληνες διώχτηκαν από τα παράλια της Μ. Ασίας.

Η ελληνική κυβέρνηση, προκειμένου να διευκολύνει την εγκατάσταση και διαβίωσή τους στην Ελλάδα, εφάρμοσε ένα εκτεταμένο αναδασμό γης, χορηγώντας στους πρόσφυγες διάσπαρτα κτήματα σε όλη την επικράτεια. Το γεγονός ότι μόνο το 30% περίπου της συνολικής έκτασης της ορεινής και ημιορεινής Ελλάδας αποτελεί γεωργική γη, εντείνει το πρόβλημα του κατακερματισμού και της διασποράς του γεωργικού κλήρου, αν και κατά την περίοδο 1971-1991 παρατηρήθηκε ελαφρά μείωση του αριθμού των αγροτικών, με παράλληλη αύξηση του αριθμού και του μεγέθους των μεγάλων εκμεταλλεύσεων (άνω των 50 στρεμμάτων) (Ζιωγάνας, 1999). Ακόμη, το ποσοστό της αρδευόμενης γεωργικής γης είναι χαμηλό, ο μέσος όρος ηλικίας των αρχηγών των γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι υψηλός (περίπου το 60% είναι άνω των 55 ετών) και η επαγγελματική τους εκπαίδευση ελλιπής.

Στην ορεινή γεωργία επικρατούν ιδιαίτερα δυσμενείς εδαφοκλιματικές συνθήκες (μεγάλο υψόμετρο, έντονες κλίσεις εδάφους, φτωχή άρδευση, βοσκότοποι κατάλληλοι μόνο για αιγοπρόβατα, μικρή βλαστητική περίοδος).

Στις ορεινές περιοχές, παρά το μεγαλύτερο συνήθως ύψος βροχοπτώσεων, το ποσοστό των αρδευόμενων εκτάσεων φτάνει μόνο το 20,2%, ενώ στο σύνολο της χώρας αρδεύεται το 35,2% των καλλιεργούμενων εκτάσεων (ΕΣΥΕ, 1993). Την περίοδο 1987-1993 ο αριθμός των αγροτικών εκμεταλλεύσεων των ορεινών περιοχών μειώθηκε κατά 15,7% και η χρησιμοποιούμενη γεωργική έκταση κατά 12,8%, ενώ οι αντίστοιχοι αριθμοί για το σύνολο της χώρας είναι 14,1% και 6,9%, γεγονός που υποδηλώνει ότι η μείωση του αριθμού των εκμεταλλεύσεων δεν οφείλεται σε ενδεχόμενη συγχώνευση και αύξηση του μεγέθους τους, αλλά σε διαρκώς αυξανόμενη εγκατάλειψη των γεωργικών εκτάσεων (2,5 εκατομμύρια στρέμματα τα τελευταία 15 χρόνια).

Εκτιμάται ότι το μέσο μέγεθος των γεωργικών εκμεταλλεύσεων των ορεινών περιοχών δεν ξεπερνά τα 33 στρέμματα που αντιστοιχεί μόλις στο 75% του μ.ο. της χώρας ενώ το ανάγλυφο και η πολυσχιδής υδρογραφική μορφολογία επιτείνουν το πρόβλημα του πολυτεμαχισμού (6,8 αγροτεμάχια έναντι 4,8 του μ.ο. της χώρας) (Καρανικόλας και Μαρτίνος 1999, Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000).

Επιπλέον, οι ορεινές περιοχές εμφανίζουν τον υψηλότερο δείκτη γήρανσης των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων με ποσοστό εκμεταλλεύσεων με αρχηγούς ηλικίας άνω των 55 ετών 60,5%. Το 1993, από τους 1.767.250 αρχηγούς και μέλη νοικοκυριών που εργάζονται στη γεωργία σε όλη τη χώρα, ένα ποσοστό 25,1% είναι κάτοικοι ορεινών περιοχών και από αυτούς το 32,2% έχει ως αποκλειστική απασχόληση τη γεωργία, έναντι ποσοστού 27,4% που ισχύει για το σύνολο της χώρας (ΕΣΥΕ, 1993).

1.3.2 Τομέας Κτηνοτροφίας

Όσον αφορά στις ζωικές μονάδες της χώρας, το 32% περίπου αυτών βρίσκεται στις ορεινές περιοχές και το ζωικό κεφάλαιό τους χαρακτηρίζεται από το μεγαλύτερο αριθμό ζωικών μονάδων (ΖΜ) ανά εκμετάλλευση (4,52) έναντι 3,44 ΖΜ ανά εκμετάλλευση για το σύνολο της χώρας. Τα στοιχεία όμως της ΕΣΥΕ (1993) αποκαλύπτουν παράλληλα ότι οι ζωικές μονάδες όλο και μειώνονται, παρά το γεγονός ότι η κτηνοτροφία παίζει ακόμη σημαντικό ρόλο στα ορεινά. Οι ορεινές περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας εξακολουθούν να συγκεντρώνουν το μισό πληθυσμό των αιγών και το 1/3 των προβάτων όλης της χώρας.

1.3.3 Τομέας Δασοπονίας

Στο παρελθόν παρατηρήθηκε το φαινόμενο της αποψίλωσης δασικών εκτάσεων για γεωργική χρήση, με αποτέλεσμα την εμφάνιση μικρού μεγέθους εκμεταλλεύσεων που βρίσκονται σε πλαγιές με σχετικά μεγάλη κλίση και υψόμετρο. Σήμερα η σταδιακή εγκατάλειψη του παραδοσιακού τρόπου εκτροφής των μηρυκαστικών και ειδικότερα η εγκατάλειψη του νομαδικού τρόπου εκτροφής και ο συνακόλουθος περιορισμός των μετακινήσεων των κοπαδιών, έχουν ως αποτέλεσμα τη μείωση της βοσκοϊκανότητας των ορεινών βοσκοτόπων και λιβαδιών, την αύξηση των δασικών πυρκαγιών και σοβαρά προβλήματα εδαφικής διάβρωσης (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000).

Στην Ελλάδα διακρίνονται πέντε ζώνες δασικής βλάστησης, τρεις από τις οποίες σχετίζονται με τον ορεινό χώρο και είναι οι εξής:

A) Ζώνη δασών οξυάς-ελάτης και ορεινών παραμεσόγειων κωνοφόρων (ορεινή, υπαλπική): Η ζώνη αυτή εκτείνεται στις ορεινές περιοχές της Στερεάς Ελλάδας, της Πελοποννήσου καθώς και της κεντρικής και βόρειας Ελλάδας. Κυριαρχούντα είδη είναι η υβριδογενής ελάτη και η οξυά και σχηματίζονται μικρά δάση ελάτης και οξυάς καθώς και αμιγή δάση οξυάς που φθάνουν μέχρι τα δασοόρια (1800-1900 μ).

B) Ζώνη ψυχρόβιων κωνοφόρων (ορεινή-υπαλπική): Η ζώνη αυτή εμφανίζεται στα υψηλά όρη της βόρειας Ελλάδας και αποτελείται από ψυχρόβια κωνοφόρα. Εδώ βρίσκουμε δάση της δασικής πεύκης, της ερυθρελάτης και της λευκής ελάτης.

Γ) Εξωδασική ζώνη υψηλών όρεων: Η ζώνη αυτή εμφανίζεται στα υψηλά όρη της Ελλάδας, πάνω από τα δάση και τα δενδροόρια (ψευδαλπικές εκτάσεις). Συντίθεται από ποώδη κυρίως βλάστηση με διάσπαρτους μικρούς θάμνους.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσιεύει το Υπουργείο Γεωργίας, προκύπτει ότι τα πραγματικά παραγωγικά δάση δεν ξεπερνούν τα 10 εκατ. στρέμματα (σε σύνολο 33,5 εκατ. στρεμμάτων δασικών εκτάσεων), αλλά 3,5-4 εκατ. στρέμματα μπορούν να

θεωρηθούν απλώς παραγωγικά και τα υπόλοιπα είναι θαμνώνες πλατυφύλλων. Προκύπτει επίσης ότι εντός των δασικών συμπλεγμάτων υπάρχουν αρκετές γυμνές εκτάσεις. Ενώ τα δασικά εδάφη αποτελούν το 60% της επιφάνειας της χώρας, μόλις το 18% αποτελεί καλυπτόμενη έκταση από τα δάση.

Ανάμεσα στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 παρατηρείται σημαντική πτώση της παραγωγής ξυλείας της τάξης των 700.000 κυβικών μέτρων, η οποία σύμφωνα με έκθεση του Υπουργείου Γεωργίας οφείλεται κυρίως στην μείωση παραγωγής καυσόξυλων η οποία συνδέεται με αλλαγή του τρόπου θέρμανσης των αγροτικών νοικοκυριών και στη συνεχιζόμενη εγκατάλειψη της ορεινής χώρας. Στην Ελλάδα υπάρχουν δύο κρατικά εργοστάσια ξύλου, της Καλαμπάκας και του Λιτοχωρίου. Περίπου το 15% των παραγομένων δασικών προϊόντων είναι τεχνικό ξύλο (ξυλεία μεταλλείων και αντικολλητικών) και το υπόλοιπο 85% καυσόξυλα και ξυλεία θρυμματισμού (χαρτοπολτός). Σημαντική είναι και η έκταση των δασών για παραγωγή ρητίνης, με κυριότερες ρητινοπαραγωγικές περιοχές τους Νομούς Εύβοιας, Κορινθίας, Ηλείας και Αττικής (ΚΕΠΕ 1989).

Η ελληνική δασοπονία αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα (Υπουργείο Γεωργίας 1992). Τα ελληνικά δάση έχουν περιοριστεί πολύ ως προς την έκτασή τους και φύονται κατά κανόνα σε απομακρυσμένες ορεινές περιοχές με ισχυρές κλίσεις και υποβαθμισμένο έδαφος. Η ταξινόμηση και διακίνηση των δασικών προϊόντων γίνεται σε αδρομερείς κατηγορίες (διάκριση λίγων προϊόντων) και με μεγάλη βραδύτητα μεταξύ υλοτομίας και πρώτης επεξεργασίας στο εργοστάσιο. Η έλλειψη αμοιβαίας πληροφόρησης, επικοινωνίας και συντονισμού μεταξύ δασαρχείων και βιομηχανίας-βιοτεχνίας (αγορά) καθώς και η παρεμβολή πολλών γραφειοκρατικών διαδικασιών στη διάθεση των προϊόντων οξύνει το πρόβλημα και οδηγεί πολύ συχνά στην υποβάθμιση των προϊόντων.

Επισημαίνεται ότι η παντελής έλλειψη κριτηρίων ποιότητας στην παραγωγή ελληνικής ξυλείας, τόσο ως προς τις απαιτήσεις των βιομηχανιών όσο και προς τις απαιτήσεις των καταναλωτών. Η ενασχόληση με τη δασοκομία είναι επίπονη και προσφέρει χαμηλότερο επίπεδο αμοιβών σε σχέση με άλλες γεωργικές δραστηριότητες. Σαν αποτέλεσμα, ο αριθμός των απασχολούμενων στη δασοπονία μειώθηκε την τελευταία δεκαετία κατά 31%. Οι πυρκαγιές από πρόθεση, σκοπιμότητα ή αμέλεια εξακολουθούν να αποτελούν το μεγαλύτερο κίνδυνο για τα ελληνικά δάση ενώ η ανυπαρξία εθνικού κτηματολογίου και συστηματικής καταγραφής των δασικών εκτάσεων δυσχεραίνει τη διαδικασία αναγνώρισης και προστασίας των εκτάσεων που κάηκαν, εκχερσώθηκαν και καταπατήθηκαν.

1.3.4 Τομέας Τουρισμού

1.3.4.1 Γενικά

Ο ορεινός τουρισμός απέχει πολύ από το κυρίαρχο μοντέλο τουρισμού της χώρας (ήλιος, θάλασσα) και αποκτά εναλλακτικές μορφές οι οποίες μόνο τα τελευταία χρόνια άρχισαν να αναπτύσσονται και σε καμία περίπτωση δεν μπορούν να προσελκύσουν τον αριθμό των επισκεπτών των παραθαλάσσιων περιοχών.

Από τις μορφές τουρισμού που αναπτύσσονται στους ορεινούς όγκους της Ελλάδας, κυρίαρχη θέση καταλαμβάνει ο χειμερινός τουρισμός ενώ αρκετά διαδεδομένοι είναι ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο αθλητικός, ο περιηγητικός τουρισμός, ο ιαματικός τουρισμός και πρόσφατα άρχισε να αναπτύσσεται ο επιχειρησιακός και ο συνεδριακός-εκθεσιακός τουρισμός.

1.3.4.2 Χειμερινός Τουρισμός

Η έννοια του χειμερινού τουρισμού περιλαμβάνει το σύνολο των τουριστικών δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται κατά τους χειμερινούς μήνες και σχετίζονται κατά κύριο λόγο είτε με επαγγελματικές δραστηριότητες και ανάπαυση είτε με το χιόνι και τα αντίστοιχα σπορ. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται ανάπτυξη του χειμερινού τουρισμού στην Ελλάδα με αποτέλεσμα την τουριστική εκμετάλλευση των άφθονων ορεινών περιοχών που διαθέτει. Σήμερα στη χώρα μας λειτουργούν 19 χιονοδρομικά κέντρα (Πίνακας 1, παράρτημα) που αποτελούν πόλο έλξης και η προσέλευση των επισκεπτών σε αυτά αυξάνεται κάθε χρόνο. Το γεγονός αυτό αποτελεί κίνητρο για την αναβάθμιση των χιονοδρομικών κέντρων ενώ παρατηρείται μια συνεχής βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών.

Ο ρόλος του χιονοδρομικού τουρισμού είναι κατά πολύ μειωμένος σε σχέση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα αφού οι τακτικοί σκιέρ εκτιμώνται σε 90.000 και οι περιστασιακοί σε 300.000 (ΚΕ.Π.Α.ΜΕ. & Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000). Για λόγους οι οποίοι αναφέρονται παρακάτω δεν μπορεί να προσελκύσει ικανό αριθμό επισκεπτών από το εξωτερικό και η λειτουργία επομένως των χιονοδρομικών κέντρων αλλά και των χειμερινών θέρετρων πραγματοποιείται σε εθνική κλίμακα και όχι σε διεθνή και τα οικονομικά οφέλη δεν μεγιστοποιούνται.

Το 2001, το Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων, έδωσε στη δημοσιότητα τη μελέτη του καθηγητή και Γενικού Διευθυντή του Ινστιτούτου, καθ. κ. Π. Παυλόπουλου, για τον χειμερινό τουρισμό στην Ελλάδα. Στη μελέτη αυτή γίνονται κάποιες διαπιστώσεις σχετικά με τα χαρακτηριστικά του χειμερινού τουρισμού στην Ελλάδα σε σχέση με ανταγωνίστριες χώρες. Οι διαπιστώσεις αυτές αναφέρονται παρακάτω:

1. Το ποσοστό που αντιπροσωπεύει ο αλλοδαπός χειμερινός τουρισμός στην Ελλάδα, ως ποσοστό του συνολικού ετησίου αλλοδαπού τουρισμού, είναι μόλις 9%, έναντι του μέσου όρου της τάξεως του 25% για τις κύριες ανταγωνίστριες χώρες.
2. Για τις τουριστικές περιοχές, όπως είναι η Τουρκία και η Κύπρος, που μοιράζονται βασικά χαρακτηριστικά με την Ελλάδα, όπως είναι η απόσταση από τις κύριες περιοχές προελεύσεως τουριστών, τα ποσοστά χειμερινού τουρισμού είναι 21% και 19% αντιστοίχως (1998).
3. Σε όλες τις ανταγωνίστριες χώρες, Γαλλία, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία με εξαίρεση την Τουρκία, έχει συντελεστεί αύξηση του ποσοστού του χειμερινού τουρισμού μεταξύ 1975 και 1998, η οποία κυμαίνεται από 2,9% για την Πορτογαλία μέχρι 62,3% για την Ιταλία. Η Ελλάδα, που είχε και το μικρότερο ποσοστό εκκίνησης (1975: 14,4%) πραγματοποίησε δραματική μείωση (38,2%).
4. Η τάση μεταβολής του μεριδίου του χειμερινού τουρισμού κατά την περίοδο 1975-1998 δεν υπήρξε προς μία κατεύθυνση. Πάντως, οι απώλειες που σημειώθηκαν τη δεκαετία 1975-1985 ανακτήθηκαν σε όλες τις χώρες με εξαίρεση την Ελλάδα για την οποία υπάρχουν ενδείξεις ότι η πτωτική τάση συνεχίζεται.
5. Οι αφίξεις από Αμερική, Ωκεανία και Αφρική σημείωσαν μείωση και στα απόλυτα μεγέθη, με ποσοστά μειώσεως που κυμαίνονται από 30,1% για την Αμερική μέχρι 58,5% και 61,8% για Αφρική και Ωκεανία.
6. Στις 6 από τις 10 κύριες χώρες προελεύσεως έχει μειωθεί το μερίδιο της Ελλάδος στο συνολικό εισαγόμενο από αυτές τουριστικό προϊόν.

7. Από απόψεως γενικών υποδομών η Ελλάδα υστερεί έναντι των ανταγωνιστριών χωρών κατά τρόπο πολυδιάστατο (δρόμοι, λιμάνια, εποπτεία).
8. Η συγκριτική θέση της Ελλάδας από απόψεως υποδομών είναι άκρως απογοητευτική. Με εξαίρεση, ίσως, την υποδομή συνεδριακού τουρισμού, σε καμία από τις μείζονες ειδικές μορφές τουρισμού δεν έχουν δημιουργηθεί υποδομές ικανές να προκαλέσουν κινητικότητα.

Υπάρχουν κάποιες σταθερές που αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά και παράλληλα μόνιμα μειονεκτήματα για τη χώρα και συμβάλλουν στη μικρή επισκεψιμότητα από το εξωτερικό. Πρώτον, ο χειμερινός τουρισμός αποτελεί σε πολύ υψηλό ποσοστό τουρισμό επαγγελματικό και αναψυχής, όχι όμως τουρισμό διακοπών, λόγω της εποχικής διαστάσεως κοινωνικών θεσμών, όπως είναι το σχολικό έτος και οι ετήσιες άδειες από την εργασία. Επομένως το χειμερινό τουριστικό πλήθος αυτομάτως περιορίζεται και αποτελείται: α) από τους απόμαχους της εργασίας, μισθωτούς και επαγγελματίες, β) από τους χρήστες του Σαββατοκύριακου και γενικότερα των βραχείας διάρκειας ταξιδιών αναψυχής και γ) από τους πραγματοποιούντες επαγγελματικά ταξίδια. Δεύτερον, η απόσταση της χώρας μας από τις μείζονες προελεύσεις επισκεπτών είναι μεγάλη και ως εκ τούτου δαπανηρή για βραχείας διάρκειας διακοπές, όπως είναι το Σαββατοκύριακο. Τρίτον, η περιορισμένη χρονική διάρκεια του χειμώνα και συνακόλουθα των χιονοπτώσεων στη χώρα, περιορίζει την τουριστική περίοδο, κυρίως για τους επισκέπτες που ασκούν αθλητικές δραστηριότητες π.χ. σκι¹.

¹ http://www.itep.gr/pdfs/DT_meleti11.pdf

1.3.4.3 Άλλες Μορφές Τουρισμού

Εκτός του χειμερινού τουρισμού και της κυρίαρχης θέσης που αυτός καταλαμβάνει, στους ορεινούς όγκους τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να αναπτύσσονται και άλλες μορφές τουρισμού, πιο ήπιες και φιλικές προς το περιβάλλον. Αυτές οι μορφές τουρισμού δεν περιορίζονται στα στενά χρονικά περιθώρια του χειμώνα αλλά αντίθετα μπορούν να πραγματοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Ο αγροτουρισμός είναι μια εναλλακτική πρόταση τουρισμού με πολλαπλά οφέλη για την ύπαιθρο, την αγροτική οικογένεια και τον επισκέπτη. Αποτελεί μια επιτυχημένη Ευρωπαϊκή πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου με παράδοση μεγαλύτερη των 40 χρόνων στα σημαντικά προβλήματα ερήμωσης της υπαίθρου, της αστυφιλίας και της αγροτικής παραγωγής. Συμβάλλει στη διατήρηση των εθίμων, της λαογραφίας, της χειροτεχνίας, των παραδοσιακών τεχνών και εργασιών και των ασχολιών που τείνουν να εκλείψουν καθώς και στην ανάδειξη της διαφορετικότητας και της μοναδικότητας του κάθε τόπου. Όσον αφορά στην αγροτική οικογένεια είναι ένας ουσιαστικός τρόπος να συμπληρώνει η οικογένεια της υπαίθρου, το ήδη χαμηλό εισόδημά της, καθ' όλη τη διάρκεια του έτους και ένας τρόπος να βρουν απασχόληση οι νέοι, οι αγρότισσες, οι κάτοικοι της υπαίθρου, των οικονομικά ασθενέστερων ορεινών και μειονεκτικών περιοχών. Για τον επισκέπτη ο αγροτουρισμός είναι η γνωριμία με τα ήθη και έθιμα μιας περιοχής που αναβιώνουν με αυθεντικό τρόπο καθώς και η επαφή του με την αγροτική ζωή, τις καλλιέργειες, τις αγροτικές εργασίες, τη φύση, τη χλωρίδα και την πανίδα. Επίσης μπορεί να απολαύσει παραδοσιακές συνταγές από τοπικά βιολογικά προϊόντα.

Ο οικοτουρισμός βασίζεται στο φυσικό περιβάλλον, προωθεί την περιβαλλοντική εκπαίδευση, διαχειρίζεται το φυσικό περιβάλλον με βιώσιμο τρόπο και είναι οικονομικά αποτελεσματικός.

Ο οικοτουρισμός συμβάλλει στην ολοκληρωμένη περιβαλλοντική διαχείριση μιας περιοχής παρεμβαίνοντας και διαμορφώνοντας τις τάσεις και τα χαρακτηριστικά των τοπικών φορέων, των επιχειρηματιών και των επισκεπτών. Έτσι, η ορθή οικοτουριστική ανάπτυξη ελαχιστοποιεί τις επιπτώσεις από την παρουσία επισκεπτών, επεμβαίνει διορθωτικά σε περίπτωση προβλήματος και ενημερώνει, πληροφορεί και εκπαιδεύει τους επιχειρηματίες και το προσωπικό σχετικά με τις απαραίτητες ενέργειες που πρέπει να ληφθούν με σκοπό τη διατήρηση υψηλής οικολογικής ποιότητας. Πολλές φορές αποτελεί μέρος προγραμμάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης όπως επίσης και πηγή χρηματοδότησης προγραμμάτων προστασίας της φύσης. Στον οικοτουρισμό, οι επισκέψεις των τουριστών πραγματοποιούνται σε μικρές ομάδες για να αποφευχθούν προβλήματα υπερσυγκέντρωσης και επομένως επιβάρυνσης του περιβάλλοντος.

Ο αθλητικός τουρισμός στα βουνά της χώρας, εκτός της κύριας έκφρασής του μέσω του σκι, περιλαμβάνει μια σειρά άλλων αθλημάτων όπως είναι το παραπέντε, το κανόε-καγιάκ, η αναρρίχηση, η ορεινή πεζοπορία, η ορειβασία και η ορεινή ποδηλατική κατάβαση (mountain bike). Αξίζει να αναφερθεί ότι στο σύνολο της χώρας λειτουργούν 87 ορειβατικοί σύλλογοι². Ακόμη, οι διοργανώσεις αγώνων μηχανοκίνητου αθλητισμού (αναβάσεις) προσελκύουν πλειάδα θεατών-επισκεπτών παρά την περιβαλλοντική επιβάρυνση που προκαλούν. Ως μια διαφορετική μορφή αθλητικού τουρισμού μπορεί να χαρακτηριστεί και η υποδοχή επαγγελματικών ομάδων που πραγματοποιούν την προετοιμασία τους σε κατάλληλες αθλητικές εγκαταστάσεις σε ορεινές περιοχές.

² <http://www.evonymos.org/greek/orivatikoi.html>

Ο θρησκευτικός τουρισμός (επίσκεψη σε θρησκευτικούς χώρους) και ο ιαματικός αποτέλεσαν και αποτελούν δραστηριότητες της τρίτης κυρίως ηλικίας, και όχι μόνο, και οι χώροι υποδοχής αυτών των επισκεπτών είναι εναρμονισμένοι με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Τέλος, ο συνεδριακός-εκθεσιακός τουρισμός έχει να κάνει με τη διοργάνωση συνεδρίων και εκθέσεων σε περιοχές φυσικού κάλλους για την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών και την ευχάριστη διαμονή τους. Οι ορεινές περιοχές της χώρας αποτελούν ελκυστικούς τόπους για την υποδοχή τέτοιων συνεδρίων-εκθέσεων και η παραμονή των συνέδρων, αν και ολιγοήμερη, δίνει οικονομική ώθηση στις τοπικές κοινωνίες.

1.3.5 Τομέας Μεταποίησης

Στους νομούς, που παρουσιάζουν σημαντικό ποσοστό νέων, η απασχόληση των κατοίκων στηρίζεται περισσότερο στη μεταποίηση των τοπικών προϊόντων, είτε των κτηνοτροφικών (Ημαθία, Πέλλα, Καστοριά), είτε των φυτικών (Ημαθία, Πέλλα, Κορινθία) και των δασικών (Ξάνθη). Ο κλάδος εμφανίζει περιορισμένες προοπτικές ανάκαμψης και δεν μπορεί να παίζει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη των περιοχών δεδομένου των μικρών μεταποιητικών μονάδων που υπάρχουν αλλά και του υψηλού κόστους εγκατάστασης και διακίνησης των προϊόντων (έλλειψη υποδομής), εκτός των μικρών εκμεταλλεύσεων οικογενειακής μορφής στη μεταποίηση και τυποποίηση τοπικών προϊόντων (Γραφείο 12 & Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000).

1.4 ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ (S.W.O.T. ANALYSIS)

1.4.1 Πλεονεκτήματα

Το πρότυπο της σύγχρονης υπερεντατικής γεωργίας, το οποίο λειτούργησε αποδοτικά για πολλά χρόνια σε αρκετές περιοχές της Ε.Ε. και το οποίο οδήγησε σε ορισμένες περιπτώσεις στη δημιουργία πλεονασμάτων και ταυτόχρονα σε μόλυνση και υποβάθμιση του περιβάλλοντος, εγκαταλείπεται πλέον. Την θέση του παίρνει σταδιακά ένα νέο πρότυπο, βασισμένο στην αρχή της αειφόρου ανάπτυξης, στο πλαίσιο του οποίου ιδιαίτερο ρόλο έχει η ανάπτυξη του πρωτογενή τομέα ως οικονομική δραστηριότητα αλλά και ως μέσο συγκρότησης του πληθυσμού της υπαίθρου. Η κοινή αγροτική πολιτική της Ε.Ε. λαμβάνει υπόψη της περισσότερο από ποτέ την αναγκαιότητα για πλήρη συμβατότητα με την κοινή πολιτική της Ε.Ε. για την οικονομική και κοινωνική συνοχή. Στο πλαίσιο αυτό η εφαρμοζόμενη πολιτική αγροτικής ανάπτυξης για την περίοδο 2000-2006 αποσκοπεί στην αποκατάσταση και αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών συμβάλλοντας στη διατήρηση και δημιουργία απασχόλησης.

Παράλληλα στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του καταναλωτή έρχονται τα γεωργικά προϊόντα υψηλής ποιότητας που παράγονται από συγκεκριμένες περιοχές και τα οποία διαθέτουν ιδιαίτερα ποιοτικά χαρακτηριστικά ενώ κατά την παραγωγή τους χρησιμοποιούνται ειδικές μέθοδοι παραγωγής. Η μεταβολή των διατροφικών προτύπων οδηγεί σε αύξηση της ζήτησης για βιολογικά προϊόντα.

Μεταξύ των πλεονεκτημάτων των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών συγκαταλέγονται:

- A) Η ύπαρξη διαθέσιμων φυσικών και συχνά αναξιοποίητων στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- B) Η χαμηλή επιβάρυνση του φυσικού περιβάλλοντος από γεωργικές δραστηριότητες.
- Γ) Οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για την παραγωγή μικρής κλίμακας προϊόντων ποιότητας.
- Δ) Η βελτίωση των βασικών υποδομών συνολικά στη χώρα αλλά και στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές μετά την εφαρμογή του Α' και Β' Κ.Π.Σ.
- Ε) Η ύπαρξη εμπειρίας (σε τμήμα τουλάχιστον των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών) από την εφαρμογή της πρωτοβουλίας LEADER I και LEADER II και η αποδοχή της αναπτυξιακής της φιλοσοφίας από τις τοπικές κοινωνίες των αγροτικών περιοχών.

1.4.2 Μειονεκτήματα

Οι κυριότερες αδυναμίες ανάπτυξης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών σε σχέση με τις άλλες περιοχές οφείλονται κυρίως στον συνδυασμό διαρθρωτικών προβλημάτων της τοπικής οικονομίας, γεωμορφολογικών συνθηκών αλλά και θεσμικών οργανωτικών αδυναμιών (κυρίως σε όρους επάρκειας ανθρώπινου δυναμικού και τεχνογνωσίας και στους φορείς αναπτυξιακού προγραμματισμού που δραστηριοποιούνται σε τοπικό επίπεδο).

Τα γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά αποτελούν μια ενότητα παραμέτρων που επιδρά αρνητικά στην ανταγωνιστικότητα των περιοχών αυτών. Η απόσταση από τις μεγάλες αγορές, η ορεινότητα του εδάφους και τα κλιματολογικά χαρακτηριστικά είναι ορισμένες από τις παραμέτρους που συνθέτουν την προβληματικότητα.

Η απόσταση από τα αστικά κέντρα αλλά και τους φορείς παραγωγής καινοτομίας-τεχνολογίας δημιουργεί έναν επιπρόσθετο αρνητικό αναπτυξιακό παράγοντα που είναι η δυσκολία επαφής με την σύγχρονη τεχνολογία και τις νέες μεθόδους παραγωγής και η μη ενσωμάτωση των ανωτέρω στην τοπική οικονομία.

Αξιολογώντας τη θέση και τη συγκοινωνιακή σύνδεση (χωρική απομόνωση) προκύπτει ότι κύριο πρόβλημα αποτελεί το οδικό δίκτυο, τόσο αυτό που συνδέει τις περιοχές με την ευρύτερη περιφέρεια και την υπόλοιπη χώρα όσο και το εσωτερικό δίκτυο που συνδέει τις κοινότητες και τους οικισμούς. Η κακή κατάσταση του οδικού δικτύου έχει ως αποτέλεσμα τη μη εξυπηρέτηση των κατοίκων και την απομόνωση των οικισμών, γεγονός που επηρεάζει σημαντικά κάθε οικονομική δραστηριότητα στις περιοχές.

Η χαμηλή παραγωγικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων συνυφασμένη σε πολλές περιπτώσεις με τον μικρό κλήρο εμποδίζουν την επίτευξη οικονομιών κλίμακας. Ο μεγάλος αριθμός των ατόμων μεγάλης ηλικίας που συνεχίζουν να ασχολούνται με την γεωργία στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αποτελεί επίσης ένα σοβαρό διαρθρωτικό πρόβλημα. Η έλλειψη επιχειρηματικού πνεύματος στους περισσότερους αγρότες εμποδίζει την περαιτέρω ανάπτυξη των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την αναγκαία προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα και στις συνθήκες που προσδιορίζουν οι «αγορές».

Το δημογραφικό πρόβλημα είναι οξυμένο στις υπό εξέταση περιοχές. Η ηλικιακή σύνθεση του πληθυσμού στις ορεινές περιοχές εμφανίζεται ιδιαίτερα προβληματική όχι μόνο σε σχέση με τη συνέχιση της άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων εντός του πρωτογενή τομέα αλλά και γενικότερα για τη διατήρηση της κοινωνικής και οικονομικής συνοχής των περιοχών αυτών δεδομένου ότι τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω αντιπροσωπεύουν το 22,8% του συνολικού πληθυσμού.

Εκτός από τα διαρθρωτικά προβλήματα που αφορούν αμιγώς την πρωτογενή παραγωγή στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές παρατηρείται και σημαντική έλλειψη διακλαδικών και διατομεακών σχέσεων.

Η έλλειψη υποδομής στον κλάδο της μεταποίησης και τυποποίησης της πρωτογενούς παραγωγής έχει ως αποτέλεσμα την μικρή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, την αύξηση της υποαπασχόλησης και την μειωμένη ανταγωνιστικότητα των παραγομένων προϊόντων.

1.4.3 Εν Δυνάμει Ευκαιρίες και Απειλές

Παρουσιάζονται οι εξωγενείς παράγοντες που αναμένεται ότι θα επηρεάσουν αρνητικά τόσο τον πρωτογενή τομέα αλλά και γενικότερα τις αγροτικές περιοχές και οι οποίοι συνθέτουν εν δυνάμει απειλές για τις ορεινές-μειονεκτικές περιοχές.

Τέτοιοι εξωγενείς παράγοντες είναι: α) η νέα μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π. (μετά το 2006) και β) η συνεχιζόμενη άρση του προστατευτισμού με βάση τις συνθήκες που διαμορφώνονται στο πλαίσιο των κατευθύνσεων της Παγκόσμιας Οργάνωσης Εμπορίου (Π.Ο.Ε.).

Αναλυτικότερα οι αποφάσεις της Π.Ο.Ε. αναμένεται ότι θα οδηγήσουν σε περαιτέρω φιλελευθεροποίηση του παγκόσμιου εμπορίου αγροτικών προϊόντων με συνέπεια η νέα μεταρρύθμιση της Κ.Α.Π. να έχει ως βασική της κατεύθυνση τη μείωση των δαπανών για άμεσα μέτρα στήριξης των τιμών των γεωργικών προϊόντων (τιμές παρέμβασης, εξαγωγικές επιδοτήσεις κ.λ.π.) με ταυτόχρονη αύξηση των άμεσων αντισταθμιστικών ρυθμίσεων υπέρ των παραγωγών. Επίσης η διεύρυνση της Ε.Ε. με νέα κράτη μέλη δημιουργεί τόσο κινδύνους όσο και ευκαιρίες για τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα.

Παράλληλα, οι εξελίξεις στην οικονομία σε παγκόσμιο επίπεδο δείχνουν ότι ο πρωτογενής και ο δευτερογενής τομέας αδυνατούν να δημιουργήσουν επιπλέον θέσεις εργασίας και παραμένει μόνο ο τριτογενής τομέας ως δημιουργός θέσεων εργασίας. Τόσο στην Ε.Ε. αλλά και γενικότερα στις αναπτυγμένες οικονομικά χώρες οι θέσεις εργασίας που δημιουργούνται απαιτούν εξειδικευμένο προσωπικό αφ' ενός και αφετέρου οι θέσεις εργασίας δημιουργούνται σε τομείς «έντασης γνώσης». Διαφαίνεται η τάση, οι αγροτικές περιοχές να γνωρίσουν ένα νέο κύμα εγκατάλειψης από τους νέους για την αναζήτηση ευκαιριών απασχόλησης στις αστικές περιοχές, επιτείνοντας τα φαινόμενα πληθυσμιακής ερήμωσης στην ύπαιθρο.

Αντίθετα με τα παραπάνω, η νέα προσέγγιση της Ε.Ε. για την αγροτική ανάπτυξη και η έμφαση που δίνεται στην ολοκληρωμένη βιώσιμη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου, αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία για την ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Επίσης στις ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές συγκαταλέγονται:

1. Η αυξανόμενη τάση «απόδρασης» των κατοίκων των αστικών περιοχών προς την ύπαιθρο.
2. Η αναζήτηση νέων μορφών τουριστικής δραστηριότητας και κυρίως η αξιοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος σαν πόλο έλξης μέσω νέων μορφών εναλλακτικού τουρισμού είτε με τη μορφή του αγροτουρισμού είτε με τη μορφή του φυσιολατρικού τουρισμού κ.α.
3. Η έμφαση που δίνεται στο Γ' Κ.Π.Σ. για την εφαρμογή πολιτικών προσαρμοσμένων στις ανάγκες των αγροτικών περιοχών.

4. Η βελτίωση της προσβασιμότητας μεγάλων «ζωνών» του ελληνικού αγροτικού χώρου που δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για το εμπόριο, τον αγροτουρισμό και την συνεργασία μεταξύ φορέων και υπηρεσιών και οι οποίοι μπορούν να καταστούν κινητήριες δυνάμεις για την αειφόρο ανάπτυξη.

5. Η παρατηρούμενη αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων υπέρ της ζήτησης τοπικών προϊόντων ποιότητας, δημιουργεί αυξημένη ζήτηση για την παραγωγή τοπικών προϊόντων ποιότητας (ΠΟΠ, βιολογικά).

6. Η δημιουργία ισχυρών και ποιοτικών εταιρικών δεσμών θα οδηγήσει σε ισχυρούς αναπτυξιακούς φορείς ικανούς να προωθήσουν μία ολοκληρωμένη βιώσιμη ανάπτυξη αυξάνοντας την αποτελεσματικότητα των Κοινοτικών και Εθνικών παρεμβάσεων. Μέσω της ανάδειξης του ενδογενούς δυναμικού της περιοχής, προωθείται η δικτύωση και η συνεργασία σε Εθνικό και Ευρωπαϊκό επίπεδο με στόχο την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, την εισαγωγή σύγχρονων τεχνολογιών και επομένως την άρση της απομόνωσης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά τα πλεονεκτήματα, οι αδυναμίες, οι ευκαιρίες και οι απειλές των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών στην Ελλάδα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.3 ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T.

ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Strengths)	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ (Weakness)	ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Opportunities)	ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)
Ύπαρξη φυσικού αναλλοίωτου και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος	Γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά	Αυξανόμενη τάση «απόδρασης» των κατοίκων των αστικών κέντρων προς το φυσικό περιβάλλον	Άρση του προστατευτισμού και μείωση των ενισχύσεων στα πλαίσια των κατευθύνσεων του Π.Ο.Ε.
Χαμηλή περιβαλλοντική επιβάρυνση	Χαμηλή παραγωγικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων	Η αύξηση της ζήτησης από τους καταναλωτές για προϊόντα ποιότητας	Η μελλοντική διεύρυνση της Ε.Ε. με νέα κράτη μέλη ανταγωνιστικά όσον αφορά τον πρωτογενή τομέα
Ευνοϊκές συνθήκες για παραγωγή μικρής κλίμακας προϊόντων ποιότητας	Αρχηγοί γεωργικών εκμεταλλεύσεων μεγάλης ηλικίας-Μικρή παρουσία σύγχρονης επιχειρηματικής γεωργίας	Ενίσχυση ισχυρών και ποιοτικών εταιρικών δεσμών	Ενίσχυση του ρόλου των αστικών κέντρων
Βελτίωση των ευκαιριών εργασίας των γυναικών	Έντονο δημογραφικό πρόβλημα	Ενίσχυση των διατοπικών και διακρατικών συνεργασιών και της δικτύωσης για τη μεταφορά τεχνογνωσίας	
Αυξητική τάση βελτίωσης των βασικών υποδομών από άλλα κοινοτικά και εθνικά προγράμματα	Έλλειψη υποδομής στην μεταποίηση και τυποποίηση της πρωτογενούς παραγωγής	Η αύξηση της αποτελεσματικότητας των παρεμβάσεων των έργων υποδομής του Δ' Κ.Π.Σ.	
Ύπαρξη εμπειρίας από την εφαρμογή LEADER I & II	Χαμηλός βαθμός συνεργασιών και συνέργειας μεταξύ των ΟΤΑ		
Βελτίωση βασικών υποδομών μετά την εφαρμογή του Α' και Β' Κ.Π.Σ.	Εταιρική σχέση που δεν εξυπηρετεί την υλοποίηση ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης		
	Χαμηλή ενεργοποίηση τοπικού πληθυσμού για την ίδρυση νέων συλλογικών μορφών οργάνωσης		
	Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού		
	Δυσκολία ενσωμάτωσης νέας τεχνολογίας και καινοτομίας στη τοπική οικονομία		

2. ΘΕΩΡΙΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΤΟΠΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 Βασικές ομάδες θεωριών και πολιτικών του χώρου

Τα τελευταία χρόνια επικρατεί έντονος θεωρητικός προβληματισμός για την τοπική ανάπτυξη, ενώ παράλληλα οι εφαρμογές αναπτυξιακών πολιτικών σε τοπικό επίπεδο αυξάνονται συνεχώς. Η μεταβλητή του χώρου, αν και ενσωματώθηκε σχετικά αργά στις οικονομικές θεωρίες και στην άσκηση οικονομικής πολιτικής, θεωρείται σημαντικός παράγοντας της ανάπτυξης στις διάφορες χώρες καθώς ορισμένα προβλήματα του χώρου (διαφορετικά επίπεδα ανεργίας από περιοχή σε περιοχή, διαπεριφερειακές ανισότητες στα εισοδήματα, παρακμή παραδοσιακών κλάδων ορισμένων περιφερειών κ.α.) δημιουργούν εντάσεις στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό πεδίο.

Η περιφερειακή ανάπτυξη εμφανίστηκε συστηματικά ως πολιτική λίγο πριν και λίγο μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο. Τόσο στη Δυτική Ευρώπη και στην Αμερική, όσο και στην τότε Σοβιετική Ένωση, είχαν εφαρμοστεί διάφορες μορφές κρατικών παρεμβάσεων με κύριο σκοπό την υποβοήθηση καθυστερημένων περιοχών και την οργάνωση των πόλεων που αδυνατούσαν να συνέλθουν από τη γνωστή παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929-30. Λίγο αργότερα, ήρθαν να προστεθούν και οι καταστροφικές συνέπειες του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου που έκαναν ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για υποβοήθηση των κρατών και των περιφερειών με πρωταρχικό σκοπό την ανάκαμψη και την οικονομική τους ανασυγκρότηση.

Οι θεωρίες και πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης μπορούν να ταξινομηθούν διαχρονικά σε τρεις γενιές:

A) Σε αυτές της πρώτης γενιάς οι οποίες αναφέρονται στην περίοδο 1930-1960. Η έλλειψη και αφθονία φυσικών πόρων, η περιφερειακή ισορροπία, η εξαγωγική βάση, η πόλωση και η διάχυση της ανάπτυξης, ανήκουν σε αυτή την περίοδο.

B) Σε αυτές της δεύτερης γενιάς που αναπτύχθηκαν την περίοδο 1968-1980 και περιλαμβάνουν τις απόψεις της σχολής της εξάρτησης, την εσωτερική αποικιοκρατία, την αγροτο-αστική ανάπτυξη, το επιλεκτικό χωρικό κλείσιμο και τις προσεγγίσεις της σχολής της πολιτικής οικονομίας.

Γ) Σε αυτές που αφορούν την πρόσφατη χρονική περίοδο από το 1980 μέχρι σήμερα, στην οποία ανήκουν θεωρίες και πολιτικές σχετικές με την ολοκληρωμένη, τοπική, ενδογενή ανάπτυξη «από τα κάτω», τις τεχνοπόλεις και τα επιστημονικά πάρκα και την ευέλικτη εξειδίκευση.

Αποτέλεσμα των παραπάνω εξελίξεων είναι οι θεωρίες και πολιτικές περιφερειακής ανάπτυξης να διέρχονται μια περίοδο σημαντικών αλλαγών και οι οποίες συνδέονται με τη μείωση της κυριαρχίας του ευρύτατα διαδεδομένου προτύπου της πολιτικής ανάπτυξης και της διάχυσης, όπου η ανάπτυξη, κατευθυνόμενη «εκ των άνω» με δράσεις των κεντρικών φορέων της διοίκησης, συγκεντρώνεται αρχικά σε ορισμένα σημεία-πόλους και μετά διαχέεται στον ευρύτερο χώρο αυτών. Η μείωση της κυριαρχίας του πολιτικού προτύπου συνοδεύεται με την εφαρμογή πιο ισορροπημένων μορφών χωρικής ανάπτυξης που έχουν στη βάση τους το πρότυπο της ολοκληρωμένης-ενδογενούς ανάπτυξης.

Αυτό σημαίνει ότι αναπτύσσονται ισόρροπα όλες οι χωρικές μονάδες αξιοποιώντας τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και το ενδογενές δυναμικό τους, την καινοτομία και τις νέες τεχνολογίες. Η ανάπτυξη κατευθύνεται κυρίως «από τη βάση» με την ενεργή συμμετοχή των τοπικών φορέων και του πληθυσμού στον σχεδιασμό και στην αναπτυξιακή διαδικασία.

Στην πράξη, τα δύο αυτά κυρίαρχα πρότυπα εφαρμόζονται συνήθως παράλληλα και με διάφορους συνδυασμούς ανάλογα με την εκάστοτε κοινωνικοοικονομική και πολιτική συγκυρία και τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην κάθε χώρα ή περιφέρεια³.

2.2 Νέες στρατηγικές περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης

Μετά τις αρχές της δεκαετίας του 1970, σημαντικό ρόλο στις στρατηγικές περιφερειακής και τοπικής ανάπτυξης παίζουν παράγοντες όπως η αναβάθμιση του ενδογενούς δυναμικού, η πληροφόρηση, η έρευνα και ανάπτυξη, η ενίσχυση των καινοτομιών, οι ΜΜΕ και η οργάνωση τοπικών δικτύων συνεργασίας.

Το καινοτομικό περιβάλλον αποκτά σημαντική σπουδαιότητα στις ΜΜΕ και στις τοπικές πρωτοβουλίες ή στις δυνατότητες των πολικών συγκεντρώσεων υψηλής τεχνολογίας. Η ταχύτητα απορρόφησης της γνώσης και μετατροπής αυτής σε καινοτομίες ενισχύει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα των περιφερειακών οικονομιών. Η ικανότητα των επιχειρήσεων και των θεσμοθετημένων οργάνων να μαθαίνουν διαρκώς, να πειραματίζονται, να ανταλλάσσουν εμπειρίες σε επίπεδο προϊόντων, διαδικασιών και οργανωτικών δομών και να προσαρμόζονται στις πιέσεις που ασκεί ο ανταγωνισμός, αποτελεί βασικό παράγοντα επιτυχίας.

³ Χριστοφάκης, Μανώλης. «*Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*». Αθήνα, 2001, σελ.15-21

Η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων στα δίκτυα συνεργασίας και στη διαχείριση, σημαίνει ότι οι φορείς και τα άτομα εμπλέκονται σε μία διαδικασία «μάθησης μέσω της πράξης» και αμοιβαίας βελτίωσης. Αυτή η διαδικασία ενισχύει την καινοτομία και δημιουργεί δίκτυα γνώσης και αλληλεπίδρασης με βασικό πεδίο αναφοράς το τοπικό επίπεδο, οδηγώντας στη μεταβολή, στην αλλαγή, στο επίπεδο προϊόντων, διαδικασιών και θεσμών.

Στη βάση αυτή στηρίζεται η στρατηγική του λεγόμενου «Περιφερειακού Προγραμματισμού». Σύμφωνα με πολλές απόψεις, η σύγχρονη αυτή θεώρηση του περιφερειακού προβλήματος, προσπαθεί να ξεφύγει από το στρατηγικό δίδυμο της «εκ των άνω» και «εκ των κάτω» ανάπτυξης και τείνει να διαμορφώσει ένα νέο πρότυπο περιφερειακής ανάπτυξης. Τα μοντέλα του περιφερειακού προγραμματισμού στηρίζονται στην κινητοποίηση των τοπικών φορέων καινοτομικών γνώσεων και στη δημιουργία του απαραίτητου κλίματος κοινωνικής συναίνεσης και τοπικής συλλογικής δράσης. Στο πλαίσιο αυτό οικοδομείται μια κοινή αναπτυξιακή στρατηγική που πραγματώνεται με βάση την «τοπική εμπειρία» και στηρίζεται στην καινοτομία και στην ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού.

Η τοπική ανάπτυξη στηρίζεται στο ενδογενές δυναμικό, στις τοπικές πρωτοβουλίες και στην επιχειρηματικότητα, στη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού στις αναπτυξιακές διαδικασίες, στην ευελιξία, στις ΜΜΕ και στις υποδομές.

Η εξωτερικά ελεγχόμενη ανάπτυξη, που χαρακτηρίζει βασικά το πρότυπο της πολιτικής ανάπτυξης, στηρίζεται στο ειδικευμένο εργατικό δυναμικό, στους επιλεγμένους παραγωγικούς τομείς και στα επιλεγμένα χωρικά σημεία στα οποία προσανατολίζεται η ανάπτυξη, στα κρατικά κίνητρα, στις μεγάλες υποδομές και στις θυγατρικές επιχειρήσεις⁴.

2.3 Η συμβολή της ενδογενούς ανάπτυξης στην ολοκληρωμένη περιφερειακή ανάπτυξη

Η μείωση των χωροταξικών ανισοτήτων και η ολοκληρωμένη ανάπτυξη του χώρου είναι το ζητούμενο σε όλες τις οικονομίες, αναπτυγμένες και μη, που οι πρακτικές δυσκολίες της διάχυσης της ανάπτυξης από τους πόλους στην περιφέρεια και οι εφαρμογές του προτύπου της πολιτικής ανάπτυξης δεν κατάφεραν να οδηγήσουν σε εξισορρόπηση των ανισοτήτων.

Σύμφωνα με τον J. Boudeville (1968), η ολοκλήρωση συνδέεται με την μεγέθυνση, την ανάπτυξη και την πρόοδο. Η μεγέθυνση αναφέρεται σε ένα σύνολο ανοδικών δημογραφικών και κοινωνικοοικονομικών ρυθμών. Η ανάπτυξη είναι η άνοδος των ρυθμών (δηλαδή η μεγέθυνση) συνοδευόμενη από διαρθρωτικές μεταβολές, μακροχρόνιες και μη ανατρέψιμες. Η πρόοδος είναι η ανάπτυξη που τείνει ταυτόχρονα στη μεγιστοποίηση της μεγέθυνσης και στην ελαχιστοποίηση κοινωνικών και οικονομικών εντάσεων. Αυτή η μείωση των εντάσεων και συγκρούσεων είναι η κοινωνική ολοκλήρωση.

⁴ Χριστοφάκης, Μανώλης. «*Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*». Αθήνα, 2001, σελ.51-53

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη είναι συνεπώς η διαδικασία ανάπτυξης με την οποία επιδιώκεται παράλληλα:

α) Η προώθηση όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων στις οποίες η περιφέρεια παρουσιάζει τοπικά πλεονεκτήματα καθώς και η εκμετάλλευση και αξιοποίηση όλων των πλουτοπαραγωγικών πηγών της περιφέρειας, με ειδικότερη προσπάθεια ολοκλήρωσης του παραγωγικού κυκλώματος και τόνωσης των ενδοπεριφερειακών ροών (κάθετη ολοκλήρωση κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας).

β) Η ισόρροπη ανάπτυξη όλων των χωρικών μονάδων της περιφέρειας με τη διατήρηση του υπάρχοντος οικιστικού δικτύου χωρίς την συγκέντρωση του πληθυσμού και των δραστηριοτήτων σε ορισμένα αστικά κέντρα (οριζόντια ολοκλήρωση κατά χωρικές μονάδες).

Η τοπική – ενδογενής ανάπτυξη, η οποία συμβάλλει στην οικονομική και χωρική ολοκλήρωση της ανάπτυξης, ταυτίζεται απόλυτα με το πρότυπο της ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης και αποτελεί συστατικό στοιχείο της επιτυχούς εφαρμογής του γιατί επιτρέπει μία καλύτερα εγκατεστημένη στο χώρο, καλύτερα κατανομημένη στον πληθυσμό και πιο ορθολογική εκμετάλλευση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Θεωρείται το σημαντικότερο μέσο προώθησης της ολοκληρωμένης περιφερειακής ανάπτυξης.

Επίσης, η ολοκληρωμένη ανάπτυξη ταυτίζεται με την «από τη βάση ανάπτυξη» γιατί ο σχεδιασμός, η εφαρμογή και η παρακολούθησή της επιβάλλουν το συμμετοχικό προγραμματισμό και την ενεργοποίηση των κατοίκων και των τοπικών φορέων οι οποίοι είναι σε θέση να γνωρίζουν τα προβλήματα και τις δυνατότητες της περιοχής

τους καλύτερα από τον κεντρικό προγραμματιστή. Η προώθηση των επιλογών τους διασφαλίζεται με τη συμμετοχή τους στον περιφερειακό προγραμματισμό.

Η συμμετοχή στη χάραξη της αναπτυξιακής προσπάθειας προωθεί την ενεργοποίηση του πληθυσμού και την τόνωση της τοπικής επιχειρηματικότητας που είναι απαραίτητες προϋποθέσεις για την αυτοδύναμη ανάπτυξη⁵.

⁵ Χριστοφάκης, Μανώλης. «*Τοπική Ανάπτυξη και Περιφερειακή Πολιτική*». Αθήνα, 2001, σελ.71-73

3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΚΑΙ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

3.1 Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

3.1.1 ΓΕΝΙΚΑ

Η αναπτυξιακή πολιτική της Ευρώπης για τις ορεινές περιοχές αποτελεί εξειδικευμένο τμήμα της πολιτικής για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου. Ο όρος "ολοκληρωμένη" αναφέρεται σε αντιπαράθεση με την μέχρι σήμερα μονοτομεακή, γεωργική ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών. Τα αναπτυξιακά κίνητρα μετατοπίζονται από την προώθηση παραγωγής πρωτογενών προϊόντων στην ανάπτυξη υπηρεσιών και δραστηριοτήτων κατανάλωσης (Καρανικόλας και Μαρτίνογ 1999). Χρησιμοποιείται πλέον ο όρος "διαφοροποίηση" που σημαίνει οριζόντια οικονομική ανάπτυξη σε διάφορους τομείς (οικονομίες σκοπού). Σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου (ΣΑΚΧ), αναμένεται να αποσυρθεί από τη γεωργική παραγωγή το 30-80% της αγροτικής γης λόγω της εμφάνισης παραγωγικότερων καλλιεργειών. Συγκεκριμένα, για τις αγροτικές περιοχές οι οποίες βρίσκονται κοντά σε πόλεις, ενθαρρύνεται η ενδυνάμωση της αλληλεξάρτησης πόλης-υπαίθρου, ενώ για τις αγροτικές περιοχές οι οποίες απέχουν σημαντικά από πόλεις, προτείνεται η προώθηση εξωγεωργικών δραστηριοτήτων όπως ο αγροτουρισμός και η αναψυχή. Αφήνεται στο μέλλον το αν θα μπορέσουν οι νέες τεχνολογίες να παράσχουν πρόσβαση των τοπικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές (European Union, 1999).

3.1.2 ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η Οδηγία 268/75 (αποτέλεσμα των προτάσεων του τότε Επιτρόπου Γεωργίας Mansholt για την πρώτη αναθεώρηση της ΚΓΠ) όρισε το πλαίσιο αναφοράς της πολιτικής της Ε.Ε για τον αγροτικό τομέα στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και αποτέλεσε το πρώτο δείγμα διαφοροποίησης της (τότε) Κοινότητας από μια τομεακή προς μια χωρική προσέγγιση. Οι πολιτικές της Ε.Ε έχουν σίγουρα επηρεάσει την αναπτυξιακή πορεία των ορεινών περιοχών, μπορούν δε γενικότερα να διακριθούν σε τρεις κατηγορίες :

- Μέτρα στα πλαίσια της ΚΑΠ
- Μέτρα στα πλαίσια λειτουργίας των Διαρθρωτικών Ταμείων
- Κοινοτικές Πρωτοβουλίες

Οι σημαντικοί πόροι που κατευθύνθηκαν προς τους αγρότες των ορεινών περιοχών από το Τμήμα Εγγυήσεων του ΕΓΤΠΕ, σίγουρα συντέλεσαν στη διατήρηση τμημάτων του ορεινού πληθυσμού στις εστίες του. Όμως οι σημαντικότερες και ιδιαίτερα αναγκαίες διαρθρωτικές παρεμβάσεις στις ορεινές περιοχές της ευρωπαϊκής υπαίθρου προωθήθηκαν από το Τμήμα Προσανατολισμού του ΕΓΤΠΕ. Αυτές κυρίως αφορούν την εξισωτική αποζημίωση (μέχρι πρόσφατα, αφού πλέον χρηματοδοτείται από τις Εγγυήσεις), τα σχέδια βελτίωσης των αγροτικών εκμεταλλεύσεων, την εγκατάσταση των νέων αγροτών και (πρόσφατα) τα σχέδια ανάπτυξης της υπαίθρου. Θα πρέπει δε να τονιστεί ότι το συγκεκριμένο κανονιστικό πλαίσιο παρείχε σχετικά αυξημένα ομοιογενή ποσοστά οικονομικής επιχορήγησης για τους αγρότες των ορεινών περιοχών.

Η εξισωτική αποζημίωση χορηγείται στους μονίμους κατοίκους των ορεινών περιοχών με βάση την έκταση της αγροτικής τους (γεωργικής ή κτηνοτροφικής) εκμετάλλευσης. Το μέτρο των σχεδίων βελτίωσης καθορίστηκε αρχικά από την Οδηγία 69/70 και έχει ως στόχο τη βελτίωση της βιωσιμότητας και της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Επίσης, το μέτρο αποσκοπεί στον ορθολογισμό της αγροτικής παραγωγής, στην προώθηση της ποιότητας, στην εξοικονόμηση της ενέργειας, στη βελτίωση των συνθηκών εργασίας, στην προώθηση της υγείας και της καλής διαβίωσης του ζωικού κεφαλαίου και στη διαφοροποίηση της οικονομικής δραστηριότητας εντός της εκμετάλλευσης.

Επίσης, ο Κανονισμός 797/85 όρισε μέτρα ενίσχυσης των νέων αγροτών, ενώ οι νέοι αγρότες που υπέβαλαν σχέδιο βελτίωσης είχαν τη δυνατότητα να ενισχυθούν με βάση τον Κανονισμό 2328/91 (άρθρα 10 και 11). Το μέτρο αυτό ενθάρρυνε αρκετούς νέους αγρότες να εγκατασταθούν στις ορεινές περιοχές και να υιοθετήσουν καινοτόμες μεθόδους παραγωγής. Επίσης, οι Κανονισμοί 866/90 και 867/90 ενθάρρυναν επενδύσεις για τη βελτίωση της μεταποίησης και εμπορίας αγροτικών και δασικών προϊόντων. Σήμερα, τα παραπάνω μετρά πολιτικής αποτελούν μέρος του Κανονισμού 1257/99, ο οποίος διαφέρει από τα προγενέστερα κανονιστικά πλαίσια στο ότι εξειδικεύει αναλυτικά τα χαρακτηριστικά των ορεινών περιοχών (άρθρο 18) ενώ παράλληλα παρέχει στα κράτη - μέλη σημαντική ευελιξία στον καθορισμό υψηλότερων ποσοστών ενίσχυσης για τους αγρότες των ορεινών περιοχών.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 (μετά τη μεταρρύθμιση των Διαρθρωτικών Ταμείων), οι περισσότερες από τις παραπάνω παρεμβάσεις εφαρμόστηκαν στο πλαίσιο των Εθνικών (Τομέων) και Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων (ΠΕΠ) των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης, τα οποία ενίσχυσαν αναπτυξιακές δράσεις. Ειδικότερα, τα ΠΕΠ χρηματοδοτήθηκαν όχι μόνο από το ΕΓΤΠΕ, αλλά και από το ΕΤΠΑ και το ΕΚΤ και αποσκοπούσαν στην κάλυψη των αναγκών (και στις ορεινές περιοχές) που αφορούσαν τη βελτίωση των υποδομών (ιδιαίτερα του οδικού δικτύου), την αναβάθμιση της παραγωγικής ικανότητας, την αναδιάρθρωση των καλλιεργειών κ.λ.π. Στο πλαίσιο αυτό, ο Κανονισμός 2081/93 διεύρυνε το πεδίο παρέμβασης του ΕΓΤΠΕ με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου ενώ η ευελιξία αυτή ενισχύθηκε περαιτέρω από το άρθρο 33 του Κανονισμού 1257/99, ο οποίος για πρώτη φορά έδωσε στο ΕΓΤΠΕ τη δυνατότητα επιχορήγησης μιας ευρύτατης γκάμας μέτρων για την ανάπτυξη της υπαίθρου.

Αποβλέποντας στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των διαρθρωτικών δράσεων, ο Κανονισμός 1260/99 προβλέπει τη μείωση του αριθμού των στόχων προτεραιότητας από επτά σε τρεις:

Α) Ο στόχος 1 αποσκοπεί στην προώθηση και τη διαρθρωτική προσαρμογή των αναπτυξιακά καθυστερημένων περιοχών, των οποίων το μέσο κατά κεφαλήν ΑΕΠ είναι χαμηλότερο του 75% του μέσου όρου της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αυτός ο νέος στόχος αφορά επίσης τις εξαιρετικά απομακρυσμένες περιφέρειες (Αζόρες, Μαδέρα, Κανάρια Νησιά και τα γαλλικά υπερπόντια διαμερίσματα) καθώς και τις περιοχές τις οποίες αφορά ο παλαιός στόχος 6 που δημιουργήθηκε μετά την Πράξη προσχωρήσεως της Αυστρίας, της Φινλανδίας και της Σουηδίας. Όπως ίσχυε και πριν, τα 2/3 των μέτρων των Διαρθρωτικών Ταμείων λαμβάνονται για το στόχο 1.

Τα μέτρα που λαμβάνονται στο πλαίσιο αυτού του στόχου αφορούν περίπου το 20% του συνολικού πληθυσμού της ένωσης.

Β) Ο στόχος 2 συμβάλλει στη στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής μετατροπής των περιοχών με διαρθρωτικά προβλήματα, εκτός από αυτές που επιλέγονται για το νέο στόχο 1. Ο στόχος αυτός συγκεντρώνει τους παλαιούς στόχους 2 και 5β καθώς και άλλες περιοχές που αντιμετωπίζουν πρόβλημα οικονομικής διαφοροποίησης. Γενικότερα αφορά τις ζώνες εκείνες όπου σημειώνονται οικονομικές αλλαγές, τις παρακμάζουσες αγροτικές περιοχές, τις περιοχές που αντιμετωπίζουν κρίση και εξαρτώνται από την αλιεία, καθώς και τις αστικές συνοικίες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες. Το 18%, κατ' ανώτατο όριο, του πληθυσμού της Ένωσης θα καλύπτεται από τον εν λόγω στόχο.

Γ) Ο στόχος 3 συγκεντρώνει όλα τα μέτρα υπέρ της ανάπτυξης των ανθρωπίνων πόρων εκτός των περιοχών που επιλέγονται για το στόχο 1. Ο στόχος αυτός περιλαμβάνει τους παλαιούς στόχους 3 και 4. Αποτελεί το πλαίσιο αναφοράς όλων των μέτρων που λαμβάνονται για τη νέα ρύθμιση της απασχόλησης στο πλαίσιο της συνθήκης του Άμστερνταμ και της Ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση.

Εκτός από τα παραπάνω μέτρα το 1985 η (τότε) Ευρωπαϊκή κοινότητα εξέδωσε τον Κανονισμό 2088/85, ο οποίος εισήγαγε τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) για περιοχές της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Ελλάδας, ενόψει της ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας στην Κοινότητα. Στόχος των ΜΟΠ υπήρξε η βελτίωση των κοινωνικοοικονομικών συνθηκών στις περιφέρειες της Μεσογείου των χωρών αυτών και η καλύτερη δυνατή προσαρμογή τους ενόψει της

ένταξης της Ισπανίας και της Πορτογαλίας. Στο πλαίσιο των ΜΟΠ υλοποιήθηκαν πολυτομεακές αναπτυξιακές δράσεις σε αρκετές ορεινές περιοχές των χωρών αυτών.

Επίσης, αρκετές Κοινοτικές Πρωτοβουλίες εφαρμόστηκαν στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της Νότιας Ευρώπης. Η σημαντικότερη από αυτές ήταν (και εξακολουθεί να είναι) η LEADER, η οποία άρχισε να εφαρμόζεται το 1991. Μέσω αυτής της πρωτοβουλίας σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν αναπτυξιακά προγράμματα διαφοροποίησης των τοπικών οικονομιών, με βάση την αρχή της εταιρικότητας και της προσέγγισης bottom-up. Μία άλλη Πρωτοβουλία, η INTERREG, αποσκοπούσε στην ενίσχυση της διασυνοριακής συνεργασίας και στην αναβίωση των οικονομιών συνοριακών περιοχών της Κοινότητας. Επίσης, η Πρωτοβουλία REGIS στόχευσε στην κοινωνικοοικονομική ολοκλήρωση των πλέον απομακρυσμένων περιοχών της Κοινότητας, ενώ η ENVIREG αποσκοπούσε στη βελτίωση του περιβάλλοντος, κυρίως στις παράκτιες περιοχές. Τέλος, αρκετές καινοτόμες δράσεις όπως πιλοτικά έργα, τεχνική βοήθεια, μελέτες βιωσιμότητας κ.τ.λ. προωθήθηκαν με βάση το άρθρο 8 του Κανονισμού 4256/88.

Ωστόσο οι νέοι Κανονισμοί προβλέπουν μείωση του αριθμού των Κοινοτικών Πρωτοβουλιών από 13 σε 4. Αυτές οι Πρωτοβουλίες είναι οι παλιές LEADER και INTERREG καθώς και δύο πιο νέες. Η EQUAL που προβλέπει την ανάπτυξη νέων μεθόδων καταπολέμησης των διακρίσεων και των ανισοτήτων πάσης φύσεως, όσον αφορά στην πρόσβαση στην αγορά εργασίας και η URBAN που ευνοεί την οικονομική και κοινωνική αναζωογόνηση των χωριών και επαρχιών που αντιμετωπίζουν κρίση.

Με την έγκριση είκοσι περίπου νομοθετικών μέτρων, η Ένωση ολοκλήρωσε το 1999 το σχέδιο της με τίτλο «Πρόγραμμα Δράσης 2000» (AGENDA 2000). Το Πρόγραμμα αυτό είναι ένα πρόγραμμα δράσης με βασικούς στόχους την ενίσχυση των Κοινοτικών Πολιτικών (ΚΓΠ, Διαρθρωτική Πολιτική, Περιβάλλον) και τη χάραξη ενός νέου δημοσιονομικού πλαισίου της Ε.Ε. για την περίοδο 2000-2006, λαμβάνοντας υπόψη την προοπτική της διεύρυνσης προς την ανατολή. Μεταξύ άλλων με την AGENDA 2000 αναγνωρίζεται ότι το μέλλον των αγροτικών κοινοτήτων δεν βασίζεται πλέον μόνο στο γεωργικό τομέα αλλά και σε προτάσεις που έχουν ως στόχο την ενδυνάμωση του οικονομικού και κοινωνικού ιστού των αγροτικών περιοχών και του περιορισμού της "εσωτερικής μετανάστευσης" προς τα αστικά κέντρα. Έτσι δίνεται έμφαση στην εναλλακτική απασχόληση όπως αγροτουρισμός, αναψυχή, πολιτιστικά, περιβάλλον. Η AGENDA 2000 έχει πλήρη εφαρμογή στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές, οι οποίες συνδυάζουν πληρέστερα τα πλεονεκτήματα για έναν εναλλακτικό και ολοκληρωμένο τρόπο ανάπτυξης.

3.2 Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα, οι προσπάθειες για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών άρχισαν περί τα τέλη της δεκαετίας του 1970. Ειδικότερα, το Περιφερειακό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα της περιόδου 1978-1980, προώθησε την εφαρμογή προγραμμάτων πολλαπλών στόχων για τις ορεινές, μειονεκτικές και νησιωτικές περιοχές της χώρας.

Οι στόχοι των προγραμμάτων αυτών αφορούσαν κυρίως :

- Την ανάπτυξη των δασικών πόρων
- Τη βελτίωση των ορεινών βοσκοτόπων
- Την αξιοποίηση των υδατικών πόρων στις ορεινές περιοχές
- Τη βελτίωση της αγροτικής γης
- Την προώθηση του τουρισμού
- Την ενθάρρυνση της πολυδραστηριότητας
- Την ενδυνάμωση της πολιτιστικής ταυτότητας

Η δεκαετία του '80, και ιδιαίτερα το δεύτερο μισό χαρακτηρίζεται από την αύξουσα επιρροή των ευρωπαϊκών πολιτικών. Το 1981 παρουσιάζεται από το Υπουργείο Γεωργίας ο πρώτος κατάλογος κατάταξης ορισμένων περιοχών της χώρας στις μειονεκτικές, σύμφωνα με την Οδηγία 268/75 της ΕΟΚ. Το Πενταετές Πρόγραμμα Κοινωνικοοικονομικής Ανάπτυξης της Χώρας 1978-1982, περιλαμβάνει μέτρα σχετικά με την Οδηγία (χρηματοδότηση κατά 40-50% έργων υδρευτικών, αρδευτικών, αντιπλημμυρικών, βελτίωσης βοσκοτόπων κ.λ.π. και άμεσες χρηματικές παροχές στους αγρότες). Τα σχετικά μέτρα τα οποία εφαρμόστηκαν μέχρι το 1985, χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια της Ελλάδας να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες που είχαν διαμορφωθεί και να καλύψει το υπόλοιπο τμήμα των απαιτούμενων δαπανών από εθνικούς πόρους. Οπωσδήποτε πάντως αρχίζει να διαμορφώνεται μια καινούρια πολιτική που δείχνει να ενδιαφέρεται για την αναζωογόνηση της ελληνικής περιφέρειας, παρά τις όποιες διοικητικές, διαχειριστικές κ.λ.π. εμπλοκές και ανεπάρκειες (Γραφείο 12 και Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000).

Μετά το 1985 αρχίζει να κατανοείται και να διαδίδεται στην Ελλάδα η έννοια της ολοκληρωμένης ανάπτυξης με την απόφαση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας να χρηματοδοτήσει τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) (1986-1993). Στόχος των ΜΟΠ ήταν η χρηματοδότηση τοπικών-ολοκληρωμένων προγραμμάτων ανάπτυξης, με τα οποία ο αγροτικός τομέας θα συνδεόταν με τους άλλους τομείς και κλάδους σε τοπικό επίπεδο, ώστε να πολλαπλασιασθούν οι αναπτυξιακές επιδόσεις σε προϊόν και θέσεις εργασίας. Ακόμη και στο εσωτερικό του αγροτικού τομέα, σε κάθε οικονομική δραστηριότητα θα έπρεπε να ενισχύονται επιμέρους δράσεις οι οποίες θα αλληλοϋποστηρίζονταν και θα συνδέονταν με την εκπαίδευση, την κατάρτιση, τον πολιτισμό (π.χ. ανάδειξη της λαϊκής παράδοσης, κ.λ.π.). Οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς που ήταν υπεύθυνοι για το σχεδιασμό και την υλοποίηση της σχετικής αναπτυξιακής προσπάθειας δεν μπόρεσαν να προσαρμοσθούν στη νέα αντίληψη για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών και συνεχίστηκε στην πράξη η εφαρμογή του μοντέλου της κλαδικής ανάπτυξης.

Οι δυσκολίες της εφαρμογής των ΜΟΠ δυστυχώς συνεχίστηκαν και κατά την εφαρμογή του 1^{ου} Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης (ΚΠΣ) (1989-1993) και κατά την εφαρμογή του 2^{ου} ΚΠΣ (1994-1999).

Σήμερα οι αναπτυξιακές επιλογές για τον ελλαδικό ορεινό χώρο προσδιορίζονται στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (αρθ.9 του Ν.2742/1999) και στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου που αποτελεί ειδικό τμήμα του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006.

Το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου (ΣΑΟΧ) προτείνει την "Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών" ως ξεχωριστό υποπρόγραμμα κάθε περιφέρειας (Π.Ε.Π.) και ως τομεακές δράσεις των εθνικών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

Τόσο στο σχέδιο ανάπτυξης του ορεινού χώρου, όσο και στο γενικό, πλαίσιο χωροταξικού σχεδιασμού και αειφόρου ανάπτυξης οι ορεινές περιοχές χωρίζονται σε τρεις τύπους, ανάλογα με την αναπτυξιακή δυναμική τους:

- **Περιοχές σχετικά αναπτυγμένες:** Αφορά σε περιοχές με αρκετό μόνιμο πληθυσμό και "αειφόρο" οικονομική βάση που στηρίζονται στην κτηνοτροφία, την εκμετάλλευση των δασών, τον τουρισμό και παραθερισμό, την παραδοσιακή βιοτεχνία, τις συναφείς οικονομικές και κοινωνικές υπηρεσίες και τις Κοινοτικές πολιτικές υποστήριξης.
- **Περιοχές δυναμικές με αναξιοποίητους πόρους:** Αφορά σε περιοχές με ακόμη σημαντικό αλλά φθίνοντα πληθυσμό και υποβαθμιζόμενη οικονομική βάση-εγκατάλειψη οριακών γεωργικών γαιών, μείωση της κτηνοτροφίας-παρά την ύπαρξη κάποιων σημαντικών γεωργικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών πόρων.
- **Περιοχές εσωτερικές:** Αφορά σε περιοχές με σχεδόν πλήρη πληθυσμιακή εγκατάλειψη, με ή χωρίς παρουσία σημαντικών γεωργικών και περιβαλλοντικών πόρων αλλά με προβλήματα περαιτέρω περιβαλλοντικής υποβάθμισης από διάβρωση εδαφών, πυρκαγιές δασών, μη συντήρηση των οικιστικών έργων και μνημείων κ.α.

Όσον αφορά στα μέτρα που προτείνονται για την αντιμετώπιση των προβλημάτων για όλους τους τύπους των ορεινών περιοχών, στο Σχέδιο: Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης, δίνονται οι παρακάτω προοπτικές (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000):

- Δυνατότητες ανάπτυξης νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων, ιδιαίτερα στον αγροτικό τομέα, στο πλαίσιο της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής και της πολιτικής ανάπτυξης της υπαίθρου (πολυαπασχόληση, ήπιες μορφές τουρισμού, δεύτερη κατοικία, δραστηριότητες αναψυχής με αξιοποίηση και του υπάρχοντος παραδοσιακού κτιριακού και οικιστικού αποθέματος, πολυλειτουργικότητα γεωργίας).
- Ανάπτυξη του πρωτογενούς τομέα προσανατολισμένη στην ανταγωνιστικότητα μέσω της ποιότητας (καλλιέργεια και εκμετάλλευση ειδικών φυτών όπως αρωματικά, βότανα εδώδιμα και για φαρμακευτική χρήση, λουλούδια κ.λ.π. καθώς και προϊόντων του δάσους, περιοχές Π.Ο.Π, (Προϊόντων Ονομασίας Προέλευσης), βιολογική γεωργία κ.α.
- Η αξιοποίηση της γειτνίασης των ορεινών όγκων με τα μεγάλα αστικά κέντρα.
- Η αξιοποίηση με έγκαιρη προστασία (σε αντιδιαστολή με ό, τι συνέβη στα νησιά) του εν πολλοίς άθικτου φυσικού τοπίου, της πολιτιστικής κληρονομιάς και του κλίματος, για τουρισμό και παραθερισμό.

Στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου παρατίθενται πέντε άξονες προτεραιότητας, πάνω στους οποίους σχεδιάζεται να αναπτυχθούν οι πιο μειονεκτικές ορεινές περιοχές, οι οποίες θα οριστούν από κάθε περιφέρεια.

Σε αυτές τις περιοχές προβλεπόταν η διάθεση 100 δις δραχμών από το Γ' Κ.Π.Σ., δηλαδή του 3,1% του διαθέσιμου συνολικού ποσού για την περιφερειακή ανάπτυξη⁶. Οι υπόλοιπες ορεινές περιοχές σχεδιάζεται να ακολουθήσουν την μέχρι τώρα πολιτική, δηλαδή τα έργα τους θα χρηματοδοτούνται από την Κοινή Αγροτική Πολιτική και τα κοινοτικά διαρθρωτικά προγράμματα (INTERREG, LEADER+, κ.α.).

Οι πέντε άξονες προτεραιότητας που προτείνονται από το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου για τις ορεινές μικροπεριφέρειες είναι (Γραφείο 12 και Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. 2000, Πίνδος 2000):

α) Μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας

Περιλαμβάνει τον εκσυγχρονισμό των εκτατικών συστημάτων παραγωγής (γεωργίας και κτηνοτροφίας) και την προβολή των προϊόντων με μέσα όπως συστήματα πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίησης και εμπορίας. Τα προϊόντα θα κατευθύνονται ως εισροή στον τουρισμό και λιγότερο σε νέες αγορές. Γι' αυτό προβλέπεται η καθιέρωση ειδικών σημάτων ποιότητας ("προϊόντα έντασης παραδοσιακής τεχνογνωσίας"), προκειμένου να προωθηθεί η γευσιγνωσία και η γαστρονομία των ορεινών περιοχών, τα οποία θα απευθύνονται σε ειδικές καταναλωτικές ανάγκες και αγορές και στον τουρισμό.

⁶ Σύμφωνα με στοιχεία που δίνονται από το Υπουργείο Οικονομικών, από το Γ' ΚΠΣ διατέθηκαν για την Περιφερειακή Ανάπτυξη 3.189 δις δραχμές.

β) Εκτατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού

Η σημερινή σημειακή ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού προτείνεται να μετουσιωθεί σε καθολικότερη τουριστική ανάπτυξη μέσω της διασύνδεσης των περιοχών τουριστικής ζήτησης σε διανομαρχιακό και διαπεριφερειακό επίπεδο, έτσι ώστε να επιτευχθεί οικονομία κλίμακας. Προτείνεται η προώθηση ειδικών σημάτων ποιότητας στον τουρισμό και καλύτερη προβολή και εμπορική διαχείριση των επιχειρήσεων.

γ) Στήριξη της οικοτεχνίας και της βιοτεχνίας μικρής κλίμακας

Η μεταποιητική δραστηριότητα στον ορεινό χώρο πρέπει να συνεργάζεται με τον πρωτογενή τομέα και να κατευθύνεται στον τουρισμό ως άμεση αγορά. Προωθείται η συνεργασία των μικρών επιχειρήσεων και η δημιουργία δικτύων ώστε να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των επιχειρήσεων.

δ) Συγκρότηση ορεινών κέντρων ανάπτυξης ανά μικροπεριφέρεια προγραμματισμού.

Η Διυπουργική Επιτροπή που θα συσταθεί σε κάθε Περιφέρεια θα ορίσει μικροπεριφέρειες προγραμματισμού (περιοχές με εντονότερα προβλήματα και γι' αυτό μειονεκτικότερες) και ορεινά κέντρα, τα οποία θα πρέπει να έχουν εύκολη πρόσβαση στο κύριο οδικό δίκτυο, να έχουν τη δυνατότητα να παρέχουν κοινωφελείς και εμπορικές υπηρεσίες στους κατοίκους τους σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30 χλμ και να μπορούν να λειτουργήσουν ως κόμβοι έναρξης και κατάληξης των τουριστικών διαδρομών.

ε) Βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης στα ορεινά κέντρα

Θα πρέπει να διασφαλιστεί η καταλληλότητα του δικτύου πρόσβασης στα ορεινά κέντρα και η συντήρησή του ιδιαίτερα τους χειμερινούς μήνες (ταχεία επέμβαση για αποκατάσταση ζημιών, εκχιονισμό κ.λ.π.) ώστε να είναι αδιάκοπη η πρόσβαση στα ορεινά κέντρα.

Η διαδικασία που προτείνεται για την εφαρμογή της παραπάνω πολιτικής είναι η εξής:

(α) η Περιφέρεια ορίζει τις μικροπεριφέρειες προγραμματισμού,

(β) οι Ο.Τ.Α. (Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης) της συγκεκριμένης μικροπεριφέρειας προγραμματισμού εκπονούν ένα "ολοκληρωμένο πρόγραμμα ανάπτυξης" το οποίο και υποβάλλουν στην περιφέρεια. Όταν το πρόγραμμα εγκριθεί, οι Ο.Τ.Α. συμμετέχουν στη σχεδίαση και υπογράφουν μια προγραμματική σύμβαση διαδημοτικής συνεργασίας,

(γ) η σύμβαση αυτή σχεδιάζεται και υλοποιείται κατά κύριο λόγο από την Τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία στην οποία συμμετέχουν και οι Ο.Τ.Α. Η διαχείριση των χρηματοδοτήσεων γίνεται από την Τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία. Επίσης εκεί γίνεται και ο συντονισμός με τις άλλες δράσεις από τα υπόλοιπα εθνικά και κοινοτικά προγράμματα που αφορούν την μικροπεριφέρεια,

(δ) η Περιφέρεια σχεδιάζει δράσεις συντονισμού για όλες τις μικροπεριφέρειες προγραμματισμού,

(ε) στη συνέχεια επιδιώκεται ο συντονισμός των δράσεων των περιφερειών, πρώτα σε επίπεδο οροσειράς και έπειτα σε εθνικό επίπεδο.

3.3 ΚΟΙΝΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (ΚΑΠ)

3.3.1 ΓΕΝΙΚΑ

Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ) αποτελεί πλέον, από τα μέσα της δεκαετίας του '80 το πρότυπο με βάση το οποίο χαράζεται η εθνική πολιτική γης στον αγροτικό χώρο και όσον αφορά στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές συνοψίζεται στην ενίσχυση ορισμένων σύγχρονων ή παραδοσιακών καλλιεργειών, στην ενίσχυση συγκεκριμένων κτηνοτροφικών και δασοκομικών τεχνικών και έργων και στην προώθηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Η ΚΑΠ, δηλαδή το σύνολο των κανόνων που αφορούν στη διάρθρωση της γεωργίας και στη διακίνηση των αγροτικών προϊόντων μέσα στην Κοινότητα, διαμορφώθηκε με βάση τις κατευθύνσεις της Συνθήκης της Ρώμης και η εναρμόνιση των κρατών μελών με τις αρχές της είναι υποχρεωτική (Μαραβέγιας 1992).

Η γεωργική πολιτική της Κοινότητας έχει τους εξής ειδικούς αντικειμενικούς στόχους, όπως αναφέρεται στην Ενοποιημένη Απόδοση περί Ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, άρθρο 33 (Ευρωπαϊκή Ένωση 1997α, β):

α) Αύξηση της παραγωγικότητας της γεωργίας με την αξιοποίηση της τεχνικής προόδου, την εξασφάλιση ορθολογικής ανάπτυξης της γεωργικής παραγωγής καθώς και την άριστη χρησιμοποίηση των συντελεστών παραγωγής και κυρίως του εργατικού δυναμικού.

β) Εξασφάλιση κατ' αυτό τον τρόπο ενός δίκαιου βιοτικού επιπέδου στον γεωργικό πληθυσμό κυρίως με την αύξηση του ατομικού εισοδήματος των εργαζομένων στη γεωργία.

γ) Σταθεροποίηση των αγορών.

δ) Εξασφάλιση του ανεφοδιασμού της αγοράς.

ε) Διασφάλιση λογικών τιμών κατά τη διάθεση των προϊόντων στην κατανάλωση.

Στην αρχική μορφή της ΚΑΠ, η διακίνηση των προϊόντων οργανώθηκε με βάση την προτίμηση έναντι του εξωτερικού, την προοδευτική πραγματοποίηση ενιαίας αγοράς στο εσωτερικό της Κοινότητας και την κοινή χρηματοδοτική ευθύνη. Τα μέτρα αποσκοπούσαν δηλαδή, στη στήριξη των ενδοκοινοτικών προϊόντων και στην επίτευξη αυτάρκειας στην Κοινότητα. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980 ως πρώτη προτεραιότητα τέθηκε η ανάγκη εξοικονόμησης πόρων από τον Κοινοτικό Προϋπολογισμό για στόχους περισσότερο αναπτυξιακούς (έρευνα, τεχνολογία κ.λ.π.). Οι διεθνείς πιέσεις (κυρίως από τις ΗΠΑ) στα πλαίσια της GATT (Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου, General Agreement on Tariffs Trade) για μείωση της προστασίας της ΚΑΠ, λόγω των υπερβολικών εντάσεων στις διεθνείς αγορές αγροτικών προϊόντων, σε συνδυασμό με τη μείωση του πολιτικού βάρους των αγροτών ως ομάδας πίεσης (και ως ποσοστού εκλογικού σώματος), οδήγησαν τελικά στην μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Κρίθηκε σχετικά και επιβλήθηκε ότι η στήριξη και η προστασία της γεωργίας είναι αντίθετη με τις διατάξεις της GATT και ότι η κατάργηση των προστατευτικών μηχανισμών θα οδηγήσει στην αύξηση της παγκόσμιας ευημερίας (Μαραβέγιας 1992).

3.3.2 ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΑΠ

3.3.2.1 ΟΙ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΕΣ ΤΗΣ ΚΑΠ ΤΟΥ 1984

Οι πρώτες ανάγκες αλλαγών στην ΚΑΠ άρχισαν να γίνονται αισθητές στις αρχές της δεκαετίας του '80 εξαιτίας της υποβάθμισης της κατάστασης στον γεωργικό τομέα, του αντίστοιχου υψηλού δημοσιονομικού κόστους για το ΕΓΤΠΕ, καθώς επίσης και λόγω της έλλειψης ισορροπίας μεταξύ προσφοράς και ζήτησης στις ευρωπαϊκές και διεθνείς αγορές. Έτσι, το 1984 εγκρίθηκαν μέτρα περιορισμού των δαπανών (με την εφαρμογή ποσοστώσεων για το γάλα και διατάξεων για τον έλεγχο των αγορών των δημητριακών και του κρασιού). Παράλληλα, η Επιτροπή παρουσίαζε το "Πράσινο Βιβλίο" COM(85)333, στο οποίο υπογράμμιζε την ανάγκη προσαρμογής της ΚΑΠ προς τους οικονομικούς περιορισμούς και αναζήτησης μιας καλύτερης ισορροπίας των αγορών, αναβαθμίζοντας παράλληλα τον οικονομικό και κοινωνικό ρόλο της γεωργίας.

3.3.2.2 ΟΙ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ 1988

Οι ενέργειες που έγιναν δεν βελτίωσαν την κατάσταση της ευρωπαϊκής γεωργίας. Έτσι, η Επιτροπή παρουσίασε νέες προτάσεις για την ενίσχυση των σταθεροποιητικών μέτρων, που εγκρίθηκαν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Φεβρουαρίου του 1988 όπως

Α) τήρηση δημοσιονομικής πειθαρχίας αυστηρότερης από εκείνη που θεσπίστηκε το 1984,

Β) επέκταση των δημοσιονομικών σταθεροποιητών σχεδόν σε όλους τους τομείς, με σκοπό τη μείωση των δαπανών του ΕΓΤΠΕ-Τμήματος Εγγυήσεων, των

οποίων η υπέρβαση τιμωρείται με μείωση των τιμών, των ενισχύσεων και των άλλων θεσμικών ποσών,

Γ) Διπλασιασμό των πιστώσεων των διαρθρωτικών ταμείων κατά την περίοδο 1988-1993 σε αντιστάθμιση των περικοπών στο ΕΓΤΠΕ-Τμήμα Εγγυήσεων,

Δ) εφαρμογή κοινωνικο-διαρθρωτικών μέτρων με στόχο αφενός να συμβάλουν στην προσαρμογή της προσφοράς στη ζήτηση περιορίζοντας τις καλλιεργούμενες εκτάσεις ή το ζωικό κεφάλαιο και αφετέρου, να αντισταθμίσουν τις αρνητικές επιπτώσεις των σταθεροποιητών στο επίπεδο των αγροτικών εισοδημάτων (σύστημα παγώματος των καλλιεργούμενων εκτάσεων ("set-aside"), καθεστώς ενθάρρυνσης της παύσης της αγροτικής δραστηριότητας ή της "πρόωρης συνταξιοδότησης", καθεστώς άμεσων εισοδηματικών ενισχύσεων, καθεστώς επεκτατοποίησης της παραγωγής και μετατροπής των πλεονασματικών καλλιεργειών, βασισμένο στη χορήγηση πριμοδοτήσεων σε όσους παραγωγούς αναλαμβάνουν να μειώσουν την παραγωγή τους).

3.3.2.3 Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΠ ΤΟΥ 1992

Τα μέτρα αυτά αποδείχθηκαν ανεπαρκή. Αντιμετωπίζοντας πιέσεις δημοσιονομικές (λόγω των πλεονασμάτων), περιβαλλοντικές (κυρίως λόγω της εντατικοποίησης των καλλιεργειών) και διεθνείς (λόγω των συμφωνιών της GATT), η Επιτροπή αποφάσισε να προτείνει μια πραγματική μεταρρύθμιση της ΚΑΠ. Η μεταρρύθμιση του 1992, η οποία παρουσιάστηκε σε δυο έγγραφα προβληματισμού, το COM(91)100 και το COM(91)258 σχετικά με την εξέλιξη και το μέλλον της ΚΑΠ και εγκρίθηκε με την πολιτική συμφωνία του Συμβουλίου στις 21 Μαΐου 1992, σηματοδότησε μια σημαντική αλλαγή του συστήματος στήριξης της γεωργίας που βρισκόταν

τότε σε ισχύ. Πράγματι, για τον περιορισμό της προσφοράς, το σύστημα στήριξης των εισοδημάτων μέσω των εγγυημένων τιμών αντικαταστάθηκε από ένα σύστημα άμεσων ενισχύσεων. Άρχισε να εφαρμόζεται από την περίοδο 1993-1994 στους τομείς των καλλιεργειών ποωδών φυτών, του βοείου, πρόβειου και αιγείου κρέατος, των γαλακτοκομικών και του καπνού. Λίγο αργότερα επεκτάθηκε στις αφυδατωμένες ζωοτροφές, στο βαμβάκι και στη ζάχαρη και, τον Ιούνιο του 1996, στον τομέα των οπωροκηπευτικών. Η μεταρρύθμιση στους τομείς του κρασιού και του ελαιολάδου, οι οποίοι είχαν ήδη προσαρμοστεί από τον Ιούνιο του 1995, προκειμένου να συμμορφωθούν στις συμφωνίες της GATT, εξακολούθησε να εκκρεμεί μέχρι την επόμενη μεταρρύθμιση, στο πλαίσιο της Ατζέντας 2000.

Η "μεταρρύθμιση του 1992" επέδρασε θετικά στον τομέα των σιτηρών καθώς ον έδωσε τη δυνατότητα να προσανατολιστεί η παραγωγή, να προαχθεί η κατανάλωση και να μειωθούν σημαντικά τα δημόσια αποθέματα, τα οποία από 32 εκατ. τόνους (MT) την περίοδο 1992-1993, το 1998 μειώθηκαν σε 12,9 εκατ. τόνους. Η πλέον εντυπωσιακή συνέπεια της μείωσης της τιμής των σιτηρών, η οποία αποφασίσθηκε το 1992, ήταν η δυναμική επανάκαμψη του σίτου και του αραβοσίτου ως ζωοτροφών: ενώ κατά τη δεκαετία του '80 σημείωνε συνεχή κάμψη, ο όγκος των σιτηρών που χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη στις ζωοτροφές αυξήθηκε από 83 εκατ. τόνους το 1992 σε 107 τόνους το 1998, που σημαίνει αύξηση κατά 29%. Ωστόσο, η Επιτροπή αναγκάστηκε να καταργήσει "προσωρινά" τις επωφελούμενες από επιστροφές εξαγωγές, προκειμένου να αποτραπεί η υπερβολική αύξηση των κοινοτικών τιμών και να προστατευθεί η εσωτερική κατανάλωση.

Στον τομέα των ελαιούχων σπόρων τα αποτελέσματα ήταν καλύτερα καθώς η Επιτροπή θεωρεί ότι οι μειώσεις των τιμών αντισταθμίστηκαν εν μέρει από τις άμεσες ενισχύσεις που χορηγήθηκαν ανά εκτάριο, μέθοδος που δεν επαληθεύθηκε στον τομέα των πρωτεϊνούχων σπόρων όπου οι ενισχύσεις δεν αντιστάθμισαν τη μείωση των τιμών.

Στο βόειο κρέας, σημειώθηκαν μεγάλες επιτυχίες, αφού τα παρεμβατικά αποθέματα μειώθηκαν, από 1 εκατ. τόνους που ήταν πριν από τη μεταρρύθμιση σε 20.000 τόνους στα τέλη του 1995, όμως μετά την κρίση των "τρελών αγελάδων" του Ιουνίου 1996, τα θετικά αποτελέσματα της μεταρρύθμισης περιορίστηκαν κάπως και τα αποθέματα άρχισαν πάλι να αυξάνονται.. Ως προς τα άλλα είδη κρέατος, στο μεν πρόβειο και αίγιο κρέας οι αλλαγές στο σύστημα των πριμοδοτήσεων απέδωσαν ικανοποιητικά αποτελέσματα, στο δε χοίρειο και στα πουλερικά, αντίθετα, η μείωση των τιμών των σιτηρών, δεν οδήγησαν στην προβλεπόμενη μείωση του κόστους διατροφής των ζώων και οι τομείς αυτοί δεν κατόρθωσαν να βελτιώσουν τη ανταγωνιστική τους θέση στις παγκόσμιες αγορές, η οποία και επιδεινώθηκε εξαιτίας της μείωσης των εξαγωγικών επιστροφών, της πανώλης των χοίρων και του προβλήματος των διοξινών.

Στον γαλακτοκομικό τομέα, οι εξαγωγές της ΕΕ μειώθηκαν σταδιακά, μέχρι την άνοιξη του 1999. Ωστόσο, εξακολουθούν να αποτελούν το 40% των παγκοσμίων συναλλαγών.

3.3.2.4 Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΠ ΤΟΥ 1999

Η μεταρρύθμιση αυτή πραγματοποιήθηκε το 1999. Όπως αναφέρεται στο κείμενο της μεταρρύθμισης (European Commission 2000a, b) αλλά και στο Κεφάλαιο 14 της Agenda 21 (UN Commission for Sustainable Development 1992) το οποίο αναφέρεται στην «αειφόρο γεωργία» και στην περιφερειακή ανάπτυξη, οι βασικές αρχές της νέας πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης συνοψίζονται στην προώθηση και ανάδειξη του πολυλειτουργικού χαρακτήρα της γεωργίας, δηλαδή στον ποικίλο ρόλο της πέραν της παραγωγής ειδών διατροφής, στη διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων προκειμένου να δημιουργηθούν νέες πηγές εισοδήματος και απασχόλησης, στην προώθηση της αποκέντρωσης και στην απλούστευση της σχετικής νομοθεσίας.

Ως στόχος της μεταρρύθμισης αναφέρεται ο «εκσυγχρονισμός» και η «βιωσιμότητα» του Ευρωπαϊκού γεωργικού τομέα στο μέλλον. Η μελέτη όμως των κατευθύνσεων και των μέτρων της αναθεωρημένης ΚΑΠ οδηγεί στη διαπίστωση ότι έχουν γίνει υποχωρήσεις απέναντι στις διεθνείς πιέσεις για κατάργηση των προστατευτικών μηχανισμών. Επιπλέον, η εισαγωγή κάποιων προϊόντων (π.χ. βαμβάκι) από τρίτες χώρες είναι φθηνότερη για την Ε.Ε. απ' ό,τι η χορήγηση ενισχύσεων στα κράτη μέλη για την παραγωγή τους, με αποτέλεσμα να ασκούνται πιέσεις για μείωση της παραγωγής τέτοιων προϊόντων. Ταυτόχρονα παρατηρείται αύξηση των ενισχύσεων για παραγωγή κτηνοτροφικών προϊόντων και ιδιαίτερα προϊόντων που προέρχονται από βόειο κρέας, παραγωγικό κλάδο που παραπέμπει σε χώρες της Βορειοδυτικής Ευρώπης, οι οποίες κατ' εξοχήν στηρίζουν τη γεωργία τους σε αυτά τα προϊόντα. Τέλος, στην αναθεωρημένη ΚΑΠ γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στο περιβάλλον και σε γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα.

Όλα τα πιο πάνω, αποτελούν τις βασικές διαφορές της αναθεωρημένης ΚΑΠ σε σχέση με ό, τι ίσχυε τα προηγούμενα χρόνια. Η αλλαγή πολιτικής και στόχων καθρεφτίζεται και στα μέτρα πολιτικής γης για τον αγροτικό χώρο, τα οποία αποσκοπούν στην συρρίκνωση του, στην συσσώρευση γεωργικών εκμεταλλεύσεων μεγαλύτερου μεγέθους σε λιγότερα άτομα και στη μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων, ιδιαίτερα όσον αφορά σε ορισμένα φυτικά είδη (π.χ. βαμβάκι, ελιά κ.α.).

Συγκεκριμένα, στην αναθεωρημένη ΚΑΠ του 1999 εξαγγέλθηκαν τα εξής μέτρα αγροτικής ανάπτυξης τα οποία αφορούσαν και στις ορεινές περιοχές και επηρέαζαν απολύτως οριακά τις σχετικές πολιτικές γης:

1. Επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις: Όσον αφορά στις μειονεκτικές περιοχές⁷ οι κρατικές και κοινοτικές ενισχύσεις μπορούν να φτάνουν το 50% του όγκου των επιλέξιμων δαπανών, ενώ στις υπόλοιπες περιοχές το 40%. Στην περίπτωση που οι επενδύσεις πραγματοποιούνται από νέους γεωργούς οι ενισχύσεις είναι αυξημένες κατά 5%.

2. Ανθρώπινο δυναμικό: νέοι γεωργοί, πρόωρη συνταξιοδότηση, κατάρτιση: Τα μέτρα αυτά αφορούν στην ηλικιακή αναδιάρθρωση του αγροτικού πληθυσμού και την κατάρτισή του σε θέματα τα οποία συνδέονται με την προώθηση της ποιότητας και μεθόδους παραγωγής φιλικές προς το περιβάλλον.

⁷ Μειονεκτικές περιοχές από γεωργική άποψη θεωρούνται: α) οι ορεινές περιοχές, που χαρακτηρίζονται από σημαντικούς περιορισμούς των δυνατοτήτων αξιοποίησης της γης και αισθητή αύξηση του κόστους εκμετάλλευσής της, β) οι περιοχές που χαρακτηρίζονται από εγκατάλειψη και στις οποίες η διατήρηση του φυσικού χώρου είναι απαραίτητη, γ) άλλες περιοχές που χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερα μειονεκτήματα στις οποίες είναι απαραίτητη η διατήρηση της γεωργικής δραστηριότητας προκειμένου να διασφαλιστεί η διατήρηση ή η βελτίωση του περιβάλλοντος, η προστασία του φυσικού χώρου ή οι δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης (European Commission 2000b).

3. Μειονεκτικές περιοχές: Συνεχίζεται η χορήγηση αντισταθμιστικών αποζημιώσεων και προστίθεται ένα νέο μέτρο που αφορά σε περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς⁸.

4. Δάση: Η στήριξη στη δασοκομία εντάσσεται στη δασοκομική στρατηγική που υιοθετήθηκε με στόχο τη διασφάλιση της προστασίας, της «αιεφόρου» διαχείρισης και της ανάπτυξης των δασών στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σύμφωνα με την Ε.Ε., η στρατηγική αυτή αξιοποιεί το βασικό ρόλο των δασών από οικολογική, οικονομική και κοινωνική άποψη, δηλαδή αξιοποιεί τον πολυλειτουργικό ρόλο των δασών.

5. Μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων: Και σε αυτή την περίπτωση οι ενισχύσεις για επενδύσεις σε μειονεκτικές περιοχές είναι αυξημένες σε σχέση με άλλες περιοχές.

6. Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα: Αυτά είναι υποχρεωτικά για τα κράτη-μέλη, αλλά παραμένουν προαιρετικά για τους γεωργούς, στους οποίους χορηγούνται ενισχύσεις με την υποχρέωση να ακολουθήσουν συγκεκριμένες γεωργικές πρακτικές για 5 χρόνια.

7. Διάφορα μέτρα για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών: Περιλαμβάνονται μέτρα όπως έγγειες βελτιώσεις, αναδάσμοι, εμπορία γεωργικών προϊόντων ποιότητας, ανάπτυξη και βελτίωση των υποδομών κ.α.

⁸ Στις μειονεκτικές περιοχές προστίθενται οι περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς, στις οποίες είναι δυνατόν να χορηγηθούν στους γεωργούς αποζημιώσεις με στόχο την αντιστάθμιση των δαπανών και της απώλειας εισοδήματος που απορρέουν από την εφαρμογή των κοινοτικών διατάξεων για την προστασία του περιβάλλοντος, στο βαθμό που οι αποζημιώσεις αυτές είναι απαραίτητες για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων που προκαλούνται από τις εν λόγω διατάξεις.

3.3.2.5 Η ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΗΣ ΚΑΠ ΤΟΥ 2003 - 2004

Στις 26/06/2003 οι Υπουργοί Γεωργίας της Ε.Ε. ενέκριναν μια νέα εκ θεμελίων μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής της οποίας η έναρξη πραγματοποιήθηκε το 2005. Η μεταρρύθμιση άλλαξε εντελώς τον τρόπο με τον οποίο η Ε.Ε. στηρίζει το γεωργικό κλάδο της. Η νέα ΚΓΠ στράφηκε προς τους καταναλωτές και τους φορολογούμενους, ενώ παράλληλα έδωσε στους αγρότες της Ε.Ε. την ελευθερία να παράγουν τα προϊόντα που ζητάει η αγορά. Στο μέλλον, η μεγάλη πλειονότητα των επιδοτήσεων θα καταβάλλεται ανεξάρτητα από τον όγκο παραγωγής. Για να αποφευχθεί η εγκατάλειψη της παραγωγής τα κράτη μέλη μπορούν να επιλέξουν να διατηρήσουν περιορισμένη σύνδεση μεταξύ επιδοτήσεων και παραγωγής υπό καλώς καθορισμένες προϋποθέσεις και εντός σαφών ορίων. Οι νέες αυτές «ενιαίες ενισχύσεις εκμετάλλευσης» θα συνδέονται με την τήρηση προτύπων ως προς το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων και τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων. Η κατάργηση της σύνδεσης μεταξύ επιδοτήσεων και παραγωγής θα καταστήσει τους αγρότες της Ε.Ε. ανταγωνιστικότερους και περισσότερο στραμμένους προς την αγορά, ενώ θα προσφέρει την αναγκαία σταθερότητα εισοδήματος. Θα διατεθούν περισσότερα χρήματα στους αγρότες για προγράμματα σχετικά με το περιβάλλον, την ποιότητα ή τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων μέσω της μείωσης των άμεσων ενισχύσεων για τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις. Το Συμβούλιο αποφάσισε επιπλέον να αναθεωρήσει τις οργανώσεις αγοράς για το γάλα, το ρύζι, τα σιτηρά, το σκληρό σίτο, τις ξηρές χορτονομές και τους καρπούς με κέλυφος.

Τα καίρια στοιχεία της νέας, αναμορφωμένης ΚΓΠ έχουν ως εξής:

- ενιαία ενίσχυση εκμετάλλευσης για τους αγρότες της Ε.Ε. ανεξάρτητη από την παραγωγή - επιτρέπεται να διατηρηθούν περιορισμένου βαθμού συνδέσεις ενισχύσεως με την παραγωγή για να αποτραπεί η εγκατάλειψη της,
- η ενίσχυση αυτή θα εξαρτάται από την τήρηση προτύπων για το περιβάλλον, την ασφάλεια των τροφίμων, την υγεία των ζώων και των φυτών και τις συνθήκες διαβίωσης των ζώων, καθώς και την απαίτηση διατήρησης των γεωργικών εκτάσεων σε καλές συνθήκες γεωργικής αξιοποίησης και περιβάλλοντος,
- ισχυρότερη πολιτική αγροτικής ανάπτυξης με περισσότερα χρήματα από την Ε.Ε., νέα μέτρα για την προώθηση του περιβάλλοντος, της ποιότητας και των συνθηκών διαβίωσης των ζώων όπως και για να βοηθηθούν οι αγρότες να ανταποκριθούν στα ευρωπαϊκά πρότυπα παραγωγής με έναρξη το έτος 2005,
- μείωση των άμεσων ενισχύσεων ("διαφοροποίηση") για τις μεγαλύτερες εκμεταλλεύσεις ώστε να χρηματοδοτηθεί η νέα πολιτική αγροτικής ανάπτυξης,
- μηχανισμός δημοσιονομικής πειθαρχίας ώστε να διασφαλιστεί η μη υπέρβαση του γεωργικού προϋπολογισμού που έχει καθοριστεί έως το 2013,
- αναθεωρήσεις της ΚΓΠ ως προς τα μέτρα παρέμβασης στην αγορά: α) ασύμμετρες περικοπές τιμών στον τομέα του γάλακτος: η τιμή παρέμβασης για το βούτυρο θα μειωθεί κατά 25% σε διάστημα τετραετίας, το οποίο σημαίνει επιπρόσθετη μείωση τιμών κατά 10% σε σύγκριση με το Πρόγραμμα Δράσης 2000, ενώ για το αποκορυφωμένο γάλα σε σκόνη

διατηρείται μείωση κατά 15% σε διάστημα τριετίας, όπως είχε συμφωνηθεί στο Πρόγραμμα Δράσης 2000, β) μείωση των μηνιαίων προσαυξήσεων κατά το ήμισυ για τα σιτηρά ενώ θα διατηρηθεί η σημερινή τιμή παρέμβασης και γ) μεταρρυθμίσεις στους τομείς του ρυζιού, του σκληρού σίτου, των καρπών με κέλυφος, των γεωμήλων αμυλοπαραγωγής και των αποξηραμένων χορτονομών.

3.4 ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 2007-2013

Στις 20 Φεβρουαρίου 2006, το Συμβούλιο Γεωργίας ενέκρινε κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές για την αγροτική ανάπτυξη - πέντε μήνες μετά την έκδοση του κανονισμού του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΓΤΑΑ).

Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές καθορίζουν μια στρατηγική προσέγγιση και διάφορες επιλογές που τα κράτη μέλη θα μπορούσαν να εντάξουν στα εθνικά στρατηγικά τους σχέδια και στα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης.

Από τη μεταρρύθμιση της Κοινής Γεωργικής Πολιτικής και μετά, η αγροτική ανάπτυξη διαδραματίζει όλο και σημαντικότερο ρόλο όσον αφορά την παροχή βοήθειας στις αγροτικές περιοχές για να ανταποκρίνονται στις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές προκλήσεις του 21^{ου} αιώνα. Οι αγροτικές περιοχές αποτελούν το 90% του εδάφους της διευρυμένης Ε.Ε. και το νέο νομικό πλαίσιο αποσκοπεί σαφέστερα στην ώθηση της ανάπτυξης και στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης σε αγροτικές περιοχές - σύμφωνα με τη Στρατηγική της Λισαβόνας - καθώς και στη βελτίωση της αειφορίας - σύμφωνα με τους στόχους αειφορίας του Göteborg.

Η μελλοντική πολιτική αγροτικής ανάπτυξης 2007-2013 θα εστιαστεί σε τρεις τομείς ζωτικής σημασίας σύμφωνα με τους τρεις θεματικούς άξονες που καθορίζονται στο νέο κανονισμό για την αγροτική ανάπτυξη: βελτίωση του ανταγωνισμού στους τομείς της γεωργίας και της δασοκομίας, βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου, βελτίωση της ποιότητας ζωής και διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας. Ένας τέταρτος άξονας με την ονομασία άξονας Leader που βασίζεται στην πείρα που αποκτάται από τις Κοινοτικές Πρωτοβουλίες Leader προσφέρει δυνατότητες για τοπικές προσεγγίσεις της αγροτικής ανάπτυξης από τη βάση προς την κορυφή.

Η νέα περίοδος προγραμματισμού παρέχει μια μοναδική ευκαιρία να επανεστιάσει η στήριξη που προσφέρει το νέο ταμείο αγροτικής ανάπτυξης στην ανάπτυξη, την απασχόληση και την αειφορία.

Δεδομένου ότι έχει καθοριστεί το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο, τα κράτη μέλη μπορούν τώρα να επεξεργαστούν τα εθνικά στρατηγικά τους σχέδια και τα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης προτού τα υποβάλουν στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Για κάθε σύνολο προτεραιοτήτων, οι κοινοτικές στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές προτείνουν βασικές δράσεις. Τα κράτη μέλη οφείλουν να διαμορφώσουν τις εθνικές τους στρατηγικές αγροτικής ανάπτυξης βάσει έξι κοινοτικών στρατηγικών κατευθυντήριων γραμμών που θα συμβάλουν στα παρακάτω:

- στον προσδιορισμό των τομέων στους οποίους η χρήση της στήριξης της Ε.Ε. για την αγροτική ανάπτυξη δημιουργεί τη μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία σε επίπεδο Ε.Ε.
- στη σύνδεση με τις κύριες προτεραιότητες της Ε.Ε. (Λισαβόνα, Göteborg)

- στην εξασφάλιση συνέπειας με τις άλλες πολιτικές της Ε.Ε., ιδίως στους τομείς της συνοχής και του περιβάλλοντος
- στην πλαισίωση της εφαρμογής της νέας ΚΓΠ που είναι προσανατολισμένη στις απαιτήσεις της αγοράς και των αναγκαίων αναδιαρθρώσεων στα παλαιά και στα νέα κράτη μέλη.

Οι έξι στρατηγικές κατευθυντήριες γραμμές είναι οι εξής:

1. Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού και του δασοκομικού τομέα
2. Βελτίωση του περιβάλλοντος και του τοπίου
3. Βελτίωση της ποιότητας ζωής στις αγροτικές περιοχές και ενθάρρυνση της διαφοροποίησης
4. Δημιουργία τοπικών ικανοτήτων για την απασχόληση και την διαφοροποίηση
5. Μετατροπή των προτεραιοτήτων σε προγράμματα
6. Συμπληρωματικότητα των κοινοτικών μέσων⁹.

3.5 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΩΝ LEADER

Η κοινοτική πρωτοβουλία LEADER (Liaisons Entre Actions de Developpement de l' Economie Rurale δηλαδή Δεσμοί μεταξύ των δράσεων για την Ανάπτυξη της Αγροτικής Οικονομίας), αναλήφθηκε με απόφαση της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στις 15 Ιουνίου 1994.

⁹ http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_el.htm

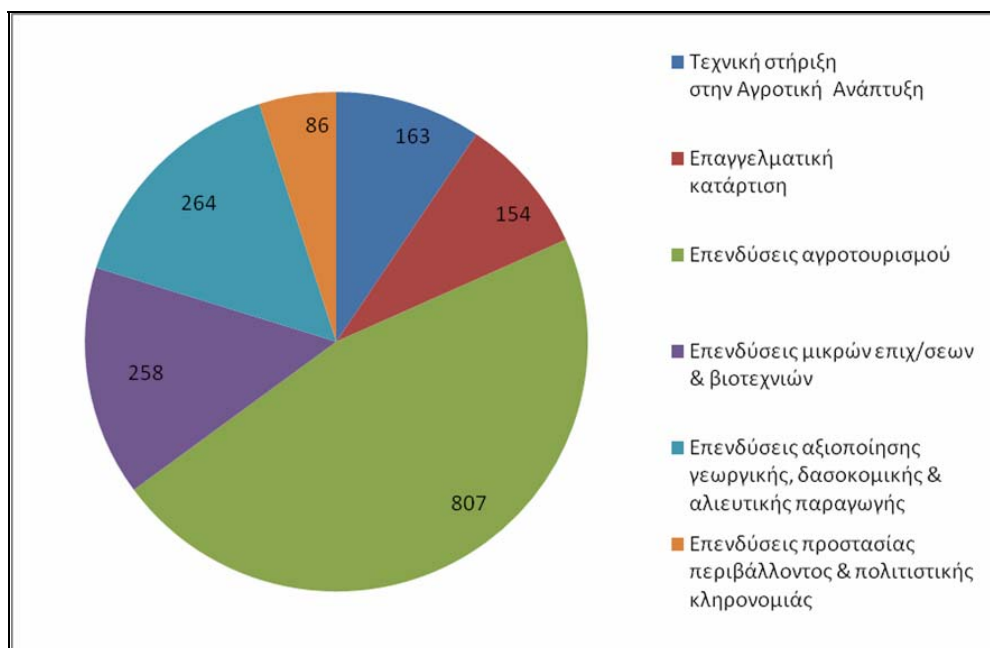
Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας η οποία διάρκεσε από το 1994 ως το 2001 και ακολουθείται στην τρέχουσα προγραμματική περίοδο από την πρωτοβουλία LEADER+, χορηγήθηκε κοινοτική βοήθεια υπό μορφή συνολικών επιδοτήσεων ή ολοκληρωμένων επιχειρησιακών προγραμμάτων προκειμένου να μπορέσουν οι φορείς αγροτικής ανάπτυξης να θέσουν σε πειραματική εφαρμογή προσεγγίσεις αγροτικής ανάπτυξης σε ενδογενή και τοπική κλίμακα συχνά με καινοτόμο χαρακτήρα.

Η συμβολή των LEADER I και II στην ανάπτυξη του αγροτικού χώρου αποδεικνύεται μέσα από την παράθεση ορισμένων μεγεθών. Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας LEADER I πραγματοποιήθηκαν 1.732 έργα και δράσεις, από τα οποία 163 αφορούσαν ενέργειες τεχνικής στήριξης στην αγροτική ανάπτυξη, 154 επαγγελματική κατάρτιση, 807 επενδύσεις αγροτουρισμού, 258 επενδύσεις μικρών επιχειρήσεων και βιοτεχνιών, 264 επενδύσεις αξιοποίησης και εμπορίας της γεωργικής, δασοκομικής και αλιευτικής παραγωγής και 86 επενδύσεις αξιοποίησης και προστασίας του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.

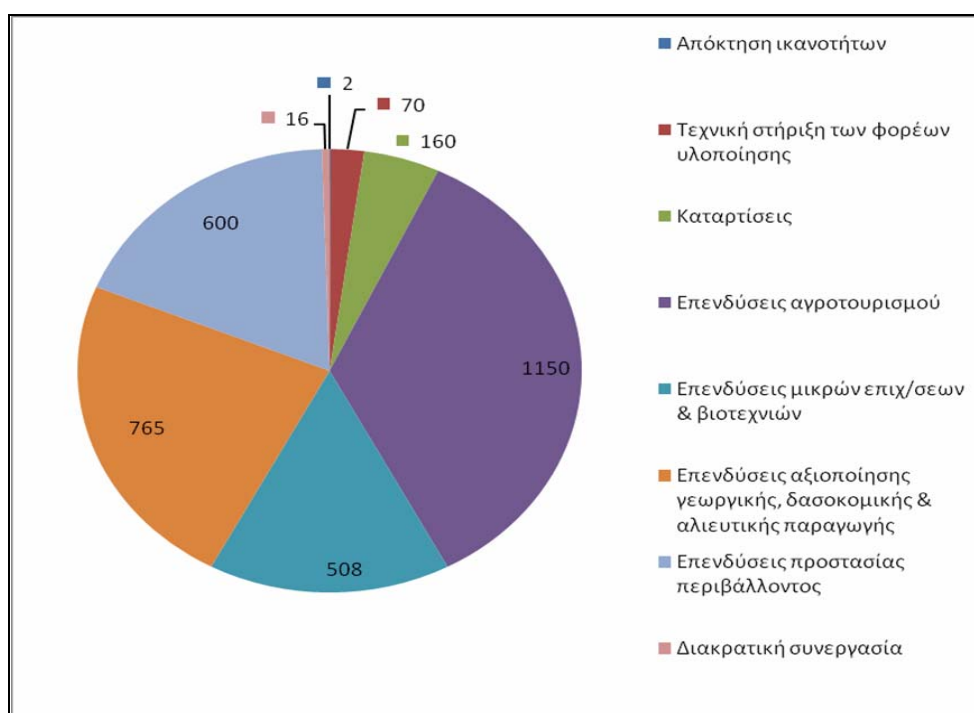
Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας LEADER II υλοποιήθηκαν συνολικά 3.270 έργα και δράσεις, εκ των οποίων 1.150 ήταν έργα αγροτουρισμού και εναλλακτικών μορφών τουρισμού, 508 επενδύσεις μικρών επιχειρήσεων και βιοτεχνιών, 765 έργα αξιοποίησης και εμπορίας της γεωργικής, δασοκομικής και αλιευτικής παραγωγής, 600 επενδύσεις προστασίας και ανάδειξης περιβάλλοντος και πολιτιστικής κληρονομιάς, 16 σχέδια διακρατικής συνεργασίας, 2 σχέδια απόκτησης ικανοτήτων, 70 δράσεις στήριξης των φορέων υλοποίησης και 160 καταρτίσεις¹⁰.

¹⁰ <http://www.anko.gr/leader/description+.html>

Πίνακας 3.1 Έργα & Δράσεις της πρωτοβουλίας LEADER I

Πίνακας 3.2 Έργα & Δράσεις της πρωτοβουλίας LEADER II

Η πρωτοβουλία LEADER II αποτέλεσε συνέχεια της πολύ επιτυχημένης πρωτοβουλίας LEADER I (1991-1994). Τα κύρια χαρακτηριστικά της προσέγγισης LEADER είναι αυτά ακριβώς που διαφοροποιούν την πρωτοβουλία από άλλα κοινοτικά προγράμματα και περιλαμβάνουν τα παρακάτω 7 σημεία:

- ✓ **Χωρική προσέγγιση.** Με τον όρο αυτόν εννοείται ότι η αναπτυξιακή στρατηγική καθορίζεται με βάση τη συγκεκριμένη κατάσταση μιας περιοχής. Η περιοχή θα πρέπει φυσικά να είναι αγροτική κατά βάση και να έχει κάποια ομοιογένεια που να συνάγεται από εσωτερική κοινωνική συνοχή, κοινή ιστορία και κοινές παραδόσεις και το αίσθημα μιας κοινής ταυτότητας. Η χωρική προσέγγιση είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για την τοπική ανάπτυξη, δεδομένου ότι κάθε περιοχή έχει τα δικά της ειδικά χαρακτηριστικά τα οποία οι τοπικοί φορείς είναι σε θέση να γνωρίζουν καλύτερα. Έτσι, με την χωρική προσέγγιση, αξιοποιούνται καλύτερα οι πόροι της περιοχής, δημιουργούνται προοπτικές βιώσιμης ανάπτυξης και διαμορφώνεται μια συνολική εικόνα για την περιοχή.
- ✓ **Εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση.** Με τον όρο αυτό εννοείται η κινητοποίηση και συμμετοχή στην αναπτυξιακή στρατηγική και πολιτική όλων των τοπικών φορέων, δημόσιων και ιδιωτικών, έτσι ώστε να επιτευχθεί ο μεγαλύτερος βαθμός ευαισθητοποίησης του τοπικού πληθυσμού και διαφάνεια στη διαμόρφωση των κριτηρίων επιλογής των προς υλοποίηση δράσεων. Η έννοια της εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγισης συνδέεται άμεσα με την έννοια της χωρικής προσέγγισης και μαζί δημιουργούν μια νέα αντίληψη για τα πλεονεκτήματα και τις αδυναμίες του κινδύνους και τις προοπτικές του αναπτυξιακού προγράμματος.

Η λήψη αποφάσεων σε τοπικό επίπεδο με διαδικασία ισότιμης συμμετοχής όλων των φορέων επιτρέπει μια ευρεία συναίνεση και δημιουργία νέων σχέσεων συνεργασίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στους τοπικούς φορείς επιφέροντας έτσι μεγαλύτερη ευελιξία και αποτελεσματικότητα της πολιτικής αγροτικής ανάπτυξης.

- ✓ **Ομάδες Τοπικής Δράσης.** Στο πλαίσιο της πρωτοβουλίας LEADER, Ομάδα Τοπικής Δράσης (ΟΤΔ) νοείται ένα σύνολο ιδιωτικών και δημοσίων φορέων που συνδέονται με μια εταιρική σχέση με στόχο την διαμόρφωση κοινής στρατηγικής για την ανάπτυξη μιας αγροτικής περιοχής. Αν οι δράσεις έχουν θεματικό χαρακτήρα τότε μπορεί δικαιούχοι να είναι οι λεγόμενοι “άλλοι συλλογικοί φορείς LEADER”. Η Ομάδα Τοπικής Δράσης επιλέχθηκε ως θεσμός για την διαχείριση του LEADER προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερος βαθμός αποτελεσματικότητας για την προώθηση τοπικών πρωτοβουλιών. Εξάλλου, έχει αποδειχθεί ότι η από πάνω προς τα κάτω προσέγγιση επέφερε σε πολλές περιπτώσεις ανεπάρκεια οργάνωσης και δυναμισμού στις αγροτικές περιοχές.
- ✓ **Καινοτόμος χαρακτήρας των δράσεων.** Η ανάληψη καινοτόμων ενεργειών είναι κεντρικός στόχος της πρωτοβουλίας LEADER. Η ανακοίνωση της Επιτροπής προς τα κράτη – μέλη (1/7/94) το αναφέρει αυτό ρητά και συνδέει την καινοτομία με τη μεταφορά εμπειρίας και τη δικτύωση. Κυρίως ο καινοτόμος χαρακτήρας των δράσεων LEADER μπορεί να αφορά νέες μορφές αξιοποίησης τοπικών πόρων, νέα προϊόντα, νέες μεθόδους και νέες μορφές οργάνωσης, νέες απαντήσεις σε προβλήματα και αδυναμίες αγροτικών περιοχών και αγροτικής ανάπτυξης.

- ✓ **Διασύνδεση μεταξύ δράσεων, δηλαδή ολοκληρωμένη και πολυτομεακή προσέγγιση.** Το ίδιο το ακρωνύμιο της πρωτοβουλίας LEADER (Δεσμοί μεταξύ των δράσεων για την ανάπτυξη της αγροτικής οικονομίας) δίνει τη διάσταση της διασύνδεσης των δράσεων. Αυτό σημαίνει ότι οι δράσεις πρέπει να σχεδιάζονται και να λειτουργούν ως ένα συνεκτικό σύνολο και όχι ως μια σειρά αποσπασματικών ενεργειών. Με τον όρο πολυτομεακή προσέγγιση νοείται μια σύνθετη προσέγγιση που στόχο έχει την υιοθέτηση μιας συνολικής αντίληψης για την παρέμβαση LEADER με τη συμμετοχή όλων των φορέων της περιοχής και με δράσεις σε πολλούς τομείς, έτσι ώστε αφενός να δημιουργούνται συνέργειες ανάμεσα στους διάφορους τομείς και αφετέρου να αυξάνει η γενικότερη αποτελεσματικότητα του προγράμματος.
- ✓ **Δικτύωση, περιλαμβανομένης της διακρατικής συνεργασίας.** Οι εμπειρίες που αποκτώνται από την πρωτοβουλία LEADER είναι απαραίτητο να ανταλλάσσονται ανάμεσα στα άτομα που συμμετέχουν στις δράσεις αγροτικής ανάπτυξης, και αυτό επιτυγχάνεται μέσα από δικτυώσεις και διακρατική συνεργασία. Η δικτύωση λοιπόν είναι υποχρέωση όλων των δικαιούχων του LEADER και η οργάνωση του δικτύου στόχο έχει την μείωση της απομόνωσης αφενός και τη δημιουργία βάσης πληροφοριών και αναλύσεων για καινοτόμες ενέργειες και πρακτικές αφετέρου. Ενισχύεται έτσι η ικανότητα των Τοπικών Ομάδων να λαμβάνουν αποφάσεις και να προβαίνουν σε δράσεις αποτελεσματικότερες για την αγροτική ανάπτυξη. Η διακρατική συνεργασία τέλος έχει τον φιλόδοξο στόχο, πέρα από την απλή μεταφορά τεχνογνωσίας, να διερευνηθούν οι δυνατότητες κοινής παραγωγής

αγαθών και υπηρεσιών έτσι ώστε να επιτευχθεί μια κρίσιμη μάζα παραγωγής και να αυξηθεί η διαπραγματευτική δυνατότητα των εταίρων στις αγορές.

- ✓ **Αποκεντρωμένες μεθόδους διαχείρισης και χρηματοδότησης.** Ανεξάρτητα από τις ακολουθούμενες μεθόδους δημοσιονομικής διαχείρισης που διαφέρουν από χώρα σε χώρα, η αποκέντρωση της διαχείρισης είναι ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του προγράμματος LEADER. Η χρηματοδότηση αποτελεί επίσης ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό δεδομένου ότι οι Τοπικές Ομάδες καθορίζουν τον προϋπολογισμό τους βάσει των κατευθύνσεων του προγράμματός τους, κατανέμουν τους πόρους στα διάφορα μέτρα, εγκρίνουν τις δράσεις και τροποποιούν ή προσαρμόζουν τις χορηγήσεις κατά τη διάρκεια εφαρμογής και γενικά, είναι υπεύθυνες για τις αποφάσεις τους. Η εξουσία που εκχωρείται με αυτό τον τρόπο στις Τοπικές Ομάδες προσιδιάζει με την από κάτω προς τα άνω καθώς και με την χωρική προσέγγιση της πρωτοβουλίας LEADER. Βέβαια η αυτονομία των Τοπικών Ομάδων είναι μερική, δεδομένου ότι οι κεντρικές διοικητικές υπηρεσίες εξακολουθούν να έχουν τη συνολική ευθύνη των δημόσιων χρηματοδοτήσεων¹¹.

Η πρωτοβουλία LEADER είναι πολύ στενά συνδεδεμένη με τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς και παράγοντες, που φυσικά διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή. Οι σημαντικότεροι από αυτούς τους παράγοντες είναι: το γενικό πλαίσιο της υπαίθρου, οι κυριότεροι τοπικοί φορείς και το γενικότερο θεσμικό περιβάλλον. Τα παραπάνω αναφερόμενα επτά χαρακτηριστικά της πρωτοβουλίας LEADER συνδέουν τα καινοτόμα προγράμματα αγροτικής ανάπτυξης με αυτούς τους αναπτυξιακούς

¹¹ <http://www.anko.gr/leader/leadergeneral.html>

παράγοντες, τροποποιώντας έτσι την παραδοσιακή προσέγγιση της ανάπτυξης της υπαίθρου.

Μετά την επιτυχημένη πορεία της LEADER I & II ακολουθεί η νέα πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης η **LEADER +**, η οποία παρόλο που διατηρεί το περιεχόμενο και την φιλοσοφία των προηγούμενων προγραμμάτων επιδιώκει κάτι επιπλέον προκειμένου να επιτευχθεί η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου να βελτιωθεί η ποιότητα ζωής των κατοίκων της και να ενισχυθεί η εξωστρέφεια της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας.

Δίνει μεγάλη βαρύτητα:

Στη δικτύωση ομοειδών ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων

Στην κοινή προβολή και προώθηση

Στη Συνεργασία και συλλογική στήριξη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων

Στην Καινοτομία και στην πιλοτική εφαρμογή

Στην ποιότητα

Επιδίωξη της Πρωτοβουλίας **LEADER +** είναι, η ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών, η αξιοποίηση των φυσικών, ανθρώπινων και οικονομικών πόρων και η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η LEADER+ είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία έχει ως βασικό σκοπό τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της υπαίθρου μέσα από μία συνεχή ανάπτυξη.

Η ανάπτυξη αυτή επιτυγχάνεται μέσα από δραστηριότητες των κατοίκων, που αξιοποιούν τους φυσικούς, ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους του τόπου τους, αναδεικνύουν τις ομορφιές του, ανακαλύπτουν νέες πηγές εισοδήματος και παράλληλα προστατεύουν τη φυσική και πολιτιστική κληρονομιά.

Στα πλαίσια της LEADER+, οι άνθρωποι της υπαίθρου:

- συμμετέχουν ενεργά και αποφασίζουν οι ίδιοι για την αναπτυξιακή προσπάθεια που γίνεται στην περιοχή τους,
- προβαίνουν σε μικρές επενδύσεις που δημιουργούν, όμως, έναν ιδιαίτερα παραγωγικό ιστό και
- κάνουν οι ίδιοι πράξη όσα οραματίζονται για την περιοχή τους.

Το πρόγραμμα LEADER+ της Χώρας μας διαρθρώνεται σε δύο γενικούς Αναπτυξιακούς Στόχους:

- Ο πρώτος στόχος είναι η «Ολοκληρωμένη, Υψηλής ποιότητας, Αειφόρος Ανάπτυξη της Υπαίθρου μέσω πιλοτικών εφαρμογών» και
- Ο δεύτερος στόχος είναι η «ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των περιοχών σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής».

Το πρόγραμμα συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων – Τμήμα Προσανατολισμού (ΕΓΤΠΕ-Π) και το πρόγραμμα Δημοσίων επενδύσεων του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

- Ποσό ύψους περίπου 255 εκ. euro (κοινοτική συμμετοχή: 186 εκ. euro και Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων: 69 εκ. euro) θα διατεθεί για την εφαρμογή της πρωτοβουλίας LEADER+ της Χώρας μας.
- Αν στο ποσό αυτό προστεθεί η ίδια συμμετοχή, που εκτιμάται περίπου στα 113 εκ. euro, ο συνολικός προϋπολογισμός του προγράμματος θα διαμορφωθεί περίπου στα 368 περίπου εκ. euro., ως ακολούθως:

Συνολικό Κόστος	368.693.321 €
Δημόσια Δαπάνη	255.778.400 €
Κοινοτική Συμμετοχή (ΕΓΤΠΕ-Π)	186.129.877 €
Εθνική Συμμετοχή (Υπουργείο Γεωργίας)	69.648.523 €
Ίδια Συμμετοχή	112.914.921 €

Στην Ελλάδα, η LEADER+ θα εφαρμοστεί σε ορεινές περιοχές (σύμφωνα με τον εγκεκριμένο, από την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατάλογο των ορεινών περιοχών της Χώρας μας), καθώς και σε νησιωτικές περιοχές.

Όμως, μετά από πλήρη αιτιολόγηση, θα μπορούσε η περιοχή παρέμβασης να επεκταθεί οριακά και σε μειονεκτικές περιοχές (σύμφωνα με τον εγκεκριμένο, από την Ευρωπαϊκή Ένωση, κατάλογο των μειονεκτικών περιοχών της Χώρας μας), εφόσον αυτές έχουν όλα τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- είναι γεωγραφικά εφαιπτόμενες με τις ορεινές περιοχές,
- αντιμετωπίζουν διαρθρωτικά προβλήματα,
- παρουσιάζουν αναπτυξιακή προοπτική και
- συμβάλλουν στην αναπτυξιακή προοπτική της ορεινής περιοχής, αποτελώντας πόλο έλξης και ανάπτυξης αυτής¹.

Επιχειρώντας έναν ποιοτικό απολογισμό της επίδρασης των πρωτοβουλιών αυτών διαπιστώνονται τα ακόλουθα :

- Έφεραν τις τοπικές κοινωνίες σε επαφή με τη λογική των Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και καλλιέργησαν στον τοπικό πληθυσμό την ανάγκη ενεργοποίησής του για συμμετοχή τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στην εφαρμογή πρωτοβουλιών που θα του δώσουν νέες διεξόδους απασχόλησης και εισοδημάτων.
- Αφυπνίσθηκε το τοπικό επιστημονικό δυναμικό και δημιουργήθηκαν "τοπικοί πυρήνες" που στην πλειοψηφία τους, επιτέλεσαν το ρόλο που τους ανατέθηκε, δηλαδή αυτόν των αναπτυξιακών εκείνων μονάδων που αναλαμβάνουν να εντοπίσουν τις ανάγκες της περιοχής τους σε συνεργασία με τον τοπικό πληθυσμό, να προτείνουν ολοκληρωμένες λύσεις ανάπτυξης και να εφαρμόσουν τη διαδικασία της αποκεντρωμένης χρηματοδότησης - ενίσχυσης και παρακολούθησης των έργων με διαφάνεια και ευελιξία.
- Έγινε κατανοητή η ανάγκη σχεδιασμού και υλοποίησης ολοκληρωμένων παρεμβάσεων με έμφαση στην αξιοποίηση έργων και δραστηριοτήτων που υλοποιήθηκαν ή υλοποιούνται στα πλαίσια άλλων προγραμμάτων, ώστε να υπάρχουν πολλαπλασιαστικά οφέλη για τις περιοχές.
- Δόθηκε η δυνατότητα "διαφοροποίησης της απασχόλησης και της παραγωγής" και προώθησης της τοπικής παραγωγής με αυξημένη προστιθέμενη αξία.

- Αποκτήθηκε εμπειρία και αναπτύχθηκαν νέες μέθοδοι προγραμματισμού και διοίκησης με κατεύθυνση την άμεση στήριξη των κοινών τοπικών πρωτοβουλιών για την ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.
- Ενισχύθηκαν μικρές επενδυτικές πρωτοβουλίες, προωθήθηκε η τοπική αγροτική παραγωγή, αξιοποιήθηκαν τα τοπικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, αναδείχθηκαν αξιόλογοι φυσικοί και ιστορικοί χώροι και δημιουργήθηκαν προϋποθέσεις εναλλακτικού εισοδήματος.
- Δόθηκε η δυνατότητα πρόσβασης του πληθυσμού των περιοχών παρέμβασης στις νέες τεχνολογίες για τον εκσυγχρονισμό της διαδικασίας παραγωγής, πληροφόρησης και επικοινωνίας (χρήση πληροφορικής και τεχνική στήριξη) με αποτέλεσμα να δοθούν νέες διέξοδοι στην ανταγωνιστικότητα της κάθε περιοχής.
- Στηρίχθηκε η καινοτομία και η μεταφορά της σαν "πολλαπλασιαστής" που δρα σε όλα τα επίπεδα έκφρασης των κατοίκων της υπαίθρου.
- Δημιουργήθηκαν και διατηρήθηκαν θέσεις εργασίας σε περιοχές με έντονα προβλήματα ανεργίας και αυτό λειτούργησε θετικά, στο μέτρο του δυνατού, στον περιορισμό της εσωτερικής μετανάστευσης.
- Έγινε κατανοητή η σημασία της ανταλλαγής εμπειριών μεταξύ αγροτικών περιοχών της Ελλάδας και άλλων αγροτικών περιοχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

- Δημιουργήθηκαν οι προϋποθέσεις για προβληματισμό και σωστή προετοιμασία του αγροτικού πληθυσμού με σκοπό την αντιμετώπιση των πιθανών προβλημάτων που θα επιφέρει η αναμόρφωση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

Ωστόσο και παρά τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα, η εφαρμογή των πρωτοβουλιών συνάντησε και δυσχέρειες, οι οποίες λαμβάνονται ιδιαίτερα υπόψη κατά το σχεδιασμό του παρόντος προγράμματος. Τα σημαντικότερα από τα προβλήματα που παρουσιάστηκαν είναι:

- Εξαιτίας της ανάγκης κάλυψης διαπιστευμένων αναγκών πολλών περιοχών, εγκρίθηκε σχετικά μεγάλος αριθμός τοπικών προγραμμάτων, γεγονός, που σε συνδυασμό με τους μικρούς σχετικά διαθέσιμους πόρους, οδήγησε στη μη αποτελεσματική συγκέντρωση οικονομικών πόρων και την επιλογή φορέων μικρής σχετικά δυναμικότητας, με συνέπεια την μη αξιοποίηση οικονομιών κλίμακας, τη μη κινητοποίηση όλων των συντελεστών παραγωγής και την ύπαρξη προγραμμάτων πολλών ταχυτήτων που οδήγησαν σε μείωση της συνοχής και της ισόρροπης αποτελεσματικότητας του Εθνικού προγράμματος.
- Στην προσπάθεια κάλυψης των μεγάλων αναγκών, σε ορισμένες περιοχές, οι υιοθετηθέντες στόχοι ήταν λιγότερο ρεαλιστικοί, ξεκάθαροι και υλοποιήσιμοι, ενώ οι δεσμοί μεταξύ των προτεινόμενων ενεργειών ήταν χαλαροί, με συνέπεια τη μειωμένη αποτελεσματικότητα και ποιοτική διαφοροποίηση στις περιοχές αυτές.

- Παρατηρήθηκαν ευάλωτες εταιρικές σχέσεις, γεγονός που οφείλεται κυρίως στο ότι ορισμένοι φορείς συγκροτήθηκαν με στόχο μόνο την ανάληψη υλοποίησης του συγκεκριμένου προγράμματος. Σε αυτές τις περιπτώσεις η δημιουργία των φορέων αυτών δεν αποτέλεσε προϊόν προβληματισμού των τοπικών εταίρων για την καθιέρωση μιας συνεχούς αναπτυξιακής διαδικασίας στην περιοχή τους, γεγονός που επηρέασε σημαντικά τόσο τη διοικητική διάρθρωση όσο και τον τρόπο λειτουργίας τους, ο οποίος αποδείχθηκε λιγότερο αποτελεσματικός.
- Σε πολλές περιπτώσεις, παρατηρήθηκαν καθυστερήσεις στην εφαρμογή των προγραμμάτων γεγονός που οφείλεται στη μη ετοιμότητα των φορέων υλοποίησης, στην έλλειψη εμπειρίας στη διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων και στις διαδικασίες διαχείρισης δημόσιου χρήματος από ορισμένους Φορείς Υλοποίησης.
- Η πρωτοτυπία της LEADER για αποκεντρωμένη συνολική επιχορήγηση μέσω *"τοπικών διαχειριστικών και αναπτυξιακών δομών"* είχε σαν συνέπεια να εφαρμοσθούν διαδικασίες για την ορθολογική διαχείριση του δημόσιου χρήματος που, κατά κανόνα, ήταν χρονοβόρες.
- Η κάλυψη της ίδιας συμμετοχής αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα έγκαιρης υλοποίησης του προγράμματος και ιδιαίτερα στις περισσότερο μειονεκτικές περιοχές. Το γεγονός αυτό παρατηρήθηκε κυρίως στους μικρούς ΟΤΑ.

- Το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το οποίο, σε ορισμένες περιπτώσεις δεν ήταν σαφές, είχε ως αποτέλεσμα την καθυστέρηση στην έναρξη των εργασιών ή και την εξαίρεση έργων από το πρόγραμμα.
- Καθυστερήσεις που διαπιστώθηκαν κυρίως στην υλοποίηση δημοσίων έργων, εξαιτίας των αναγκαίων χρονοβόρων διαδικασιών δημοπράτησης και ανάθεσης.

4. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΟΡΕΙΝΟΥ ΧΩΡΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΜΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ, ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ, ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.1 ΤΟΜΕΙΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ - ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑΣ

Στο Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης για τον Πρωτογενή Τομέα: 2000-2006 (Υπουργείο Γεωργίας 1999) αναγνωρίζονται τα προβλήματα των ορεινών περιοχών και η αναποτελεσματική μέχρι τώρα αντιμετώπιση τους και αναφέρεται ως κλειδί για την αντιμετώπιση τους η τοπική ανάπτυξη και ο προσδιορισμός των μικροπεριφερειών με τα μεγαλύτερα προβλήματα, τις ιδιαιτερότητες και τα συγκριτικά τους πλεονεκτήματα. Στο Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2000-2006 δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών της χώρας. Τα μέτρα τα οποία εξαγγέλλονται είναι πλήρως εναρμονισμένα με τους Κοινοτικούς Κανονισμούς και πλην ελαχίστων εξαιρέσεων μένουν στις γενικές κατευθύνσεις που δίνει η Ευρωπαϊκή Ένωση, χωρίς να εξειδικεύονται τα μέτρα ανά περιοχή, παρά τις προηγούμενες εξαγγελίες για ανάγκη επίλυσης των προβλημάτων με βάση «μικροπεριφέρειες».

Το βασικότερο μέτρο αποτελεί η χορήγηση ετησίως εξισωτικής αποζημίωσης σε 130.000 - 150.000 γεωργοκτηνοτρόφους μόνιμους κάτοικους των περιοχών αυτών και στους μετακινούμενους κτηνοτρόφους ως αντιστάθμισμα της απώλειας εισοδήματος την οποία υφίστανται από την επίδραση των μόνιμων φυσικών μειονεκτημάτων που επικρατούν στις περιοχές αυτές.

Οι εξισωτικές αποζημιώσεις είναι αυξημένες στις ορεινές, σε σχέση με άλλες μειονεκτικές περιοχές, ενώ οι ενισχύσεις αυξάνονται επιπλέον στην περίπτωση νέων γεωργών, ιδιαίτερα εάν έχουν πράσινο πιστοποιητικό και «βιώσιμη» εκμετάλλευση. (Υπουργείο Γεωργίας 2003).

Στην αναθεωρημένη Κοινή Αγροτική Πολιτική του 1999 αλλά και στο Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α. του 2007 αναφέρεται ως μία από τις βασικές αρχές ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας της γεωργίας, δηλαδή ο ποικίλος ρόλος της, πέραν της παραγωγής ειδών διατροφής. Αυτό αντικατοπτρίζεται στο ύψος των ενισχύσεων. Υψηλότερες ενισχύσεις όσον αφορά στις καλλιέργειες τυγχάνουν οι ζωοτροφές για πώληση, τα αρωματικά και φαρμακευτικά φυτά, τα ψυχανθή και σιτηρά και τα είδη εκτός διατροφής. Οι λοιπές καλλιέργειες, τυγχάνουν της μισής αποζημίωσης και ανάμεσα σ' αυτές είναι και η ελιά, η οποία όπως αναφέρθηκε αποτελεί την πιο εκτεταμένη ορεινή καλλιέργεια. Τα μέτρα αυτά αποτελούν μέρος της ευρύτερης κοινοτικής πολιτικής γης η οποία στοχεύει στη μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων ελιάς, έστω κι αν αποτελεί καλλιέργεια προσαρμοσμένη στις ορεινές ελληνικές συνθήκες. Πολύ ψηλές ενισχύσεις δίνονται στους βοσκότοπους με συγκομιζόμενες τροφές για αυτοκατανάλωση. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά την ελληνική κτηνοτροφία, να αμβλύνει το χάσμα ανάμεσα στην γεωργική και την κτηνοτροφική παραγωγή στην Ελλάδα και παράλληλα να μειώσει την εξάρτηση των ορεινών περιοχών από τις πεδινές για την προμήθεια ζωοτροφών, δεδομένου ότι λαμβάνονται κατάλληλα μέτρα και δίνονται κατευθύνσεις για ορθολογική διαχείριση των βοσκοτόπων.

Ένα άλλο μέτρο το οποίο σχετίζεται άμεσα με τις ορεινές περιοχές είναι αυτό της πρόωρης συνταξιοδότησης, για τη βελτίωση της ηλικιακής σύνθεσης των αγροτών. Η ενίσχυση η οποία χορηγείται είναι αυξημένη εάν οι δικαιούχοι του προγράμματος επιλέξουν να μεταβιβάσουν τη γεωργική τους εκμετάλλευση σε διάδοχο γεωργό ηλικίας μέχρι 30 ετών. Παράλληλα επιδιώκεται και η αναδιάρθρωση του μεγέθους των εκμεταλλεύσεων αφού ως προϋπόθεση τίθεται το μέγεθος να είναι τουλάχιστον 30 στρ. ξηρικής καλλιέργειας ή ισοδύναμής της.

Πίνακας 4.1 Ελάχιστο μέγεθος γεωργικής εκμετάλλευσης για ένταξη στο πρόγραμμα πρόωρης συνταξιοδότησης

ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ (είδος)	ΕΚΤΑΣΗ (στρ.)
Ξηρικές	30
Ποτιστικές	12
Καπνά	6 (+ ποσόστωση)
Δενδρώδεις	12
Αμπέλια	6

Πηγή : Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2000 – 2006, Υπουργείο Γεωργίας

Επίσης ορίζονται τα 50 στρ. ξηρικής καλλιέργειας ή ισοδύναμής της ως ελάχιστο μέγεθος «βιώσιμης» γεωργικής εκμετάλλευσης. Ως εκ τούτου, εφόσον η γεωργική εκμετάλλευση του αποχωρούντος γεωργού είναι μικρότερη των 50 στρ. ξηρικής καλλιέργειας ή ισοδύναμής της, ο διάδοχος γεωργός θα πρέπει άμεσα, με την ανάληψη της αρχηγίας της γεωργικής εκμετάλλευσης, να την επεκτείνει και να την φθάσει τουλάχιστον στο παραπάνω μέγεθος. Το πρόβλημα εξακολουθεί όμως να είναι ο τρόπος με τον οποίο θα εξασφαλιστεί ότι μελλοντικά η εκμετάλλευση θα παραμείνει ενιαία και δεν θα διασπαστεί εκ νέου.

Σύμφωνα με σχετική απόφαση, ο δικαιούχος υποχρεούται να διατηρήσει την εκμετάλλευσή του στην κατηγορία των βιώσιμων εκμεταλλεύσεων (όπως αυτή ορίστηκε προηγουμένως) για διάστημα τουλάχιστον 10 ετών από την ημερομηνία υπογραφής της σύμβασης¹². Το χρονικό αυτό διάστημα δεν φαίνεται να είναι αρκετό για να εξασφαλίσει την αποφυγή εκ νέου διάσπασης της γεωργικής εκμετάλλευσης. Πέρα από αυτό, η αύξηση του μεγέθους των ορεινών γεωργικών εκμεταλλεύσεων στα 50 στρ. φαίνεται δύσκολα πραγματοποιήσιμος στόχος σε σχέση με την ελληνική πραγματικότητα, από τη στιγμή που όπως ήδη αναφέρθηκε, το μέσο μέγεθος των ορεινών γεωργικών εκμεταλλεύσεων είναι 33 στρ., τα οποία μάλιστα αναφέρονται στο μέσο μέγεθος του συνόλου κάθε γεωργικής εκμετάλλευσης η οποία είναι κατά μέσο όρο (λόγω γεωμορφολογίας και μεγάλου και ραγδαία εναλλασσόμενου τοπογραφικού ανάγλυφου) διασπασμένη σε 6,8 αγροτεμάχια. Ακόμα όμως κι αν κάτι τέτοιο ήταν εφικτό, στις ορεινές σε αντίθεση με άλλες περιοχές, ένα τέτοιο μέτρο πολιτικής γης, ίσως τελικά να μην έχει κανένα αποτέλεσμα αφού στη συγκεκριμένη περίπτωση πρώτη προτεραιότητα είναι η εξασφάλιση της ύπαρξης νέων καλλιεργητών και εργατικού δυναμικού, ενώ πολύ μικρότερης σημασίας είναι ο πολυτεμαχισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων, ιδιαίτερα όταν δεν μπορεί (και δεν πρέπει) να τεθεί ως στόχος η μεγιστοποίηση της παραγωγής και των αποδόσεων. Κάτι τέτοιο, δηλαδή πολιτική γης που στοχεύει στη μεγιστοποίηση των αποδόσεων, θα ενέτεινε τα προβλήματα του ορεινού χώρου γιατί από τη μία θα αύξανε τις απαιτήσεις σε εργατικά χέρια και αγορές (επομένως κάθε άλλο παρά θα διασφαλιζόταν η βιωσιμότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων) και από την άλλη

¹² Βλ. Απόφαση του Υπουργείου Γεωργίας με θέμα: «Βελτίωση της Ηλικιακής Σύνθεσης του Αγροτικού Πληθυσμού» (2001)

θα οδηγούσε σε σημαντική υποβάθμιση του ευαίσθητου ορεινού φυσικού περιβάλλοντος.

Τα προγράμματα πρόωρης συνταξιοδότησης πραγματοποιούνται παράλληλα με προγράμματα ενίσχυσης νέων αγροτών, ηλικίας κάτω των 40 ετών. Τα κίνητρα είναι αυξημένα στην περίπτωση εγκατάστασης σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές και οι προϋποθέσεις λιγότερο αυστηρές για την ενίσχυση νέων που κατοικούν στις περιοχές αυτές. Τα κίνητρα είναι ακόμα πιο αυξημένα στην περίπτωση που οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις συμπεριλάβουν τουριστικά και βιοτεχνικά κτίσματα. Και σε αυτή την περίπτωση οι δικαιούχοι αναλαμβάνουν 10ετή υποχρέωση να παραμείνουν μόνιμοι κάτοικοι του τόπου και αρχηγοί της εκμετάλλευσης για την οποία ενισχύθηκαν, χρονικό διάστημα που είναι αμφίβολο κατά πόσο μπορεί να αποτρέψει την εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών και να εξασφαλίσει τη συνέχιση αξιοποίησης της εκμετάλλευσης και από τις επόμενες γενιές. Τέλος, σημαντικό ρόλο στη χάραξη πολιτικής γης στις ορεινές περιοχές διαδραματίζουν τα αποκαλούμενα «γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα». Οι διάφορες δράσεις οι οποίες εντάσσονται σε αυτά και σχετίζονται με τις ορεινές περιοχές είναι η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, η εντατικοποίηση της κτηνοτροφίας, η μακροχρόνια παύση εκμετάλλευσης γεωργικών γαιών και το πρόγραμμα απειλούμενων αυτοχθόνων φυλών αγροτικών ζώων.

Όπως αναφέρεται και στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006» οι περιοχές στις οποίες οι συνθήκες ευνοούν τη βιολογική γεωργία είναι οι νησιωτικές, ορεινές και μειονεκτικές.

Για την ένταξη σε προγράμματα βιολογικής καλλιέργειας καθορίζονται τα εξής επιπλέον κριτήρια:

- Ιεραρχούνται ως πρώτης προτεραιότητας περιοχές, εκείνες στις οποίες διατηρούνται τα φυσικά ή τεχνητά διαχωριστικά όρια των αγροτεμαχίων (φυτοφράκτες, ξερολιθιές). Συνήθως αυτές είναι περιοχές στις οποίες δεν έχει πραγματοποιηθεί αναδασμός.
- Οι περιοχές με σχετική απομόνωση από ζώνες εντατικής γεωργίας.
- Οι περιοχές οι οποίες περιβάλλονται ή γειτνιάζουν με φυσικές ζώνες (δάση, δασικές εκτάσεις, υγρότοπους).

Επίσης προτεραιότητα έχουν οι περιοχές του Δικτύου «Φύση 2000», παραποτάμιες¹³, παραλίμνιες¹⁴, παράκτιες¹⁵ κ.λ.π. Προϋποθέσεις υπάρχουν και όσον αφορά στο μέγεθος της εκμετάλλευσης που θα ενταχθεί στο Πρόγραμμα, ανάλογα με το καλλιεργούμενο είδος.

Οι πιο πάνω προϋποθέσεις φαίνεται να ευνοούν την ένταξη παραγωγών από ορεινές περιοχές σε προγράμματα για παραγωγή βιολογικών προϊόντων. Από την άλλη πλευρά οι ενισχύσεις ποικίλλουν αναλόγως της καλλιέργειας, με τα μεγαλύτερα ποσά να δίνονται στα εσπεριδοειδή, των οποίων η καλλιέργεια δεν

¹³ Παραποτάμιες περιοχές για τις ανάγκες του προγράμματος ορίζονται οι περιοχές που εκτείνονται σε πλάτος μέχρι 300 μ. ένθεν και ένθεν από της όχθης των ποταμών όπως καθορίζονται στους χάρτες κλίμακας 1 : 5000 της Γ.Υ.Σ. (Γεωγραφικής Υπηρεσίας Συστημάτων)

¹⁴ Παραλίμνιες περιοχές για τις ανάγκες του προγράμματος ορίζονται οι περιοχές που εκτείνονται σε πλάτος μέχρι 600 μ. από τις όχθες των λιμνών όπως αυτές καθορίζονται στους χάρτες κλίμακας 1 : 5000 της Γ.Υ.Σ.

¹⁵ Παράκτιες περιοχές για τις ανάγκες του προγράμματος ορίζονται οι περιοχές που εκτείνονται σε πλάτος μέχρι 1000 μ. από την ακτογραμμή όπως αυτή καθορίζεται στους χάρτες κλίμακας 1 : 5000 της Γ.Υ.Σ.

ευνοείται στις ορεινές περιοχές, ενώ για την καλλιέργεια ελαιώνων αντιστοιχεί το 25-44% των ενισχύσεων που δίνονται για καλλιέργεια βιολογικών εσπεριδοειδών, Για τα δε σιτηρά το αντίστοιχο ποσοστό είναι 14-20%.

Όσον αφορά στην βιολογική κτηνοτροφία, σημαντικές ενισχύσεις δίδονται στον κλάδο της αιγοπροβατοτροφίας που είναι και ο κύριος κτηνοτροφικός κλάδος των ορεινών περιοχών. Ανάμεσα στις περιοχές προτεραιότητας για την εφαρμογή του μέτρου, αναφέρονται η Πίνδος η οποία συγκεντρώνει τον μεγάλο όγκο της κτηνοτροφίας της χώρας, ο Ψηλορείτης και τα Λευκά Όρη στην Κρήτη, τα όρη της Δυτικής Μακεδονίας και ο Έβρος.

Τέλος, στο πλαίσιο των γεωργοπεριβαλλοντικών μέτρων, ορίζονται οι Κώδικες Ορθής Γεωργικής Πρακτικής (Κ.Ο.Γ.Π.), δηλαδή μέτρα τα οποία σχετίζονται με τη διαχείριση και εκμετάλλευση της γεωργικής γης με εφαρμογή γεωργικών πρακτικών που είναι αυστηρότερες από τις συνήθως εφαρμοζόμενες, με στόχο τον περιορισμό των περιβαλλοντικών οχλήσεων σε ιδιαίτερα ευαίσθητα οικοσυστήματα και περιοχές. Ο αγρότης ο οποίος θα ενταχθεί στο πρόγραμμα δεσμεύεται για μια πενταετία να εφαρμόσει συγκεκριμένες γεωργικές πρακτικές, ανάμεσα στις οποίες περιλαμβάνονται:

- η εφαρμογή κατάλληλου συστήματος άρδευσης με βάση την κλίση και τον τύπο του εδάφους. Σε ελαφρά εδάφη και σε εδάφη με κλίσεις >6% θα πρέπει εφαρμόζεται στάγδην άρδευση, εάν το επιτρέπει η καλλιέργεια,

- η αποφυγή χρήσης φυτοπροστατευτικών προϊόντων σε απόσταση δύο μέτρων από όχθες υδάτινων όγκων (ποταμών, λιμνών, διωρύγων ή καναλιών άρδευσης ή στράγγισης) και ενός μέτρου από φυσικούς χώρους, φυτοφράκτες και δάση,

- συγκεκριμένες αμειψισπορές οι οποίες αναφέρονται στο Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2000-2006

- η λήψη μέτρων που εξασφαλίζουν την βιοποικιλότητα και σχετίζονται με το αγροτικό τοπίο, π.χ. τη διατήρηση ακαλλιέργητου χώρου ενός μέτρου ανάμεσα σε αγροτεμάχια όμορων εκμεταλλεύσεων, ο οποίος μπορεί να έχει τη μορφή ακαλλιέργητου περιθωρίου, μιας σειράς δέντρων ή φυτοφράκτη αποτελούμενου από θάμνους και δέντρα. Επίσης, για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας θεωρείται αρκετή η μη εφαρμογή ζιζανιοκτόνων σε απόσταση ενός μέτρου από τα όρια των φυτοφρακτών. Τέλος, απαγορεύεται η καλλιέργεια εκτάσεων οι οποίες αποκαλύπτονται από την υποχώρηση υδάτινων αποδεκτών σε περιόδους ξηρασίας, εκτός και αν υπάρχει νόμιμη άδεια, οπότε στην περίπτωση αυτή, η καλλιέργεια επιτρέπεται χωρίς χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων.

Αντίστοιχα, χορηγούνται αποζημιώσεις σε κτηνοτρόφους που εντάσσονται σε αγροπεριβαλλοντικά προγράμματα για την ορθή διαχείριση ημιορεινών και ορεινών βοσκοτόπων.

4.2 ΤΟΜΕΑΣ ΔΑΣΟΠΟΝΙΑΣ

Στο Σχέδιο Αγροτικής Ανάπτυξης 2000-2006, ο τέταρτος Άξονας Στρατηγικής αναφέρεται σε δασώσεις γεωργικών γαιών και αφορά κυρίως στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές για «την ανάπτυξη των δασικών πόρων και την αειφόρο διαχείριση των δασών». Οι ενισχύσεις δίνονται σε ενδιαφερόμενους οι οποίοι δεν εντάσσονται σε πρόγραμμα πρόωρης συνταξιοδότησης και δεν ασχολούνται με φύτευση χριστουγεννιάτικων δέντρων και δίδονται κατευθύνσεις για φύτευση συγκεκριμένων δασικών ειδών. Τα δασικά είδη τα οποία εντάσσονται στο Πρόγραμμα είναι κυρίως πλατύφυλλα, τα οποία είναι ανθεκτικά στις δασικές πυρκαγιές. Κάτω από ειδικές προϋποθέσεις προτείνονται είδη ευκαλύπτων στο πλαίσιο προγραμμάτων ενεργειακής πολιτικής (π.χ. παραγωγή βιομάζας κ.λ.π.). Το μέτρο αφορά στη δάσωση συγκεκριμένων γαιών όπως:

- αρόσιμες γαίες, με σιτηρά όσπρια και λαχανικά, γεώμηλα, σακχαρότευτλα, σκαλιστικά φυτά, βιομηχανικά φυτά, καλλιέργειες θερμοκηπίου, καλλωπιστικά φυτά, κτηνοτροφικά φυτά και γαίες υπό καθεστώς αγρανάπαυσης για διάστημα μέχρι δύο έτη (στην κατηγορία «γαίες υπό καθεστώς αγρανάπαυσης» υπάγονται γαίες αμειψισποράς που δεν παρέχουν συγκομιδή για χρονικό διάστημα μέχρι δύο έτη),
- γαίες οι οποίες έχουν σπαρθεί για την παραγωγή χλωρής λίπανσης,
- λιβάδια και εκτάσεις που χρησιμοποιούνται ως μόνιμοι βοσκότοποι,
- μόνιμες καλλιέργειες (οπωροφόρα δένδρα και σαρκώδεις καρποί, εσπεριδοειδή, ελαιώνες, φυτώρια, κ.λ.π.).

Σύμφωνα με το Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης (ΕΠΑΑ) του 2003 για την περίοδο προγραμματισμού (2000 - 2006), το μέτρο περιλαμβάνει τα εξής :

- Επέκταση των δασωδών εκτάσεων με τη δάσωση γεωργικών εκτάσεων σύμφωνα με το άρθρο 31 του Κανονισμού (ΕΚ) 1257/99
- Συνέχιση των δράσεων για τις οποίες έχουν αναληφθεί νομικές δεσμεύσεις στα πλαίσια του Κανονισμού 2080/92

Με τις δράσεις αυτές συμπληρώνονται τα μέτρα που εφαρμόζονται σε εθνικό επίπεδο στο πλαίσιο του 3^{ου} ΚΠΣ για την ανάπτυξη των δασικών πόρων. Παράλληλα εξασφαλίζεται συμπληρωματικό εισόδημα στον πληθυσμό των ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών και καθιερώνεται η ορθολογική, από περιβαλλοντική άποψη, διαχείριση του αγροτικού χώρου με την επέκταση δασωδών εκτάσεων.

Τέλος δίνονται αναλυτικές οδηγίες για τη διαχείριση των δασωμένων εκτάσεων. Το συγκεκριμένο μέτρο πολιτικής αποτελεί σημαντική προσπάθεια για την αειφόρο διαχείριση των ορεινών δασικών εκτάσεων, δεδομένου ότι μέχρι το 2006 θα έχει υλοποιηθεί όπως προβλέπεται. Επίσης θα συνεχιστεί η προσπάθεια διευθέτησης των χειμάρρων και η διάνοιξη δασικών δρόμων και η προσπάθεια διαχείρισης των δασικών βοσκοτόπων.

Στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006» (Υπουργείο Γεωργίας 2001) ο Άξονας Προτεραιότητας 2 αναφέρεται σε «Παρεμβάσεις στο επίπεδο μεταποίησης και εμπορίας του πρωτογενούς γεωργικού και δασικού προϊόντος».

Ένα από τα μέτρα του Άξονα, στοχεύει στη βελτίωση της υλοτόμησης, μεταποίησης και εμπορίας δασοκομικών προϊόντων, αλλά περιορίζεται σε ενισχύσεις για προμήθεια εξοπλισμού και εκτέλεση έργων υποδομής, χωρίς να φαίνεται ότι προβλέπεται και διατύπωση κανόνων ποιότητας των δασικών προϊόντων προσαρμοσμένων στις απαιτήσεις της βιομηχανίας και του καταναλωτή.

4.3 ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

4.3.1 ΓΕΝΙΚΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

Σύμφωνα με το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό, το οποίο αποτελεί κομμάτι του Γ.Π.Χ.Σ.Α.Α. του 2007, η βασική κατεύθυνση τουριστικής αξιοποίησης του ορεινού χώρου συνίσταται στη μέριμνα για την προστασία, αναβάθμιση και ανάδειξη των πόρων, τη βελτίωση της προσβασιμότητας, τη συγκρότηση τοπικών πολυθεματικών δικτύων, την αξιοποίηση του οικιστικού πλεονάσματος των φθινόντων και εγκαταλελειμμένων οικισμών και την προβολή των προορισμών.

Στο πλαίσιο αυτό επιβάλλεται, επιπρόσθετα των όσων προβλέπονται ειδικά για κάθε κατηγορία χώρου και μορφή τουρισμού που συναντάται στον ορεινό χώρο, τα εξής:

- Η διατήρηση της ποιότητας των φυσικών (στοιχεία χλωριδικά, πανιδικά, γεωλογικά, υδρογεωλογικά, τοπιακά κ.α.) και ανθρωπογενών (οικισμοί, κατασκευές, υποδομές, μνημεία, παραδοσιακές ασχολίες, εκδηλώσεις κ.λ.π.) πόρων με μέτρα πρόληψης των κινδύνων υποβάθμισης τους

- Λήψη ειδικών μέτρων ενσωμάτωσης τρίτων δραστηριοτήτων αναγκαίων για τη λειτουργία του χώρου που παρουσιάζουν ασυμβατότητες με την τουριστική δραστηριότητα και ειδικότερα μέτρων αισθητικής και λειτουργικής αναβάθμισης των υποδομών τους (π.χ. σύνταξη ειδικών προδιαγραφών κατασκευής και λειτουργίας)
- Δημιουργία βασικών προτύπων καθώς και εξειδικευμένων κατά περίπτωση κανόνων για το σχεδιασμό και τη δόμηση λαμβάνοντας υπόψη την παραδοσιακή αρχιτεκτονική και τις τοπικές παραδόσεις, χρήσης, υλικών και μορφών δόμησης
- Υιοθέτηση πρακτικών που θα εξασφαλίζουν μειωμένη κατανάλωση ενέργειας και χρήση φιλικών προς το περιβάλλον υλικών
- Δημιουργία ειδικών κατασκευαστικών προτύπων για την εκτέλεση έργων συμβατικών υποδομών στον ορεινό χώρο (οδοποιία, κατασκευές δημόσιων κτιρίων, εγγειοβελτιωτικά, διαμορφώσεις χώρων κ.λ.π.).

Στις ορεινές περιοχές που ανήκουν στο Δίκτυο Φύση (NATURA) 2000 προβλέπονται τα εξής:

- Αξιοποίηση των πόρων με την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού (αγροτουρισμού, περιηγητικού, πεζοπορικού, πολιτιστικού τουρισμού κ.α.)
- Ανάδειξη και προστασία περιβάλλοντος και τοπίου (προστασία φυσικού περιβάλλοντος, αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, άυλης - πολιτιστικής κληρονομιάς, δημιουργία μουσείων κ.α.)
- Δημιουργία δικτύων μονοπατιών (εθνικών, ευρωπαϊκών) και διαδρομών («δρόμοι» καπνού, αμπέλου, ελιάς κ.α.)

- Προώθηση προγραμμάτων στήριξης αγροτικών δραστηριοτήτων φιλικών προς το περιβάλλον (στήριξη ολοκληρωμένης ή βιολογικής γεωργίας, προϊόντων ονομασίας προέλευσης, παραδοσιακών τεχνικών)
- Δημιουργία υποδομών στήριξης, προώθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης και πιστοποίησης (Eco-Management and Audit Scheme-EMAS)
- Οργανωτική και λειτουργική υποστήριξη των Φορέων Διαχείρισης
- Θέσπιση ειδικού τέλους υπέρ των Φορέων Διαχείρισης, επί των δραστηριοτήτων του τουρισμού που αναπτύσσονται στις περιοχές αυτές, με σκοπό να χρησιμοποιείται για την προστασία, διαχείριση και ανάδειξη των πόρων

4.3.2 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Σύμφωνα με το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό, ένα από τα γενικά μέτρα του αθλητικού τουρισμού, που αφορά ορεινές περιοχές, είναι η ανάπτυξη προπονητικών κέντρων σε περιοχές του ορεινού και ημιορεινού χώρου που διαθέτουν ήδη ικανοποιητική πρόσβαση και δεν απαιτούν περαιτέρω βελτίωση καθώς και ικανοποιητική ξενοδοχειακή υποστήριξη. Επίσης τα προπονητήρια και οι λοιπές σχετικές υποδομές πρέπει να εναρμονίζονται με την κλίμακα και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής εγκατάστασης.

Ειδικότερα για τον χιονοδρομικό τουρισμό και τις αθλητικές δραστηριότητες του ορεινού χώρου προβλέπονται τα εξής:

α) Χιονοδρομικός τουρισμός

- Δεν προβλέπεται η ανάπτυξη νέων χιονοδρομικών κέντρων
- Απαιτείται ο εκσυγχρονισμός των εγκαταστάσεων, συμπεριλαμβανομένης πιθανής συμπλήρωσης, επέκτασης και αναβάθμιση της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών στα σημαντικότερα τουλάχιστον χιονοδρομικά κέντρα και η ταυτόχρονη βελτίωση της ασφάλειας των υποδομών πρόσβασης (οδικό δίκτυο)
- Προτείνεται η δημιουργία δικτύων διαδρομών ορειβατικού σκι σε υφιστάμενες δασικές οδούς και ορειβατικά μονοπάτια, κατά προτεραιότητα σε ορεινά συγκροτήματα που δεν διαθέτουν χιονοδρομικά κέντρα καθώς και γύρω από ορεινούς οικισμούς, οι οποίοι διαθέτουν ικανοποιητική υποδομή φιλοξενίας και εστίασης
- Όσον αφορά στη βελτίωση της προσβασιμότητας, θα πρέπει να λαμβάνονται μέτρα για την προστασία του περιβάλλοντος και του τοπίου. Τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά των οδών πρέπει να είναι στο αναγκαίο μέτρο για την εξυπηρέτηση των περιοχών και γενικότερα να λαμβάνεται μέριμνα για τον περιορισμό των επιπτώσεων στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των περιοχών

β) Αθλητικές δραστηριότητες του ορεινού χώρου

- Προώθηση δράσεων που αφορούν στην ανάπτυξη αθλητικών δραστηριοτήτων (σπορ) του ορεινού χώρου (π.χ. ορειβασία, αναρρίχηση, κανόε-καγιάκ, rafting, αιωροπτερισμός, αλεξίπτωτο πλαγιάς)
- Ενίσχυση σωματείων και των συλλόγων των αθλημάτων του ορεινού χώρου

5. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2000 - 2006

5.1 ΓΕΝΙΚΑ

Ο ορεινός χώρος στην Ελλάδα καταλαμβάνει 55.795 km², που αντιστοιχούν στο 42,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Τα δάση του ορεινού χώρου καταλαμβάνουν 18.686 km² και αποτελούν το 18,1% της έκτασης των καλλιεργούμενων εκτάσεων και αγροναπαύσεων της χώρας. Η ορεινή έκταση των περιφερειών καλύπτει μεγάλο ποσοστό της έκτασής τους. Το ποσοστό αυτό κυμαίνεται από 5,8% (Αττική) έως 74,2% (Ηπειρος). Η ιεράρχηση των Περιφερειών ως προς την έκταση του συνόλου του ορεινού χώρου παρουσιάζεται στον πίνακα 1, ενώ στον πίνακα 2 παρουσιάζεται η ιεράρχηση των Περιφερειών ως προς τη συμμετοχή της ορεινής στη συνολική έκταση της Περιφέρειας.

Πίνακας 1		
Περιφέρεια	Έκταση km²	Ποσοστό ορεινής έκτασης ως προς το σύνολο της χώρας
Πελοποννήσου	7.751	13,9%
Στερεάς Ελλάδας	7.356	13,2%
Ηπείρου	6.825	12,2%
Θεσσαλίας	6.399	11,5%
Ανατ. Μακεδονίας & Θράκης	6.602	10,0%
Δυτικής Ελλάδος	5.120	9,2%
Δυτικής Μακεδονίας	4.904	8,8%
Κεντρικής Μακεδονίας	4.146	7,4%
Κρήτης	4.116	7,4%
Νοτίου Αιγαίου	1.494	2,7%
Βορείου Αιγαίου	1.313	2,4%
Ιονίων Νήσων	548	1,0%
Αττικής	221	0,4%
Σύνολο χώρας	55.795	100,0%

Πίνακας 2	
Περιφέρεια	Ποσοστό ορεινής έκτασης στην Περιφέρεια
Ηπείρου	74,2%
Δυτικής Μακεδονίας	51,9%
Πελοποννήσου	50,0%
Κρήτης	49,4%
Στερεάς Ελλάδος	47,3%
Θεσσαλίας	45,6%
Δυτικής Ελλάδος	45,1%
Ανατ. Μακεδονίας & Θράκης	39,6%
Βορείου Αιγαίου	34,2%
Νοτίου Αιγαίου	28,3%
Ιονίων Νήσων	23,7%
Κεντρικής Μακεδονίας	22,0%
Αττικής	5,8%
Σύνολο χώρας	42,3%

Οι νομοί που έχουν ποσοστό ορεινής έκτασης μεγαλύτερο από το εθνικό ποσοστό μπορούν να ενταχθούν σε τρεις γεωγραφικές ενότητες. Η πρώτη περιλαμβάνει την ορεινή Κεντροδυτική Μακεδονία, την οροσειρά της Πίνδου και την ορεινή Πελοπόννησο. Η δεύτερη την οροσειρά της Ροδόπης. Η Τρίτη αφορά κυρίως την ορεινή Κρήτη¹⁶.

¹⁶ Οικονομικός Ταχυδρόμος. «Η Οικονομία των Ελληνικών Περιφερειών», σελ.93-94

Τυπολογία ορεινών περιοχών και διαφαινόμενες τάσεις

Με βάση τη μελέτη των γεωφυσικών και των αναπτυξιακών χαρακτηριστικών, καθώς και της εξέλιξης των ορεινών περιοχών, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως βασικά κριτήρια ταξινόμησης των ορεινών περιοχών, προκύπτουν πέντε ομάδες ορεινών περιοχών.

1. Ανεπτυγμένες ορεινές περιοχές

Πρόκειται για περιοχές με βασικά χαρακτηριστικά:

- Την παρουσία μεγάλων οικισμών.
- Την ύπαρξη δυναμικών κλάδων, όπως ο χειμερινός τουρισμός, η εξόρυξη, η γεωργία, η κτηνοτροφία ή η δασοκομία.
- Την γειτνίαση με μεγάλα αστικά κέντρα, βασικούς άξονες ανάπτυξης ή παραγωγικές συγκεντρώσεις και τουριστικούς πόλους.

2. Δυναμικές ορεινές περιοχές με αναξιοποίητους πόρους

Πρόκειται για περιοχές με βασικά χαρακτηριστικά:

- Την γειτνίαση με μεγάλα αστικά κέντρα, βασικούς άξονες ανάπτυξης ή παραγωγικές συγκεντρώσεις και τουριστικούς πόλους.
- Την ύπαρξη σημαντικών αναξιοποίητων αναπτυξιακών πόρων.
- Την ύπαρξη επιτυχών πρωτοβουλιών ενδογενούς ανάπτυξης από συλλογικούς ή ιδιωτικούς τοπικούς φορείς.

3. Εσωτερικές ορεινές περιοχές

Πρόκειται για περιοχές με βασικά χαρακτηριστικά:

- Το υψηλό ποσοστό ορεινού πληθυσμού (σε πολλές περιοχές, διπλάσιο ή τριπλάσιο του εθνικού μέσου).
- Την απομόνωση σε σχέση με τα μεγάλα αστικά κέντρα και τους άξονες ανάπτυξης.
- Την ύπαρξη αναξιοποίητων αναπτυξιακών πόρων.
- Τις αρνητικές τάσεις στη δημογραφική πυραμίδα της περιοχής ή / και
- Τον παραμεθόριο χαρακτήρα.

4. Λοιπές ηπειρωτικές ορεινές περιοχές

Πρόκειται για διάσπαρτες ορεινές περιοχές, οι οποίες είναι περιορισμένης έκτασης και δεν εμφανίζουν τα στοιχεία δυναμισμού, ή το μέγεθος των προβλημάτων, που συναντάμε στις προηγούμενες κατηγορίες.

5. Ορεινές περιοχές μικρών νησιών

Στις περιοχές αυτές, κύριο χαρακτηριστικό είναι η νησιωτικότητα και όχι η ορεινότητα. Οι εξελίξεις εδώ συνδέονται άρρηκτα με τις γενικότερες προοπτικές και τάσεις της νησιωτικής οικονομίας. Η ολοκληρωμένη προσέγγιση, σε επίπεδο νησιού, αποτελεί μέρος της ανάλυσης για το νησιωτικό χώρο.

Οι διαφαινόμενες αναπτυξιακές τάσεις, αλλά και οι συνεπαγόμενες ανάγκες, μπορούν να ενταχθούν σε τρεις κύριους τύπους ορεινών περιοχών, όπως περιγράφονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Στρατηγική και άξονες δράσης

Η στρατηγική, με στόχο την αναθέρμανση της ορεινής οικονομίας, τη συμμετοχή της στην εθνική αναπτυξιακή προσπάθεια και τη συγκράτηση του πληθυσμού στον ορεινό χώρο μπορεί για λόγους ανάλυσης να συνοψισθεί σε πέντε άξονες:

- Το μετασχηματισμό της αγροτικής δραστηριότητας.
- Την εκτατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού.
- Τη στήριξη της οικοτεχνίας και βιοτεχνίας μικρής κλίμακας.
- Τη συγκρότηση ορεινών κέντρων ανάπτυξης ανά μικροπεριφέρεια προγραμματισμού.
- Τη βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης στα ορεινά κέντρα.

Εκείνο όμως που αποτελεί πλέον κοινή πεποίθηση είναι ότι με κανέναν από τους άξονες αυτούς, μεμονωμένα, δεν μπορεί να επιτευχθούν οι προαναφερθέντες στόχοι. Μόνο αθροιστικά, συντονισμένα και στο πλαίσιο συγκεκριμένων περιοχών προγραμματισμού μπορούν να υπάρξουν επιτυχή αποτελέσματα. Συνεπώς, η ολοκληρωμένη προσέγγιση αποτελεί βασική προϋπόθεση¹⁷.

¹⁷ Οικονομικός Ταχυδρόμος. «Η Οικονομία των Ελληνικών Περιφερειών», σελ.95-96

Τύπος περιοχής	Τάσεις - Ανάγκες
Σχετικά ανεπτυγμένες ορεινές περιοχές	-Συγκρούσεις χρήσεων γης και γενικότερα περιβαλλοντικές πιέσεις -Ανεπάρκεια υποδομών για διάχυση της ανάπτυξης σε παρακείμενες περιοχές -Υστέρηση του ρυθμού αύξησης υποδομών και προσφορές σε σχέση με το ρυθμό αύξησης της ζήτησης -Υστέρηση στο επίπεδο κατάρτισης του εργατικού δυναμικού -Ανάγκη βελτίωσης οικονομικών και δημογραφικών μεγεθών -Ανάγκη βελτίωσης επιπέδου παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών
Δυναμικές ορεινές περιοχές με αναξιοποίητους πόρους	-Σημειακή έναρξη αξιοποίησης τοπικών πλεονεκτημάτων -Ρυθμός αύξησης της ζήτησης πολύ ταχύτερος της προσφοράς -Μεγάλη υστέρηση υποδομών και δεξιοτήτων εργατικού δυναμικού -Ζημιές στο περιβάλλον – έλλειψη μηχανισμών προστασίας
Εσωτερικές ορεινές περιοχές	-Ταχεία πληθυσμιακή αποψίλωση και δημογραφική γήρανση -Χαμηλός βαθμός αξιοποίησης υφιστάμενης υποδομής -Σταδιακή υποβάθμιση της λειτουργικότητας των υποδομών -Ανεπάρκεια κοινωνικών υπηρεσιών -Εγκατάλειψη παραδοσιακών δραστηριοτήτων -Σοβαρές αδυναμίες πρόσβασης και επικοινωνίας

Δεύτερο συμπέρασμα από την έως τώρα ανάλυση αποτελεί το ότι δεν είναι εφικτό να γίνουν τα πάντα με τον ίδιο τρόπο. Η προηγηθείσα τυπολογία των ορεινών περιοχών αναδεικνύει σημαντικές ιδιαιτερότητες, τόσο όσον αφορά τα αίτια των προβλημάτων όσο και ως προς τις προοπτικές και δυνατότητες.

Άρα, το σχετικό βάρος που θα έχει καθένας από τους πέντε παραπάνω άξονες και η εξειδίκευσή του σε έργα και δράσεις επηρεάζεται καθοριστικά από τον τυπολογικό χαρακτήρα της περιοχής προγραμματισμού.

Τρίτον, η μορφή των διαρθρωτικών προβλημάτων και κυρίως ο βαθμός απομόνωσης του ορεινού χώρου απαιτούν στρατηγική, που δεν εξαντλείται με τον αρχικό σχεδιασμό και τη φυσική υλοποίηση παρεμβάσεων, αλλά προβλέπει την ύπαρξη διαρκών μηχανισμών ενημέρωσης, εμψύχωσης, τεχνικής καθοδήγησης και πρωτίστως την ανάπτυξη των κατάλληλων δεξιοτήτων σε όλα τα επίπεδα της τοπικής κοινωνίας.

Κατόπιν των ανωτέρω, στο κεφάλαιο αυτό επιχειρείται η προσέγγιση της περιφερειακής πολιτικής για τις ορεινές περιοχές της Ελλάδας, για κάθε μία Περιφέρεια ξεχωριστά, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα για την χρονική περίοδο 2000 - 2006. Στα ΠΕΠ καθορίζονται Στρατηγικοί Στόχοι - Άξονες Προτεραιότητας από τις ίδιες τις Περιφέρειες και σε κάθε Άξονα συγκεκριμένα Μέτρα για την υλοποίηση των στόχων.

Σε ορισμένες Περιφέρειες έχει σχεδιαστεί ειδικός Άξονας Προτεραιότητας ή Υποάξονας, που προσανατολίζεται στην ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, ενώ σε άλλες, οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα "Ανάπτυξη της Υπαίθρου". Αρχή εφαρμογής των Μέτρων είναι η Περιφέρεια στην οποία πραγματοποιούνται και η χρονική διάρκεια αυτών αφορά την περίοδο 2000 – 2006.

Τα δεδομένα που παρατίθενται αφορούν τις 11 από τις 13 Περιφέρειες της χώρας καθώς για τις Περιφέρειες Αττικής και Νοτίου Αιγαίου δεν προβλέπονται δράσεις για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

5.2 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ - ΘΡΑΚΗΣ

5.2.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ-ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης καταλαμβάνει το βορειοανατολικό ακραίο τμήμα της χώρας, συνορεύει ανατολικά με την Τουρκία, βόρεια με την Βουλγαρία και δυτικά με την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας και ειδικότερα με το Νομό Σερρών. Επίσης νοτιοδυτικά βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος και νοτιοανατολικά από το Θρακικό Πέλαγος. Η Περιφέρεια αποτελείται από τους εξής πέντε νομούς: Καβάλας, Δράμας, Ξάνθης, Ροδόπης και Έβρου.

Έχει συνολική έκταση 14.157 χιλ. στρέμματα και καλύπτει το 10,7% της συνολικής έκτασης της χώρας. Η Περιφέρεια διασχίζεται από τους μεγάλους ποταμούς Νέστο & Στρυμόνα. Ο Νέστος αποτελεί το όριο ανάμεσα στην Ανατολική Μακεδονία και τη Θράκη. Επίσης, έχει πολλές λίμνες, οι περισσότερες από τις οποίες έχουν επιφανειακή διέξοδο σε ποταμούς.

5.2.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στα πλαίσια του Στρατηγικού Στόχου «Άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών κοινωνικών ανισοτήτων & βελτίωση της ποιότητας ζωής» προβλέπεται ολοκληρωμένη παρέμβαση στις ορεινές, τις απομακρυσμένες και τις νησιώτικές περιοχές της Περιφέρειας, αποβλέποντας στην αντιμετώπιση των ζωτικών προβλημάτων τους, την αναθέρμανση της τοπικής οικονομίας και την συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού.

Η Πρώτη Προτεραιότητα καλύπτει τις δράσεις για την ανάπτυξη του Πρωτογενή Τομέα καθώς και των άλλων δύο τομέων και τις παρεμβάσεις για τη στήριξη των Ορεινών και Μειονεκτικών Περιοχών.

Η προώθηση και επιτάχυνση του εξορθολογισμού του πρωτογενή τομέα με την κατά προτεραιότητα υλοποίηση επενδύσεων υποδομής σε δραστηριότητες που προσδίδουν ευελιξία και ανταγωνιστικότητα, ιδιωτικών επενδύσεων σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης κυρίως, καθώς και η δημιουργία μηχανισμών υποστήριξης των αναδιαρθρώσεων αναμένεται να συμβάλουν στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου και στην ομαλοποίηση των διαδικασιών αφομοίωσης των απολεσθεισών θέσεων απασχόλησης.

Ακόμη, βασική προϋπόθεση για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της Περιφέρειας αποτελεί η προώθηση των αναγκαίων βελτιώσεων και συμπληρώσεων που αίρουν τους υφιστάμενους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι κάτοικοι και οι αγρότες - παραγωγοί της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης στους τομείς των εγγειοβελτιωτικών - περιβαλλοντικών υποδομών.

Οι προτεινόμενες ενέργειες για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών δραστηριοτήτων περιλαμβάνουν:

- τη διαφοροποίηση και ποιοτική αναβάθμιση της φυτικής, ζωικής, δασικής και αλιευτικής παραγωγής.
- την υποστήριξη των ομάδων παραγωγών ή άλλων εταιρικών σχέσεων που λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο και αυξάνουν την προστιθέμενη αξία της παραγωγής.
- την παροχή σύγχρονης τεχνογνωσίας, εφαρμογή καινοτομικών δράσεων σε όλο το φάσμα των γεωργικών δραστηριοτήτων σε συνδυασμό με πιλοτικές εφαρμογές ανά κλάδο.
- τη δημιουργία των απαραίτητων υποστηρικτικών υποδομών.
- τη δόμηση νέων και την αναβάθμιση υφιστάμενων περιβαλλοντικών υποδομών όσον αφορά την ποιότητα των υδάτων και του εδάφους σε αγροτικές περιοχές.

Η ανάδειξη της πολιτισμικής, οικολογικής και οικονομικής σημασίας του Ορεινού Χώρου της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης στα πλαίσια μιας γενικευμένης (και όχι πιλοτικής) πολιτικής, καθιστά επιβεβλημένη την ολοκληρωμένη αναπτυξιακή παρέμβαση με κατανομή ικανών πόρων σε υποδομές και σε ενδογενείς δραστηριότητες στη βάση μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής για αναθέρμανση της οικονομίας των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών και του ευρύτερου χώρου της υπαίθρου καθώς και για την συγκράτηση του τοπικού πληθυσμού. Ειδικότερα, προβλέπεται η αξιοποίηση των δυνατοτήτων δημιουργίας θέσεων εργασίας και βιώσιμου εισοδήματος σε τομείς της τοπικής παραγωγής και των υπηρεσιών που μέχρι σήμερα έχουν υποχρησιμοποιηθεί, καθώς και η ενεργός, με ολοκληρωμένη μορφή, στήριξη της δημιουργίας των αναγκαίων υποδομών διαβίωσης, πρόσβασης και υποστήριξης της παραγωγικής δραστηριότητας στις ορεινές περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας - Θράκης, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στην πρόοδο προς μια πλέον ισορροπημένη, παραγωγικά και χωροταξικά, ανάπτυξη και στην ενίσχυση της ενδοπεριφερειακής κοινωνικής συνοχής.

Απαιτείται, τέλος, ειδική ενισχυτική παρέμβαση με μικρής κλίμακας δράσεις, στις υποδομές του νησιώτικου χώρου και των άλλων περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών της Περιφέρειας ώστε να διασφαλισθεί το επιδιωκόμενο επίπεδο διαβίωσης και ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών και δη αυτών που προσδιορίζονται από ιδιαίτερα φυσικά, γεωγραφικά και περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά.

Οι ολοκληρωμένες παρεμβάσεις τοπικού χαρακτήρα στον ορεινό χώρο, θα προσεγγίσουν περιοχές με προβλήματα υστέρησης, αλλά ταυτόχρονα θα έχουν προϋποθέσεις ανάπτυξης, ώστε οι περιοχές αυτές να γίνουν πόλοι έλξης και να ενισχυθεί η αναπτυξιακή τους διαδικασία. Οι παρεμβάσεις αυτές θα καλύπτουν κατά περίπτωση και τομεακές ανάγκες. Οι περιοχές των τοπικών ολοκληρωμένων παρεμβάσεων θα προσδιοριστούν με πραγματικά και αντικειμενικά κριτήρια. Οι ολοκληρωμένες αυτές παρεμβάσεις θα επιλεγούν σύμφωνα με τη διαδικασία και τα κριτήρια που θα καθοριστούν από την Επιτροπή Παρακολούθησης και θα

καταγραφούν με επαρκή λεπτομέρεια στο συμπλήρωμα προγραμματισμού. Οι παρεμβάσεις αυτές θα υποστηριχτούν με βασικές υποδομές, αλλά και με την ανάπτυξη ανθρωπίνων πόρων και την αξιοποίηση τους με στόχο την πρόληψη και καταπολέμηση της ανεργίας και την προώθηση ίσων ευκαιριών για όλους στην πρόσβαση της περιφερειακής και κυρίως τοπικής αγοράς εργασίας. Οι δράσεις ανάπτυξης των ανθρωπίνων πόρων θα συνδέονται άμεσα και θα στηρίζουν τις ενέργειες που θα υλοποιηθούν διαμέσου των άλλων Διαρθρωτικών Ταμείων.

Το ποσό της Δημόσιας Δαπάνης που έχει προγραμματιστεί να δοθεί για τις δράσεις που θα υλοποιηθούν στον ορεινό χώρο ανέρχεται ενδεικτικά σε 84,20 εκ. ΕΥΡΩ και καλύπτεται από τα Μέτρα 1.1, 1.2 (τμήμα), 1.5 (τμήμα), 1.7, 1.9, 1.12, 1.13, 1.14 και 1.15.

Ειδικότερα, οι προτεινόμενες ενέργειες περιλαμβάνουν :

- τον μετασχηματισμό της αγρό-οικονομικής δραστηριότητας προς πλέον σύγχρονες και ανταγωνιστικές μορφές παραγωγής, προβολής, εμπορίας, κ.λ.π.,
- την εκτατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού σε οργανωμένο και κατάλληλα μεθοδευμένο πλαίσιο.
- την στήριξη της οικοτεχνίας και βιοτεχνίας μικρής κλίμακας,
- τη συγκρότηση ημιαστικών κέντρων ανάπτυξης σε κομβικά σημεία του ορεινού χώρου,
- τη βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης στα ορεινά κέντρα,
- την κάλυψη των αναγκών σε βασικές υποδομές και σε υποδομές διασύνδεσης στις περιοχές περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος στα πλαίσια της διασφάλισης της αειφόρου ανάπτυξης.

Παράλληλα θα υποστηριχθεί και ο γεωργικός τομέας, που αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της οικονομικής τους δραστηριότητας στις περιοχές αυτές για ανάδειξη των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της γεωργικής τους παραγωγής, με έμφαση στην ποιότητα. Ιδιαίτερη σημασία θα αποδοθεί στη θέσπιση συλλογικών πρωτοβουλιών και υποστηρικτικών μηχανισμών.

5.3 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

5.3.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου αποτελείται από τους Νομούς Λέσβου, Χίου και Σάμου με συνολική έκταση 3.836 km².

Ο Νομός Λέσβου έκτασης 2.154 km² με κυριότερα νησιά την Λέσβο, Λήμνο και Αγ. Ευστράτιο, περιλαμβάνει δέκα επτά (17) Δήμους και μία κοινότητα σε τέσσερις Επαρχίες.

Ο Νομός Χίου έκτασης 904 km² με κυριότερα νησιά τη Χίο, Ψαρά και Οινούσσες περιλαμβάνει δέκα (10) Δήμους σε μία Επαρχία.

Ο Νομός Σάμου, έκτασης 778 km² με κυριότερα νησιά τη Σάμο, την Ικαρία και τους Φούρνους, περιλαμβάνει οκτώ (8) Δήμους σε δύο (2) Επαρχίες.

Το ποσοστό των ορεινών εκτάσεων καλύπτει περίπου το 33,2% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας.

5.3.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου χαρακτηρίζεται από σημαντικό ποσοστό ορεινών και ημιορεινών εκτάσεων. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των ορεινών εκτάσεων καλύπτει το 33,2% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας και των ημιορεινών το 35,3%. Από το σύνολο των δήμων και κοινοτήτων (195) που υπάρχουν στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου το 35,4% ανήκει σε ορεινές περιοχές (69), ενώ το 22,9% του πληθυσμού κατοικεί στον ορεινό χώρο.

Οι περιοχές αυτές μειονεκτούν σε σχέση με τις πεδινές εκτάσεις κυρίως λόγω κλίματος, γεωμορφολογίας και θέσης. Λόγω των χαμηλών εισοδημάτων και της έλλειψης κοινωνικοπολιτιστικής υποδομής, παρατηρούνται τις τελευταίες δεκαετίες σημαντικές μετακινήσεις πληθυσμού στα αστικά κέντρα της Περιφέρειας και της Ηπειρωτικής χώρας. Οι υπάρχουσες υποδομές σε όλους σχεδόν τους τομείς είναι ελλιπείς και η παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με την ποιότητα ζωής των κατοίκων βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο. Έτσι σήμερα υπάρχουν στις περιοχές αυτές εγκαταλελειμμένοι οικισμοί και χωριά με μεγάλο ποσοστό γηρασμένου πληθυσμού.

Στον Άξονα Προτεραιότητας 4 «Στήριξη Αγροτικής Ανάπτυξης - Ανάπτυξη της Υπαίθρου» του ΠΕΠ Βορείου Αιγαίου περιλαμβάνεται το μοναδικό Μέτρο που αφορά τον ορεινό χώρο το οποίο είναι το Μέτρο 4.2 "Προστασία και αξιοποίηση δασών". Το σύνολο της Δημόσιας Δαπάνης για τον άξονα 4 ανέρχεται σε 81.015.414 εκ. ΕΥΡΩ.

Οι επιλέξιμες δράσεις που θα υλοποιηθούν στα πλαίσια του μέτρου αφορούν ενδεικτικά τα παρακάτω:

- Τη δάσωση εκτάσεων (που δεν καλύπτονται από το αρθ.31 του ΚΑΝ 1257/99).
- Επενδύσεις σε δάση για την βελτίωση της οικονομικής, οικολογικής η κοινωνικής αξίας τους,
- Την προώθηση νέων διεξόδων για τη χρήση και εμπορία δασοκομικών προϊόντων.
- Την ανασύσταση του δασοκομικού παραγωγικού δυναμικού και τη διαμόρφωση των κατάλληλων προληπτικών μέτρων.
- Τη διατήρηση και βελτίωση της οικολογικής σταθερότητας των δασών.
- Τη συντήρηση αντιπυρικών ζωνών με τη χρήση γεωργικών μέτρων.

Οι δράσεις του μέτρου αφορούν κυρίως την προστασία των δασών που έχουν πληγεί από φυσικές καταστροφές και πυρκαγιές, με έργα αναδασώσεων και ενέργειες προστασίας, όπως αντιπυρικές ζώνες, δεξαμενές, πυροσβεστικά σημεία, παρατηρητήρια, καθαρισμοί, υλοτομήσεις, προστασία από διαβρώσεις και πλημμυρικά φαινόμενα, καθώς και άλλες συμπληρωματικές δράσεις.

5.4 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

5.4.1 ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδος καταλαμβάνει το Β.Δ. τμήμα της Πελοποννήσου και το Δυτικό άκρο της Στερεάς Ελλάδας. Περιλαμβάνει τους Νομούς Αιτωλοακαρνανίας, Αχαΐας και Ηλείας. Η συνολική της έκταση είναι 11.350 km² και καλύπτει το 8,6% της συνολικής έκτασης της χώρας. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τα εδάφη της είναι ορεινά (45,3%) και ημιορεινά (25,6%) ενώ μόλις το 29,1% είναι πεδινές εκτάσεις. Έχει εκτεταμένα παράλια και στους τρεις Νομούς, που βρέχονται από τη θάλασσα του Ιονίου Πελάγους και των κόλπων Αμβρακικού, Πατραϊκού και Κορινθιακού.

Η γεωμορφολογία της Περιφέρειας παρουσιάζει εξαιρετική ποικιλία, αφού σε αυτήν περιλαμβάνονται όρη με ιδιαίτερα μεγάλο υψόμετρο (Αροάνια 2.335 μέτρα, Ερύμανθος 2.222 μέτρα, Παναχαϊκό 1.926 μέτρα), μεγάλες φυσικές λίμνες (Τριχωνίδα 95,8 km², που είναι η μεγαλύτερη της χώρας, Αμβρακία 14,4 km², Λυσιμαχεία 13 km², Καϊάφα κ.λ.π.) και ποταμοί (Αχελώος 220 km, που είναι ο δεύτερος σε μήκος ποταμός της Ελλάδος, Πηνειός, Αλφειός, Εύηνος, Σελινούντας, Βουραϊκός, Πείρος και Γλαύκος).

Ειδικότερα, ο Νομός Αιτωλοακαρνανίας, που είναι ο μεγαλύτερος σε έκταση Νομός της χώρας (5.448 km²), παρουσιάζει ένα συνδυασμό ορεινών όγκων με πολλές φυσικές και τεχνητές λίμνες. Οι ποταμοί Αχελώος και Εύηνος μαζί με τις ομώνυμες πεδιάδες συμπληρώνουν την εδαφολογική μορφολογία του νομού και αποτελούν την βασική πηγή της οικονομικής του δραστηριότητας.

Ο Νομός Αχαΐας με συνολική έκταση 3.274 km², χαρακτηρίζεται από έντονες εδαφολογικές αντιθέσεις. Τα εδάφη του είναι στο μεγαλύτερο ποσοστό τους (60% περίπου) ορεινά και διασχίζονται από μικρούς σχετικά ποταμούς (Βουραϊκό, Γλαύκο, Σελινούντα, Πείρο) και μικρότερους χείμαρρους, που εκβάλλουν στον Πατραϊκό και Κορινθιακό κόλπο. Επίκεντρο της οικονομικής ζωής του Νομού αλλά και της Περιφέρειας αποτελεί η πόλη των Πατρών.

Τέλος, ο Νομός Ηλείας με συνολική έκταση 2.621 km², έχει έδαφος πεδινό κατά 60% και διασχίζεται από τους ποταμούς Αλφειό, Πηνειό, Ερύμανθο και τους παραποτάμους τους. Ο Νομός χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη παράλιων υδροβιότοπων (Κοτύχι, Καϊάφα) εξαιρετικού φυσικού κάλλους και οικολογικού πλούτου. Η πεδιάδα της Ηλείας είναι η μεγαλύτερη σε έκταση στην Πελοπόννησο.

Ενδοπεριφερειακές ανισότητες

Οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδος χαρακτηρίζονται από την κυριαρχία της Πάτρας, που είναι ο τέταρτος σε πληθυσμιακό μέγεθος δήμος της Χώρας και ο κύριος πόλος ανάπτυξης στην Νοτιοδυτική Ελλάδα. Περισσότερο ανεπτυγμένος Νομός είναι η Αχαΐα, ενώ την μικρότερη ανάπτυξη παρουσιάζει η Ηλεία. Πέρα από τις διανομαρχιακές ανισότητες, υφίστανται έντονες ενδονομαρχιακές ανισότητες με κύριο χαρακτηριστικό την υποβάθμιση των ορεινών και των εσωτερικών ζωνών. Σημαντικές δυσκολίες επίσης υπάρχουν στην ανάδειξη του αναπτυξιακού ρόλου και των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των αστικών κέντρων της Περιφέρειας,

5.4.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας έχει μεγάλο ποσοστό ορεινών (45,1%) και ημιορεινών (25,6%) εκτάσεων.

Το 12,9% του πληθυσμού της Περιφέρειας κατοικεί σε ορεινές περιοχές και το 15,5% σε ημιορεινές. Ειδικά στον Νομό Αιτωλοακαρνανίας το 16,22% κατοικεί σε ορεινές περιοχές και το 33,8% σε ημιορεινές.

Οι ενότητες των ορεινών περιοχών περιλαμβάνουν τους ορεινούς όγκους Ξηρομέρου, Βάλτου, Παναιτωλικού και την ορεινή Ναυπακτία στο Νομό Αιτωλ/νίας, τους ορεινούς όγκους Παναχαϊκού, Καλαβρύτων, Ερύμανθου και την ορεινή Αιγιαλεία στο Νομό Αχαΐας, τους ορεινούς όγκους Φιγαλείας, Φολόης και τις ορεινές περιοχές Αρχαίας Ολυμπίας και Πηνείας στο Νομό Ηλείας.

Οι εν λόγω περιοχές μειονεκτούν σε σχέση με τις πεδινές λόγω κλίματος, γεωμορφολογίας και θέσης. Το μεγάλο υψόμετρο επηρεάζει την βλαστική περίοδο και κατ' επέκταση τις αποδόσεις των καλλιεργειών και τα εισοδήματα.

Οι μεγάλες κλίσεις των εδαφών εμποδίζουν τη εκμηχάνιση της γεωργίας και την αξιοποίηση της γης. Τα εδάφη είναι λιγότερο γόνιμα, υποβαθμισμένα και σε πολλές περιπτώσεις διαβρωμένα με αποτέλεσμα να απατούνται πρόσθετες δαπάνες για την καλλιέργεια με μειωμένα οικονομικά αποτελέσματα.

Οι επικρατούσες καλλιέργειες αποδίδουν χαμηλή πρόσοδο και παραδοσιακά η οικονομία των περιοχών αυτών στηρίχθηκε στην κτηνοτροφία. Οι υπάρχουσες υποδομές σ' όλους σχεδόν τους τομείς είναι ελλιπείς. Η διαχείριση των βοσκοτόπων δεν γίνεται ορθολογικά με αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική υποβάθμιση της βοσκής. Επίσης η παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με την ποιότητα ζωής των κατοίκων βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο. Τα χαμηλά εισοδήματα στις περιοχές αυτές σε συνδυασμό με την έλλειψη ενός ελαχίστου ανεκτού επιπέδου υπηρεσιών υγείας, πολιτισμού και αναψυχής, σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα συνθηκών διαβίωσης, οδήγησαν από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 σε μετακινήσεις πληθυσμού στο εξωτερικό και στα αστικά κέντρα του εσωτερικού με αποτέλεσμα τα ορεινά κυρίως χωριά να εμφανίζουν εικόνα ερήμωσης.

Στις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας υπάρχουν φυσικοί πόροι οι οποίοι αν αξιοποιηθούν σε συνδυασμό με άλλα μέτρα (άρση της απομόνωσης, στήριξη εξωγεωργικών δραστηριοτήτων, ανάπτυξη κοινωνικών υποδομών κ.λ.π.) μπορούν να οδηγήσουν στη δημογραφική σταθεροποίηση του πληθυσμού και στην αγροτική ανάπτυξη. Οι βοσκότοποι, τα δάση, οι υδάτινοι πόροι, αλλά και τα μοναδικά σε ομορφιά φυσικά οικοσυστήματα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν

πόλους έλξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού και ανάπτυξης αγροτουριστικών δραστηριοτήτων, αποτελούν τους κυριότερους πλουτοπαραγωγικούς πόρους των περιοχών αυτών.

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 6 «Αειφόρος ανάπτυξη της υπαίθρου» και το σύνολο της Δημόσιας Δαπάνης ανέρχεται σε 21.193,189 χιλ. ΕΥΡΩ.

Ο υποάξονας προτεραιότητας "Παρεμβάσεις σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές" περιλαμβάνει δράσεις που συμβάλλουν στην ανάπτυξη εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης και στη δημιουργία συμπληρωματικών εισοδημάτων στις ορεινές περιοχές της Περιφέρειας, έργα άρσης των προβλημάτων απομόνωσης των περιοχών αυτών και έργα υποδομών που διασφαλίζουν ένα καλύτερο επίπεδο υπηρεσιών υγείας, εκπαίδευσης, πολιτισμού και αναψυχής στους κατοίκους που διαμένουν μόνιμα σ' αυτές τις περιοχές.

Οι παρεμβάσεις σχεδιάζονται κατά το δυνατό με τη μορφή ολοκληρωμένων προγραμμάτων σε επίπεδο ορεινών μικροπεριφερειών, κατά προτίμηση των νέων Δήμων, ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα των περιοχών αυτών.

5.5 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

5.5.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας βρίσκεται στο βορειοδυτικό τμήμα της Ελλάδας και συνορεύει με την Αλβανία και την FYROM. Αποτελείται από τους Νομούς Γρεβενών, Καστοριάς, Κοζάνης και Φλώρινας και έχει έδρα την Κοζάνη, που αποτελεί την Πρωτεύουσα του ομώνυμου Νομού.

Η Δυτική Μακεδονία έχει έκταση 9.451 km² και καταλαμβάνει το 7,2% της συνολικής έκτασης της χώρας. Είναι περιοχή κατ' εξοχήν ορεινή, με το 82% του εδάφους της να καλύπτεται από ορεινές και ημιορεινές εκτάσεις.

Η Περιφέρεια έχει σημαντικούς φυσικούς πόρους όπως ενεργειακά ορυκτά, μεταλλεύματα, δάση (50% της συνολικής της έκτασης), βοσκότοπους και το 65% των επιφανειακών υδάτινων πόρων της χώρας.

5.5.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η Περιφέρεια είναι μία κατ' εξοχήν ορεινή Περιφέρεια. Οι ορεινές εκτάσεις της Δυτικής Μακεδονίας καλύπτουν το 51,9% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας. Ο αριθμός των ορεινών οικισμών ανέρχεται στους 144 (επί συνόλου 361) και αποτελούν το 39,9% του συνόλου των οικισμών.

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 6 «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη Ορεινών και Παραλίμνιων Περιοχών» του ΠΕΠ Δυτικής Μακεδονίας.

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη διακριτών χωρικών μονάδων που θα δημιουργεί τις προϋποθέσεις ενδογενούς ανάπτυξης και θα συγκρατήσει τον πληθυσμό στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές αποτελεί προτεραιότητα για την Περιφέρεια.

Η ανάπτυξη αυτή θα στηριχθεί σε ολοκληρωμένες παρεμβάσεις και αλληλοσυμπληρούμενες δράσεις που αφορούν στην ενίσχυση της τοπικής επιχειρηματικότητας με την αξιοποίηση των τοπικών πόρων και προϊόντων, τη διεύρυνση των αγορών της τοπικής παραγωγής και την κατοχύρωση των προϊόντων (ΠΟΠ, ΠΓΕ), τη δημιουργία εναλλακτικών πηγών εισοδήματος, την ενίσχυση - αναβίωση των κωμοπόλεων στις ορεινές περιοχές, την ενίσχυση του ρόλου των Καποδιστριακών ΟΤΑ, την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος, την ανάπτυξη της πρωτότυπης και μοναδικής τοπικής πολιτιστικής κληρονομιάς και παράδοσης.

Η Δημόσια Δαπάνη του Άξονα Προτεραιότητας ανέρχεται σε 45.820.542 εκ. ΕΥΡΩ.

Οι κύριοι στόχοι αυτής της προτεραιότητας είναι η στήριξη ενεργειών για την ενδυνάμωση της υπαίθρου, την ολοκληρωμένη ανάπτυξη και την ορθολογική αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των ορεινών και παραλίμνιων περιοχών της Περιφέρειας και κυρίως των περιοχών Ορεινών Γρεβενών - Βοίου, Βούρινου - Ασκίου - Δυτικής Εορδαίας, Νυμφαίου - ευρύτερης περιοχής Αμυνταίου, Γράμμων - Οντρίων - Καστοριάς - Βίτσιου, Φλώρινας - Πισοδερίου - Πρεσπών, Πιερίων - Πολυφύτου - Αιανής και Βερμίου.

Στο πλαίσιο του άξονα προβλέπονται ειδικές ολοκληρωμένες παρεμβάσεις σε ορεινές/απομονωμένες περιοχές που θα εφαρμοστούν με ειδική διαδικασία.

5.6 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

5.6.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Περιφέρεια Ηπείρου καταλαμβάνει το Βορειοδυτικό τμήμα της χώρας. Δυτικά βρέχεται από το Ιόνιο Πέλαγος, ενώ ανατολικά συνορεύει με την Μακεδονία και τη Θεσσαλία. Νότια εκτείνεται μέχρι τον Αμβρακικό κόλπο και το νομό. Αιτωλοακαρνανίας. Τέλος, στα Βόρεια συνορεύει με την Αλβανία.

Αποτελείται από τους νομούς Άρτας, Πρεβέζης, Ιωαννίνων και Θεσπρωτίας, με έδρα τα Ιωάννινα, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Έχει συνολική έκταση 9.203 km² και καλύπτει το 6,7% της συνολικής έκτασης της χώρας.

Από γεωμορφολογική άποψη, οι ορεινές περιοχές καλύπτουν το 74,2% της συνολικής έκτασης. Οι μόνες πεδινές εκτάσεις είναι των νομών Άρτας και Πρεβέζης, καθώς και οι κοιλάδες των ποταμών Αχέροντα και Καλαμά. Τα όρη της αποτελούν συνέχεια των Αλβανικών Άλπεων και φέρουν το όνομα Πίνδος. Η βόρεια Πίνδος χωρίζει την Ήπειρο από την Περιφέρεια της Δυτικής Μακεδονίας, ενώ η νότια Πίνδος από την Περιφέρεια της Θεσσαλίας και αποτελεί φυσικό εμπόδιο και βασικό παράγοντα απομόνωσης της Περιφέρειας από την υπόλοιπη ηπειρωτική χώρα.

Οι κυριότεροι ποταμοί της Περιφέρειας είναι ο Αώος, ο Καλαμάς, ο Αχέροντας, ο Λούρος και ο Άραχθος, ενώ η σημαντικότερη λίμνη είναι αυτή των Ιωαννίνων.

5.6.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η περιφέρεια Ηπείρου έχει μεγάλο ποσοστό ορεινών εκτάσεων που καλύπτουν το 74,2% της συνολικής έκτασης. Το μεγάλο ποσοστό ορεινότητας οφείλεται κυρίως στην κυριαρχία της οροσειράς της Πίνδου που αποτελεί τον βασικό παράγοντα της γεωγραφικής απομόνωσης της Περιφέρειας. Από το σύνολο των δήμων και κοινοτήτων που υπάρχουν στην περιφέρεια Ηπείρου το 66,6% ανήκει σε ορεινές περιοχές ενώ το 33,4% του πληθυσμού κατοικεί στον ορεινό χώρο.

Υπάρχουν τέσσερις βασικές ζώνες στην Περιφέρεια: α) η παράκτια ζώνη των νομών Πρέβεζας και Θεσπρωτίας, η οποία χαρακτηρίζεται από την τουριστική ανάπτυξη, τις θαλάσσιες μεταφορές και την αλιεία, και συγκεντρώνει σημαντικές αναπτυξιακές δυνατότητες, β) η ζώνη των ορεινών όγκων που εκτείνεται κατά μήκος του ανατολικού ορίου της Περιφέρειας στους νομούς Ιωαννίνων (Ζαγόρι, Μέτσοβο, Κόνιτσα, βόρεια Τζουμέρκα) και Άρτας (κεντρικά και νότια Τζουμέρκα) και παρουσιάζει δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης βάσει των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτει (παραδοσιακοί, οικισμοί, ιστορική-πολιτιστική κληρονομιά, περιοχές φυσικού κάλλους), γ) η ζώνη γεωργικής γης με δυνατότητα υψηλής απόδοσης που περιλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Περιφέρειας (τμήματα των νομών Πρέβεζας και Άρτας) και στην οποία συγκεντρώνεται το μεγαλύτερο μέρος των αρδευτικών έργων και δ) η ευρύτερη ζώνη των ορεινών και ημιορεινών περιοχών.

Η τελευταία αυτή ζώνη που είναι και η πιο εκτεταμένη παρουσιάζει περιορισμένες αναπτυξιακές δυνατότητες, λόγω της ορεινότητας του εδάφους και της γεωγραφικής απομόνωσης. Ωστόσο, σε ορισμένες περιοχές είναι δυνατόν να υπάρξει τουριστική ανάπτυξη, καθώς και ανάπτυξη του αγροτικού τομέα με την κατασκευή αρδευτικών έργων, αλλά κυρίως ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Σημαντικός στόχος για τις περιοχές αυτές είναι η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων και η άρση της απομόνωσης.

Λόγω της ιδιαιτερότητας της Περιφέρειας Ηπείρου, η οποία αποτελεί την πλέον ορεινή Περιφέρεια της χώρας, κρίθηκε σκόπιμο να παρατεθούν κάποια επιπλέον στοιχεία σχετικά με τα αποτελέσματα του προηγούμενου ΠΕΠ 1994 - 1999 αλλά και τους στόχους και τη στρατηγική για την περίοδο 2000 - 2006.

5.6.3 ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΠΕΠ ΗΠΕΙΡΟΥ 1994 -1999

- **Βασικοί στόχοι και στρατηγική**

Η αναπτυξιακή στρατηγική της Περιφέρειας Ηπείρου για την προγραμματική περίοδο 1994-99 βασίστηκε στους παρακάτω πρωταρχικούς στόχους:

- ✓ Άρση της απομόνωσης της Περιφέρειας (με ιδιαίτερη έμφαση στον τομέα των μεταφορών και κυρίως στα μεγάλα έργα).
- ✓ Βελτίωση της οικονομίας για τη δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης και σε άλλους τομείς εκτός του πρωτογενή, με την αξιοποίηση των δυνατοτήτων που διανοίγονται στη γειτονική Αλβανία.
- ✓ Βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων, κυρίως των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με σκοπό τη μείωση της μετανάστευσης στα μεγάλα αστικά κέντρα.

- **Κύρια Έργα - Δράσεις**

Οι βασικοί τομείς παρέμβασης για την επίτευξη των παραπάνω στόχων ήταν:

- ✓ Βελτίωση των οικονομικών και κοινωνικών υποδομών
- ✓ Αγροτική ανάπτυξη - ορεινοί όγκοι
- ✓ Ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων
- ✓ Αξιοποίηση ανθρώπινου δυναμικού

Η Δημόσια Δαπάνη για την περίοδο 1994-99 στο ΠΕΠ Ηπείρου ήταν 376,1 εκ. ΕΥΡΩ.

- **Αποτελέσματα – Βαθμός επίτευξης στόχων**

Οι πόροι που διετεθήσαν και απορροφήθηκαν για την περίοδο 1994-99 αφορούσαν όλους τους τομείς παρέμβασης, αλλά κυρίως κατευθύνθηκαν σε δύο βασικές κατηγορίες: στον τομέα των μεταφορικών υποδομών και στον τομέα των υποδομών της ποιότητας ζωής. Με τις παρεμβάσεις στον τομέα των μεταφορικών υποδομών δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για την άρση της απομόνωσης της Περιφέρειας και την λειτουργική της δικτύωση στα γεωγραφικά υποσύνολα που την περιβάλλουν. Η ολοκλήρωση των μεγάλων έργων (Εγνατία Οδός, Λιμάνι Ηγουμενίτσας) και οι παρεμβάσεις για την επόμενη προγραμματική περίοδο (Δυτικός Άξονας, Ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου) θα ολοκληρώσουν αυτό τον στόχο και θα μετατρέψουν την Ήπειρο σε βασική πύλη της Βόρειας Ελλάδας προς την Δυτική Ευρώπη μέσω του λιμανιού της Ηγουμενίτσας και προς την Βαλκανική μέσω της ενίσχυσης των Ιωαννίνων και της μετατροπής του σε Περιφερειακό - Διακρατικό Πόλο Ανάπτυξης.

Παράλληλα, έχει επιτευχθεί σε μεγάλο βαθμό η μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων. Οι ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές έχουν πλέον καλύτερη πρόσβαση στα αστικά κέντρα και στα δίκτυα μεταφορών, ενώ με τις παρεμβάσεις στις τεχνικές και κοινωνικές υποδομές έχει βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής των κατοίκων. Ο στόχος αυτός αναμένεται να ενισχυθεί και να ολοκληρωθεί στην επόμενη προγραμματική περίοδο.

Ειδικότερα, όσον αφορά την αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα του προγράμματος εμφανίζει ικανοποιητική πορεία που αντικατοπτρίζει την γενικότερη βελτίωση στην πορεία της φυσικής του ολοκλήρωσης. Συγκεκριμένα, τα περισσότερα βασικά Υποπρογράμματα του ΠΕΠ εμφανίζουν ικανοποιητική εικόνα υλοποίησης. Ο τομέας της βελτίωσης των κοινωνικών υποδομών (Υποπρόγραμμα 1), που αποτελούσε το μεγαλύτερο υποπρόγραμμα από πλευράς προϋπολογισμού, εμφάνιζε ικανοποιητικό βαθμό αποτελεσματικότητας δεδομένου ότι πολλά από τα σχετικά έργα έχουν ολοκληρωθεί. Με την προϋπόθεση της μεταφοράς επιπρόσθετων πόρων και την επιτυχή ολοκλήρωση των νεοενταχθέντων έργων η περαιτέρω θετική εικόνα του υποπρογράμματος θα ενισχυθεί και θα επιτευχθούν πλήρως οι φυσικοί στόχοι που έχουν τεθεί.

Στον τομέα της αγροτικής ανάπτυξης και της ανάπτυξης των ορεινών όγκων (Υποπρόγραμμα 2), κρίνεται επίσης ικανοποιητική η αποτελεσματικότητα και η πορεία υλοποίησης των σχετικών έργων, σε αντίθεση με το επόμενο υποπρόγραμμα που αναφέρεται στην βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, το οποίο κρίθηκε ως το πλέον προβληματικό. Ιδιαίτερη δε υστέρηση παρουσίασαν έργα τα οποία υλοποιήθηκαν από κεντρικές υπηρεσίες εκτός Περιφέρειας.

Όσον αφορά τους ανθρώπινους πόρους (Υποπρόγραμμα 4), τα κατασκευαστικά έργα εκπαιδευτικής υποδομής υλοποιήθηκαν ικανοποιητικά, σε αντίθεση με τις δράσεις επαγγελματικής κατάρτισης που παρουσίασαν σχετική καθυστέρηση, κυρίως λόγω θεσμικών και νομικών προβλημάτων (σχετικά με το θεσμικό πλαίσιο των ΚΕΚ κ.λ.π.), προβλήματα τα οποία ξεπεράστηκαν.

Το Ειδικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΕΑΠΤΑ - Υποπρόγραμμα 5) ολοκληρώθηκαν στα χρονικά όρια που είχαν τεθεί όπως και τα ημιτελή έργα του Α' ΚΠΣ (Υποπρόγραμμα 6)

5.6.4 ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000-2006

Συγκριτικά πλεονεκτήματα - Προβλήματα και περιορισμοί

Όπως αναφέρεται και στο Σχέδιο Ανάπτυξης 2000-2006, τα κυριότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της Περιφέρειας Ηπείρου, που διαμορφώνουν και τις βασικές κατευθύνσεις της αναπτυξιακής της στρατηγικής για τη νέα προγραμματική περίοδο είναι:

- ✓ Η γεωγραφική θέση της Περιφέρειας και οι δυνητικές δυνατότητες ανάπτυξης (πύλη διασύνδεσης με τη Δυτική Ευρώπη, κυρίως μέσω του λιμένα της Ηγουμενίτσας στον οποίο απολήγει η Εγνατία Οδός).
- ✓ Η παρουσία των Ιωαννίνων και των λοιπών αστικών σχηματισμών στον ευρύτερο χώρο (διοικητικά - εμπορικά κέντρα - κέντρα εκπαίδευσης -

περίθαλψης) και οι δυνατότητες ανάπτυξής τους (Περιφερειακός - Διακρατικός Πόλος Ανάπτυξης).

- ✓ Η λειτουργία του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του ΤΕΙ Ηπείρου που μπορούν να αποτελέσουν βασικούς φορείς παραγωγής E&T και διάχυσης καινοτομικών δραστηριοτήτων στο Περιφερειακό παραγωγικό κύκλωμα.
- ✓ Το πλούσιο φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον.

Παράλληλα, υπάρχουν και ορισμένα σημαντικά μειονεκτήματα τα οποία αποτελούν ανασταλτικούς παράγοντες στην αναπτυξιακή διαδικασία και τα οποία έχουν ληφθεί υπόψη κατά την διαμόρφωση της αναπτυξιακής στρατηγικής της Περιφέρειας. Αυτά είναι:

- ✓ Η γεωγραφική απομόνωση από την υπόλοιπη χώρα (κυρίως λόγω του ορεινού όγκου της Πίνδου).
- ✓ Ο βαθμός ορεινότητας.
- ✓ Το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης (το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας).
- ✓ Οι έντονες ενδονομαρχιακές ανισότητες και η απομόνωση των ορεινών και απομακρυσμένων περιοχών.
- ✓ Η ανεπάρκεια των διαπεριφερειακών και ενδοπεριφερειακών συνδέσεων.

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 4 «Αειφόρος Ανάπτυξη της Υπαίθρου» του ΠΕΠ Ηπείρου.

Η Δημόσια Δαπάνη αυτής της περιόδου ανέρχεται σε 219.314.154 εκ. ΕΥΡΩ.

Συνοπτική περιγραφή - στόχοι

Στόχος του Άξονα είναι η υποστήριξη με ολοκληρωμένο τρόπο της ανάπτυξης των περιοχών της υπαίθρου, αφ' ενός με την αξιοποίηση των πλουτοπαραγωγικών πόρων με έμφαση στα ιδιαίτερα πλεονεκτήματα της Περιφέρειας στον τομέα της γεωργίας, του τουρισμού και της επιχειρηματικότητας, αφετέρου με την αναβάθμιση των υποδομών στους τομείς των μεταφορών, της παιδείας, της πρόνοιας, της αλιείας και του περιβάλλοντος.

Για την επίτευξη των στόχων θα ενισχυθούν δράσεις που αφορούν αρδευτικά δίκτυα, προστασία και αξιοποίηση δασών, επενδύσεις σε γεωργικές εκμεταλλεύσεις, μετεγκαταστάσεις οχλουσών μονάδων, υποδομές στην γεωργία, δημόσια και ιδιωτικά έργα σε περιοχές ΟΠΑΑΧ, δράσεις ανάδειξης αλιευτικού τομέα, μεταφορές, βελτίωση οδικού δικτύου, υποδομές προνοιακών υποδομών και εκπαίδευσης, έργα υδρεύσεων και αναπλάσεων κ.λ.π.

Στο πλαίσιο των επιδιώξεων του Άξονα δύναται να ενισχυθούν δράσεις ιδιωτών, του δευτερογενή και τριτογενή τομέα, που θα συμβάλλουν στην αρτιότερη και πιο ολοκληρωμένη επίτευξη των στόχων του.

Αναμενόμενα αποτελέσματα και επιπτώσεις

- Προστασία-ανάπτυξη και ορθολογική διαχείριση των φυσικών πόρων με έμφαση στους δασικούς και υδατικούς πόρους, βάσει ολοκληρωμένων σχεδίων και μελετών.
- Βελτίωση της ποιότητας των αγροτικών προϊόντων και μείωση του κόστους παραγωγής.
- Αύξηση της εξαγωγικής δυνατότητας των παραγομένων αγροτικών προϊόντων.
- Παραγωγή πρότυπων και βιολογικών καλλιεργειών καθώς και ανάδειξη προϊόντων ονομασίας προέλευσης και γεωγραφικής ένδειξης.

- Συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού στην ύπαιθρο και προσέλκυση νέων αγροτών ώστε να επιτευχθεί μια στέρεα βάση για την βιώσιμη ανάπτυξη των περιοχών αυτών.
- Δημιουργία εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης και συμπληρωματικού εισοδήματος (προς το αγροτικό) για τους κατοίκους των ορεινών περιοχών.
- Συγκρότηση μικροπεριφερειών με κέντρα τους νέους Δήμους και σκοπό την ολοκληρωμένη ανάπτυξή τους που θα συμβάλει στην άρση της απομόνωσης και βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων.
- Αύξηση του τουρισμού και επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου.
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της Περιφέρειας.
- Αύξηση της απασχόλησης.
- Εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού συστήματος.
- Ενίσχυση του συστήματος παρεχομένων υπηρεσιών στον τομέα της Πρόνοιας.

5.7 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

5.7.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας καταλαμβάνει το κεντρικό - ανατολικό τμήμα του ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδος. Αποτελείται από τους Νομούς Καρδίτσας, Λαρίσης, Μαγνησίας και Τρικάλων και καταλαμβάνει συνολική έκταση 14.036 km² (10,6% της συνολικής έκτασης της χώρας). Συνορεύει προς Βορρά με τις Περιφέρειες Δυτικής και Κεντρικής Μακεδονίας, προς Νότο με την Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος, Δυτικά με την Περιφέρεια Ηπείρου, ενώ Ανατολικά βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος.

Το 36,0% του εδάφους είναι πεδινό, το 17,1% ημιορεινό ενώ το 44,9% είναι ορεινό. Η εδαφική της διαμόρφωση είναι τέτοια ώστε ψηλά βουνά περιβάλλουν το Θεσσαλικό κάμπο, ο οποίος αποτελεί τη μεγαλύτερη πεδιάδα της χώρας που

διαρρέεται δυτικά προς τα ανατολικά από τον ποταμό Πηνειό που είναι ο τρίτος μεγαλύτερος ποταμός της χώρας. Τα βουνά αυτά είναι ο Όλυμπος, το νότιο τμήμα της οροσειράς της Πίνδου, ο Ιταμός, το Πήλιο και η Όθρυς. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η τεχνητή λίμνη του Ταυρωπού, η οποία δημιουργήθηκε ύστερα από απόφραξη της κοίτης του Ταυρωπού, παραπόταμου του Αχελώου.

Η Περιφέρεια Θεσσαλίας έχει αξιόλογο ορυκτό πλούτο όπως χρωμίτη, θειούχα μεταλλεύματα, αμιάντο και, τελευταία ανακαλυφθέντα, κοιτάσματα λιγνίτη.

Οι ορεινές εκτάσεις καλύπτουν το 45,6% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας, ενώ ο πληθυσμός τους είναι 109.660 κάτοικοι και καλύπτει το 14,9% του συνολικού πληθυσμού της Περιφέρειας.

5.7.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 2 «Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαίθρου» του ΠΕΠ Θεσσαλίας.

Ο Άξονας 2 "Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαίθρου" θα απορροφήσει συνολικά 244.672 εκ ΕΥΡΩ δηλαδή το 32,79% του Προϋπολογισμού της Δημόσιας δαπάνης του ΠΕΠ. Μέρος των παραπάνω πόρων θα χρηματοδοτήσει «Ολοκληρωμένες Παρεμβάσεις» στις ορεινές - μειονεκτικές περιοχές, με πόρους ΕΓΤΠΕ που θα προέλθουν από το σύνολο των πόρων του Μέρους 2.12 και μέρος των πόρων των Μέρους 2.2, 2.8, 2.11, 2.13 και το 2.17 ήτοι 28 εκ ΕΥΡΩ το οποίο αντιστοιχεί στο 3,75% του Προϋπολογισμού της Δημόσιας δαπάνης του ΠΕΠ. Οι πόροι των παραπάνω «Ολοκληρωμένων παρεμβάσεων» αφορούν μόνο στις περιοχές που θα επιλεγούν με ευθύνη της Περιφέρειας, ενώ ο τρόπος εφαρμογής τους θα καθοριστεί στα πλαίσια των γενικών αρχών του μοντέλου που θα χρησιμοποιηθεί από το Υπ. Γεωργίας και θα συμφωνηθεί με την Περιφέρεια.

Συνολικά οι πόροι για τις ειδικές παρεμβάσεις σε ορεινές - απομακρυσμένες περιοχές στην Περιφέρεια Θεσσαλίας ανέρχονται σε 69.50 εκ ΕΥΡΩ και αντιστοιχούν στο 9,31% του Προϋπολογισμού της Δημόσιας δαπάνης του ΠΕΠ. Εκτός αυτών των πόρων στις παραπάνω ορεινές - απομακρυσμένες περιοχές που θα υλοποιηθούν οι Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις θα υπάρχει συνεργεία και συμπληρωματικότητα με συμβατικές ενέργειες των Μέτρων 2.8 έως και 2.12 του άξονα Β που αφορούν επίσης ορεινές - μειονεκτικές περιοχές αλλά δεν θα έχουν τον χαρακτήρα των ειδικών παρεμβάσεων.

5.8 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ

5.8.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΗ - ΕΚΤΑΣΗ - ΓΕΩΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

Η Περιφέρεια Ιονίων Νήσων αποτελεί μια νησιωτική περιφέρεια, η οποία συγκροτήθηκε με βάση κυρίως το κοινό ιστορικό και πολιτισμικό παρελθόν της. Τα νησιά έχουν κοινά κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά, που απορρέουν από την δομή του νησιωτικού χώρου στον οποίο εντάσσονται. Το κοινό ιστορικό και πολιτιστικό παρελθόν με τους πλούσιους πολιτιστικούς πόρους έχει διαμορφώσει την ταυτότητα της Περιφέρειας. Παράλληλα η Περιφέρεια διαθέτει αξιόλογο φυσικό περιβάλλον με διακεκριμένους οικότοπους που παρουσιάζουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του νησιωτικού χώρου.

Η περιφερειακότητα των Ιονίων Νήσων δεν έχει αντιμετωπισθεί ακόμη αποτελεσματικά και αποτελεί άμεσα ιεραρχημένο στόχο σε συνδυασμό με την άμβλυνση των ενδοπεριφερειακών και ενδονομαρχιακών αντιθέσεων. Όσον αφορά στην συνοχή των νησιών, αυτή είναι συνυφασμένη με την άρση της απομόνωσης και την σύνδεση με κέντρα του ηπειρωτικού χώρου, με θαλάσσια και εναέρια δίκτυα καθώς και με την μείωση της περιφερειακότητας.

Η προώθηση των περιφερειακών πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι δυνατόν να οδηγήσει την Περιφέρεια Ιονίων Νήσων, μέσα από την ανάδειξη της γεωγραφικής της θέσης, στο κέντρο του διαδρόμου Αδριατικής – Ιονίου. Τα Ιόνια Νησιά μπορούν να διαδραματίσουν ένα στρατηγικό ρόλο στις προγραμματιζόμενες δράσεις για την ανάπτυξη διασυνοριακών συνεργασιών ανάμεσα σε Ελλάδα - Ιταλία και τις χώρες της Βαλκανικής καθώς και της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης. Επίσης έχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης διαπεριφερειακών σχέσεων στο χώρο της Κεντρικής Μεσογείου με προώθηση οικονομικών και πολιτιστικών σχέσεων και ολοκληρωμένη διαχείριση του νησιωτικού πλέγματος της Κεντρικής Μεσογείου.

Η Περιφέρεια έχει συνολική έκταση 2.318 km², καλύπτει δε το 1,8% της συνολικής έκτασης της χώρας. Αποτελείται από τους Νομούς Κερκύρας, Λευκάδας, Κεφαλληνίας, Ιθάκης και Ζακύνθου και σύμφωνα με τη νέα διοικητική διαίρεση («Καποδίστριας») αποτελείται από 33 νέους δήμους και 6 κοινότητες οι οποίες παρέμειναν για εθνικούς ή οικονομικούς λόγους. Η έδρα της Περιφέρειας βρίσκεται στην Κέρκυρα.

Συνολικά η Περιφέρεια αριθμεί 32 νησιά (μικρά και μεγάλα) εκ των οποίων κατοικούνται μόνο τα 13. Περιλαμβάνει από τα βόρεια προς τα νότια τα νησιά Οθωνοί, Ερείκουσα, Μαθράκι, Κέρκυρα, Παξοί, Αντίπαξοι, Λευκάδα, Μεγανήσι, Κάλαμος, Καστός, Ιθάκη, Κεφαλληνία και Ζάκυνθο.

Βασικά γεωμορφολογικά χαρακτηριστικά των Ιονίων Νησιών είναι οι ορεινοί όγκοι με μεγάλο υψόμετρο, οι λιμνοθάλασσες, τα ποτάμια καθώς και οι καταπράσινες πεδιάδες. Τα υψηλότερα όρη είναι ο Αίνος στην Κεφαλληνία, η Ελάτη στην Λευκάδα, ο Παντοκράτορας στην Κέρκυρα και ο Βραχίονας στην Ζάκυνθο. Ανάμεσα στα όρη απλώνονται εύφορες κοιλάδες κατάφυτες στο μεγαλύτερο μέρος από ελιές.

Το ποσοστό των ορεινών εκτάσεων καλύπτει το 28,3% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας, των ημιορεινών το 35,8%, ενώ το 35,9% των εκτάσεων είναι πεδινές. Η Κεφαλληνία και η Ζάκυνθος έχουν εκτεταμένες ζώνες ημιορεινών εκτάσεων, 41,84% και 55,15% αντίστοιχα. Μεγάλο τμήμα ορεινών ζωνών έχει η Λευκάδα 62,25%, ενώ μεγάλα τμήματα πεδινών εκτάσεων διαθέτει η Κέρκυρα, το 68,32% περίπου της έκτασής της. Όλα τα νησιά έχουν πλούσια βλάστηση και το καθένα έχει μια ιδιαίτερη φυσικογεωγραφική ταυτότητα.

Γενικά η Περιφέρεια των Ιονίων Νήσων, λόγω της σημαντικής ανάπτυξης του τουριστικού τομέα τις τελευταίες δεκαετίες, δίνει την εντύπωση στον μακρινό παρατηρητή ότι πρόκειται για μια σχετικά ανεπτυγμένη Περιφέρεια. Στην πραγματικότητα όμως πρόκειται για μια νησιωτική ακριτική περιφέρεια με τις συνακόλουθες ενδοπεριφερειακές διαφορές στο επίπεδο της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και με σημαντικά προβλήματα οργανικής διασύνδεσης μεταξύ των νησιών αλλά και στην σύνδεση τους με την ηπειρωτική χώρα.

5.8.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Στα πλαίσια του Στρατηγικού Στόχου 4 «Αειφόρος Ανάπτυξη της Υπαίθρου» επιδιώκεται η ανάπτυξη ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με πιλοτικού χαρακτήρα πολιτικές που προωθούν την πολυτομεακή και ολοκληρωμένη προσέγγιση στην ανάπτυξη με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των αγροτών και τη συγκράτηση του αγροτικού δυναμικού. Οι παρεμβάσεις αυτές περιλαμβάνουν δράσεις για τη βελτίωση των βασικών υποδομών των ειδικών αυτών περιοχών, των αγροτικών υποδομών, την αναβάθμιση του δομημένου περιβάλλοντος των οικισμών (ανακαίνιση και ανάπτυξη οικισμών, αρχιτεκτονικά στοιχεία υπαίθρου), και ενισχύσεις για τη βελτίωση των γεωργικών εκμεταλλεύσεων καθώς και της μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων και τη δημιουργία συμπληρωματικών τομέων απασχόλησης και ήπιας τουριστικής και βιοτεχνικής ανάπτυξης (με την ενίσχυση αγροτουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων).

Επίσης στον Στρατηγικό Στόχο 5 «Ενίσχυση του Ανθρώπινου Δυναμικού» αναφέρεται ότι μέσω ολοκληρωμένων παρεμβάσεων αγροτικής ανάπτυξης, στις οποίες συμμετέχει και το Ε.Κ.Τ., θα επιδιωχθεί η ανασυγκρότηση των ορεινών ή απομακρυσμένων αγροτικών περιοχών και η δημιουργία απασχόλησης στα πλαίσια των αντίστοιχων ολοκληρωμένων πολιτικών του Άξονα Προτεραιότητας.

Για την υλοποίηση του σχεδιασμού αυτού προβλέπονται συνολικά 8.828.900 εκ. ΕΥΡΩ από τα Μέτρα 4.13, 4.14 του Άξονα 4 και το Μέτρο 5.4 του Άξονα 5.

5.9 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

5.9.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας συγκροτεί το διαμέρισμα Β. Ελλάδας μαζί με τις περιφέρειες Δ. Μακεδονίας, Αν. Μακεδονίας, Θράκης και Θεσσαλίας. Καταλαμβάνει το κεντρικό τμήμα της Βόρειας Ελλάδας, αποτελείται από τους νομούς Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής, Σερρών, Κιλκίς, Πέλλας, Ημαθίας, και Πιερίας και έχει έδρα την Θεσσαλονίκη, πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Συνορεύει Βόρεια με δύο Βαλκανικές χώρες, την Βουλγαρία και την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, Νότια βρέχεται από το Αιγαίο Πέλαγος και συνορεύει με την Περιφέρεια της Θεσσαλίας. Δυτικά συνορεύει με την Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας και ανατολικά με την Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Έχει συνολική έκταση 19.146 km² και καλύπτει το 14,5% της συνολικής έκτασης της χώρας. Η Περιφέρεια έχει πλούσιους φυσικούς, εδαφικούς και υδάτινους πόρους, καθώς και πλούσιο υπέδαφος που αξιοποιούνται εν μέρει, αλλά απαιτούν και περαιτέρω εκσυγχρονισμό υποδομών και ερευνητική προσπάθεια. Η Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας κατέχει μια ιδιαίτερα ευνοϊκή θέση στη διασταύρωση των εθνικών αξόνων ΠΑΘΕ και ΕΓΝΑΤΙΑΣ ΟΔΟΥ. Η κεντρικότητα αυτή σε συνδυασμό με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης θα τονωθεί περισσότερο με την ολοκλήρωση της ΕΓΝΑΤΙΑΣ και την σύνδεση με την Αδριατική.

Η γεωγραφική θέση της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας διαμορφώνει με τα δεδομένα της συγκυρίας (διαπεριφερειακή, διαβαλκανική και Ευρωπαϊκή λειτουργία της περιφέρειας), ένα σημαντικό πεδίο ανάπτυξης πρωτοβουλιών. Η Θεσσαλονίκη θα ανταποκριθεί στις προσδοκίες του Βαλκανικού σχεδιασμού, στο βαθμό που θα μετατρέπει το οργανωτικό, λειτουργικό και παραγωγικό της πλεονέκτημα σε πολιτικό βάρος.

5.9.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Ο ορεινός χώρος της Κ. Μακεδονίας έχει έκταση 4.146,0 χιλ. στρ. στην οποία κατοικούν περίπου 80.000 άτομα σε 74 οικισμούς (Κοινότητες ή Δήμοι). Η έκταση του ορεινού χώρου αντιπροσωπεύει το 22,0% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας και ο πληθυσμός το 4,6% του συνολικού Πληθυσμού της Περιφέρειας. Η καλλιεργούμενη έκταση του ορεινού χώρου (499,3 χιλ. στρ.) αντιπροσωπεύει το 6,5% της συνολικά καλλιεργούμενης έκτασης στην Περιφέρεια, οι βοσκότοποι του ορεινού χώρου (1.499,1 χιλ. στρ.) αντιπροσωπεύουν το 31,1% της συνολικής έκτασης των βοσκοτόπων της Περιφέρειας και τα δάση (1.860,8 χιλ. στρ.) αντιπροσωπεύουν το 38,8% της συνολικής έκτασης των δασών της Περιφέρειας. (Τα δεδομένα, αυτά αφορούν τους ορεινούς ΟΤΑ σύμφωνα με το ορισμό της ΕΣΥΕ).

Ο αγροτικός τομέας στηρίχθηκε κυρίως σε παραδοσιακές εκμεταλλεύσεις, στην κτηνοτροφία και στην εκμετάλλευση των δασών. Οι υπάρχουσες υποδομές σε όλους σχεδόν τους τομείς είναι ελλειπείς και η παροχή υπηρεσιών που σχετίζονται με την ποιότητα ζωής των κατοίκων βρίσκεται σε χαμηλό επίπεδο. Οι υπάρχοντες φυσικοί πόροι δεν έχουν αξιοποιηθεί σημαντικά, όπως π.χ. μοναδικά σε φυσική ομορφιά οικοσυστήματα, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν πόλους έλξης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Γενικότερο χαρακτηριστικό του ορεινού χώρου είναι η μείωση του πληθυσμού την μεταπολεμική περίοδο και μέχρι το 1981. Η συγκράτηση του πληθυσμού και ενδεχομένως η αύξησή του στον ορεινό χώρο της Περιφέρειας αποτελεί εκφρασμένο στόχο της Πολιτείας για την αξιοποίηση και προστασία των

διαθέσιμων φυσικών πόρων, αλλά κυρίως για την διαφύλαξη των παραδοσιακών κοιτίδων του Ελληνικού Πολιτισμού.

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 6 «Ανάπτυξη ορεινού χώρου, εσωτερικών και μειονεκτικών / προβληματικών περιοχών» του ΠΕΠ Κεντρικής Μακεδονίας.

Βασικός στόχος του Άξονα είναι η μείωση της απομόνωσης του ορεινού χώρου, η μείωση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων και η στήριξη της ανάπτυξης στις λιγότερο ανεπτυγμένες αγροτικές περιοχές της Περιφέρειας, η ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών πλεονεκτημάτων των περιοχών αυτών και η δημιουργία βιώσιμων συνθηκών για τους τοπικούς πληθυσμούς.

Στο πλαίσιο του Άξονα ιδιαίτερη έμφαση δίνεται σε ολοκληρωμένες παρεμβάσεις ορεινών - απομονωμένων περιοχών. Οι πόροι που θα διατεθούν για αυτά τα προγράμματα ανέρχονται το λιγότερο σε 4,6% της συνολικής δημόσιας δαπάνης του προγράμματος και προέρχονται από πόρους και των τριών Ταμείων (ΕΓΤΠΕ, ΕΤΠΑ, ΕΚΤ). Πιο συγκεκριμένα στο ποσοστό αυτό περιλαμβάνεται το σύνολο των δεσμεύσεων των Μέτρων 6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.6, 6.7, 6.8 και 6.11 και τμήμα των δεσμεύσεων των Μέτρων 6.9, 6.10 και 6.11. Τμήμα των δεσμεύσεων των Μέτρων 6.9, 6.10 και 6.11 θα διατεθούν για δράσεις του ΕΤΠΑ και του ΕΚΤ που θα αφορούν στα ολοκληρωμένα προγράμματα του Υπουργείου Γεωργίας στην Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας.

Οι ολοκληρωμένες παρεμβάσεις θα αφορούν ορεινές / απομονωμένες περιοχές οι οποίες θα προσδιοριστούν με κριτήρια που θα καθοριστούν από την Επιτροπή Παρακολούθησης του ΠΕΠ Κ. Μακεδονίας.

Ο τρόπος εφαρμογής των ολοκληρωμένων προγραμμάτων θα καθοριστεί στο πλαίσιο των γενικών αρχών του μοντέλου που θα χρησιμοποιηθεί από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και θα συμφωνηθεί με την Περιφέρεια Κ. Μακεδονίας.

Ειδικοί στόχοι του άξονα προτεραιότητας είναι οι ακόλουθοι:

- Η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις και στις επιχειρήσεις μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών και δασοκομικών προϊόντων.
- Η προώθηση οικονομικών δραστηριοτήτων συμπληρωματικών στη γεωργία π.χ. διαφοροποίηση γεωργικής δραστηριότητας, ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού, στήριξη βιοτεχνίας και οικοτεχνίας μικρής κλίμακας κ.α.
- Η στήριξη της αγροτικής οικονομίας και του αγροτικού πληθυσμού, η βελτίωση των υποδομών που σχετίζονται με την ανάπτυξη της γεωργίας, η ορθολογική διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων και η αξιοποίηση και ανάδειξη της αγροτικής κληρονομιάς.
- Δράσεις ανάπτυξης των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών με έμφαση στη συγκρότηση ορεινών κέντρου ανάπτυξης π.χ. υποδομές για βασικές κοινωνικές υπηρεσίες, ύδρευση-αποχέτευση και οδοποιία.
- Η βελτίωση της δυνατότητας πρόσβασης στα ορεινά κέντρα.

Με βάση τη μέχρι σήμερα εξειδίκευση και υλοποίηση των δράσεων στα πλαίσια του Προγράμματος, αλλά και τον προγραμματισμό ένταξης δράσεων, καθώς και των αποτελεσμάτων της ενδιάμεσης έκθεσης αξιολόγησης στο τέλος του 2003, εκτιμάται ότι είναι δυνατόν να επιτευχθούν τα ακόλουθα αποτελέσματα και επιπτώσεις, που οριστικοποιούνται στο συμπλήρωμα προγραμματισμού.

5.10 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

5.10.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η περιφέρεια Κρήτης, αποτελείται από τους νομούς Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου και Χανίων και έχει έδρα το Ηράκλειο, Πρωτεύουσα του ομώνυμου νομού. Βρέχεται Βόρεια από το Κρητικό Πέλαγος και Νότια από το Λιβυκό Πέλαγος. Έχει συνολική έκταση 8.335 km² και καλύπτει το 6,3% της συνολικής έκτασης της χώρας.

Στην Περιφέρεια Κρήτης ανήκουν επίσης και αρκετά μικρά νησιά όπως Γαύδος, Ντία, Κουφονήσι, Γαϊδουρονήσι ή Χρυσή, Διονυσάδες, Σπιναλόγκα και Παξιμάδι, εκ των οποίων τα περισσότερα είναι ακατοίκητα.

Η μορφολογία της Κρήτης χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη τριών βασικών ζωνών: την ζώνη με υψόμετρο 400 μ. και άνω (υψηλή ή ορεινή), τη ζώνη από 200-400 μ. (μέση) και την χαμηλή ζώνη που αφορά τις περιοχές που εκτείνονται από την επιφάνεια της θάλασσας έως τα 200 μ. υψόμετρο. Οι δύο πρώτες ζώνες καταλαμβάνουν σχεδόν τα 3/5 της νήσου και αποτελούν μια συνεχή οροσειρά από τα δυτικά προς τα ανατολικά, διακοπτόμενη από μικρές κοιλάδες και φαράγγια. Η οροσειρά αυτή έχει έξι κορυφές που ξεπερνούν τα 2.000 μέτρα.

5.10.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Οριοθετούνται 3 εκτεταμένες ορεινές ζώνες: η πρώτη καταλαμβάνει τον ορεινό όγκο των Λευκών Ορέων και της Ίδης, η δεύτερη είναι η επιμήκης ζώνη των Αστερουσίων στα νότια του νομού Ηρακλείου και η Τρίτη ζώνη οριοθετείται ανατολικότερα και περιλαμβάνει τα Λασιθιώτικα Όρη. Το 49,4% της συνολικής έκτασης της Περιφέρειας είναι ορεινό. Από το σύνολο των παλαιών δήμων και κοινοτήτων (567) που υπάρχουν στην περιφέρεια Κρήτης το 35,6% ανήκει σε ορεινές περιοχές (202), ενώ το 17,1% του πληθυσμού κατοικεί στον ορεινό χώρο.

Τα σημαντικότερα προβλήματα που εντοπίζονται αφορούν τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και την προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος. Καθοριστικές παράμετροι είναι η διασπορά του πληθυσμού σε μικρούς οικισμούς με επικρατούν μέγεθος τα 200-250 άτομα, το οποίο δημιουργεί αυξημένες ανάγκες σε υποδομές ύδρευσης-αποχέτευσης και οδικών συνδέσεων, ενώ τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και ιδιαίτερα ο δείκτης γήρανσης, που σε αρκετές περιπτώσεις κυμαίνεται από 150% έως 225%, καθιστούν αναγκαία την ύπαρξη στην περιοχή ενδιάμεσων κέντρων που θα καλύπτουν τις ανάγκες σε κοινωνικές υποδομές.

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 5 «Ανάπτυξη ορεινών, μειονεκτικών και λοιπών αγροτικών περιοχών» του ΠΕΠ Κρήτης.

Το σύνολο της δημόσιας δαπάνης που έχει προβλεφθεί για την υλοποίηση των δράσεων του εν λόγω άξονα ανέρχεται σε 198.679 εκ. ΕΥΡΩ που αντιστοιχεί στο 27,18% του συνόλου της δημόσιας δαπάνης.

Ειδικοί Στόχοι

- Προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος : Μέτρα 2 και 3
- Τόνωση της τοπικής οικονομίας : Μέτρα 1, 4, 8 και 9
- Βελτίωση ποιότητας ζωής - Τόνωση τοπικής οικονομίας - Βελτίωση συνοχής - Βελτίωση δεξιοτήτων ανθρώπινου δυναμικού : Μέτρα 5, 6, 7 και 10

5.11 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

5.11.1 ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Γενικός αναπτυξιακός στόχος της Περιφέρειας είναι η μείωση της αναπτυξιακής υστέρησης της ενδοχώρας και των απομακρυσμένων περιοχών της από τα αστικά και ημιαστικά της κέντρα, αλλά και από την πρωτεύουσα της Χώρας, σε συνδυασμό με την εξωστρέφεια της, τόσο προς την υπόλοιπη Χώρα και δη προς τα μητροπολιτικά κέντρα (Αθήνα-Θεσσαλονίκη), όσο και προς το Νότο του εξωτερικού, με «γέφυρα» την Κρήτη. Η επίτευξη του στόχου αυτού βασίζεται και θα έχει ως αιχμές, αφ' ενός την τουριστική αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών αποθεμάτων της, αφ' ετέρου και συμπληρωματικά, τη βιώσιμη διαχείριση των πόρων των ήδη ανεπτυγμένων περιοχών της.

5.11.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 2 «Αειφόρος Ανάπτυξη της Υπαίθρου» στον δεύτερο Υποάξονα «Ανάπτυξη της ορεινής ενδοχώρας» στο ΠΕΠ της Περιφέρειας Πελοποννήσου.

Περιγραφή

Τα συσσωρευμένα και εντεινόμενα προβλήματα του διογκωμένου αλλά φθίνοντος πρωτογενή τομέα της Περιφέρειας, ο οποίος θα πρέπει να προσαρμοστεί στις διατάξεις της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ) και στο διεθνές ανταγωνιστικό περιβάλλον, καθώς και μία σειρά ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων, απαιτούν ένα πλέγμα αλληλοσυμπληρούμενων δράσεων και παρεμβάσεων με στόχο την βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου. Το στόχο αυτό εξυπηρετεί ο δεύτερος Άξονας Προτεραιότητας του Επιχειρησιακού Προγράμματος, ο οποίος έχει συνολικό προϋπολογισμό 229,36 εκ. ΕΥΡΩ, αντιπροσωπεύοντας το 32,11% του συνολικού προϋπολογισμού του Επιχειρησιακού Προγράμματος.

Το σύνολο των παρεμβάσεων υπέρ του πρωτογενή τομέα και κυρίως για την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου της Περιφέρειας, περιλαμβάνονται σε δύο υποάξονες προτεραιότητας.

Ο πρώτος υποάξονας «Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, ανασυγκρότηση της υπαίθρου» αναφέρεται στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και στην ανασυγκρότηση της υπαίθρου. Περιλαμβάνει έργα / δράσεις, οι οποίες θα υλοποιηθούν στο σύνολο της υπαίθρου και αναφέρονται σε όλους τους τομείς, οι οποίοι μπορούν να συμβάλλουν στην αειφόρο ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Οι δράσεις που προβλέπονται στον πρώτο υποάξονα προτεραιότητας περιλαμβάνονται στα παρακάτω Μέτρα :

Μέτρο 2.1.1: Διαχείριση στερεών και υγρών αποβλήτων, υποδομές ύδρευσης και προστασία από τη διάβρωση των ακτών

Μέτρο 2.1.2: Βασικές αγροτικές υποδομές

Μέτρο 2.1.3: Προστασία, αναβάθμιση των δασών

Μέτρο 2.1.4: Αλιευτικά Καταφύγια

Μέτρο 2.1.5: Επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις

Μέτρο 2.1.6: Εφαρμογή καινοτομικών δράσεων στην αγροτική παραγωγή

Μέτρο 2.1.7: Υποδομές υγείας - πρόνοιας στην ύπαιθρο

Μέτρο 2.1.8: Υποδομές εκπαίδευσης στην ύπαιθρο

Ο δεύτερος υποάξονας «Ανάπτυξη της ορεινής και μειονεκτικής ενδοχώρας» περιλαμβάνει ένα πλέγμα δράσεων στην ορεινή και μειονεκτική ενδοχώρα, η οποία εμφανίζει έντονη αναπτυξιακή υστέρηση, έχοντας όλα τα χαρακτηριστικά των μειονεκτικών περιοχών. Οι δράσεις αυτές αναφέρονται σε όλους τους παραγωγικούς και κοινωνικούς τομείς, στοχεύοντας στην συνολική και ισόρροπη ανάπτυξη της μειονεκτικής ενδοχώρας της Περιφέρειας και στην λειτουργική / παραγωγική και κοινωνική διασύνδεση της με τις υπόλοιπες αστικές, ημιαστικές και παράκτιες περιοχές.

Επιπρόσθετα των δράσεων αυτών, περιλαμβάνονται συμπληρωματικά ολοκληρωμένες συνεκτικές παρεμβάσεις συγχρηματοδοτούμενες από το ΕΓΤΠΕ και το ΕΚΤ σε συγκεκριμένες / ειδικές αγροτικές περιοχές που αντιμετωπίζουν έντονη αναπτυξιακή υστέρηση και, οι οποίες προσδιορίστηκαν με βάση δέσμη ειδικών κριτηρίων, ύστερα από σχετική εμπειρογνωμοσύνη.

Όλες οι παραπάνω δράσεις που προβλέπονται στο δεύτερο υποάξονα προτεραιότητας, περιλαμβάνονται στα παρακάτω Μέτρα:

Μέτρο 2.2.1: Οδοποιία σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές

Μέτρο 2.2.2: Ανάδειξη και αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς

Μέτρο 2.2.3: Ενίσχυση και βελτίωση των βασικών / τεχνικών και κοινωνικών υποδομών στην ορεινή και μειονεκτική ενδοχώρα

Μέτρο 2.2.4: Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις ανάπτυξης ειδικών μειονεκτικών αγροτικών περιοχών (ΕΓΤΠΕ)

Μέτρο 2.2.5: Ανάπτυξη και υποστήριξη ανθρώπινου δυναμικού στα πλαίσια των Ολοκληρωμένων Παρεμβάσεων (ΕΚΤ)

5.12 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

5.12.1 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑ - ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδος βρίσκεται στο κέντρο της χώρας, συνορεύει προς Βορρά με Θεσσαλία, προς δυσμάς με τη Δυτική Ελλάδα και προς νότο με την Αττική. Βρέχεται ανατολικά από το Αιγαίο Πέλαγος και τον Ευβοϊκό Κόλπο, ενώ νότια βρέχεται από τον Κορινθιακό Κόλπο. Αποτελείται από τους νομούς Βοιωτίας, Ευβοίας, Ευρυτανίας, Φθιώτιδας και Φωκίδας. Καταλαμβάνει συνολική έκταση 15.549 km² (ποσοστό 11,8% της συνολικής έκτασης της χώρας). Έχει έδρα τη Λαμία, πρωτεύουσα του νομού Φθιώτιδας. Η Στερεά Ελλάδα διαθέτει αναπτυγμένη γεωργία, κτηνοτροφία και τουριστικούς πόρους που προσφέρονται για συνδυασμό χειμερινού, θαλασσινού, ιαματικού και αγροτουρισμού.

Το μεγαλύτερο τμήμα της Περιφέρειας είναι ορεινό ή ημιορεινό (ποσοστό 47,4% και 31,8% αντίστοιχα της συνολικής έκτασης) ενώ το πεδινό είναι μόνο το 20,8% της έκτασης. Οι ορεινές περιοχές είναι από τις πιο μειονεκτικές της χώρας.

Το υπέδαφος της Στερεάς Ελλάδας είναι πλούσιο σε κοιτάσματα μετάλλου (μαγνησίτης, σιδηρονικέλιο, βωξίτης, δολομίτης), σε μάρμαρο και χρώμιο, τα οποία δεν αξιοποιούνται επαρκώς.

5.12.2 ΟΡΕΙΝΟΣ ΧΩΡΟΣ

Οι ενέργειες για τον ορεινό χώρο περιλαμβάνονται στον Άξονα Προτεραιότητας 1 «Μείωση των έντονων φαινομένων δυϊσμού με έμφαση στις ορεινές και αγροτικές περιοχές» του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας.

Όπως προκύπτει από την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης που αναφέρεται λεπτομερώς στο πλήρες κείμενο του ΠΕΠ, η Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας αντιμετωπίζει ακόμη σημαντικά προβλήματα στις προβληματικές και κυρίως ορεινές περιοχές. Το διεθνές και ευρωπαϊκό περιβάλλον λόγω της μεταρρύθμισης της ΚΑΠ και των περιορισμών που άρχισε να εισάγει το 1998, έχει επηρεάσει αρνητικά και τον ελληνικό αγροτικό τομέα.

Οι διανομαρχιακές ανισότητες σε συνδυασμό με τη χαμηλή παραγωγικότητα του αγροτικού τομέα της Περιφέρειας λόγω μη εισαγωγής νέων τεχνολογιών, έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνική συνοχή και ομαλή λειτουργία του συνόλου της Περιφέρειας. Η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και η εξισορρόπηση των χωρικών ανισοτήτων από περιοχή σε περιοχή αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την αναπτυξιακή διαδικασία.

Η εσωτερική μετανάστευση προς τα πεδινά και κυρίως προς τα αστικά κέντρα οδήγησε στη μεγάλη μείωση του ορεινού πληθυσμού και ανέτρεψε ολοκληρωτικά την ηλικιακή πυραμίδα.

Ορισμένα από τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά της Περιφέρειας της Στερεάς Ελλάδας, όπως είναι η ηλικία των αρχηγών των εκμεταλλεύσεων, ο αριθμός των εκμεταλλεύσεων μέσου μεγέθους και η αναλογία φυτικής - ζωικής παραγωγής, βελτιώνονται σταδιακά. Παράλληλα, η εικόνα που παρουσιάζει η Περιφέρεια είναι σε αρκετά σημεία καλύτερη από αυτή που εμφανίζει η Ελλάδα ως σύνολο.

Ωστόσο, οι παράγοντες που επηρεάζουν τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και την πορεία του πρωτογενή τομέα δεν έχουν μεταβληθεί σημαντικά, με αποτέλεσμα να απαιτείται περαιτέρω ενίσχυση και στήριξη προκειμένου να επιτευχθούν ουσιαστικά αποτελέσματα και να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα που θα πρέπει όμως να αντανakλούν τις "χωρικές" και "κλαδικές" ιδιαιτερότητες.

Στο πλαίσιο αυτό θα πρέπει να δρομολογηθούν οι διαδικασίες / ενέργειες για τη μείωση της εξάρτησης από την καλλιέργεια βάμβακος. Εξίσου "προβληματική" μπορεί να αποδειχθεί και η κατάσταση για τον καπνό που αποτελεί και καλλιέργεια εντάσεως "εργασίας" και δύσκολα μπορεί να υποκατασταθεί λόγω των γεωμορφολογικών χαρακτηριστικών των εδαφών που καλλιεργείται ο καπνός.

Βασικοί στόχοι του 1^{ου} Άξονα:

- Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας
- Βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου
- Εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και προστασίας του αγροτικού πληθυσμού

Αναλυτικότερα, κύριοι στόχοι είναι:

- Η άρση της απομόνωσης των ορεινών περιοχών.
- Η ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του αγροτικού χώρου και η εξισορρόπηση των χωρικών ανισοτήτων.
- Η βελτίωση της πρόσβασης κυρίως προς τα αστικά κέντρα και τους τοπικούς πόλους Ανάπτυξης της Περιφέρειας.
- Η ενεργοποίηση του ενδογενούς δυναμικού και των ίσων ευκαιριών.
- Η συγκράτηση του πληθυσμού.
- Η προστασία του Περιβάλλοντος και των φυσικών πόρων.

Ειδικοί στόχοι του αγροτικού τομέα:

- Η ενίσχυση των υποδομών του αγροτικού τομέα.
- Η ενίσχυση της συμπληρωματικής απασχόλησης στην ύπαιθρο.
- Η ανάπτυξη της ορεινής γεωργίας και κτηνοτροφίας.
- Ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός επιλεγμένων κλάδων και η ενίσχυση της Γεωργικής Έρευνας.
- Η προσαρμογή και αναδιάρθρωση των κλάδων παραγωγής.
- Η βελτίωση των δομών μεταποίησης, εμπορίας και διακίνησης των προϊόντων.
- Η προώθηση των προϊόντων ονομασίας προέλευσης και των επώνυμων προϊόντων.
- Η αξιοποίηση των δασικών πόρων, η ανάπτυξη της αλιείας και των ιχθυοκαλλιεργειών.

Εκείνο όμως που αποτελεί πλέον κοινή πεποίθηση είναι ότι οι δράσεις για τον ορεινό χώρο δεν μπορούν μεμονωμένα να επιτύχουν τους προαναφερθέντες στόχους. Μόνο αθροιστικά, συντονισμένα και στα πλαίσια συγκεκριμένων περιοχών προγραμματισμού μπορούν να υπάρξουν επιτυχή αποτελέσματα. Συνεπώς η ολοκληρωμένη προσέγγιση αποτελεί βασική προϋπόθεση.

Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην ανάπτυξη ειδικών περιοχών της υπαίθρου που αντιμετωπίζουν προβλήματα που προέρχονται είτε από οικονομική και κοινωνική ανισότητα είτε από δυσκολίες προσαρμογής στην ΚΑΠ. Οι τοπικές αυτές ζώνες, που θα υποβοηθηθούν μέσω ολοκληρωμένων αναπτυξιακών παρεμβάσεων με συγκροτημένες και συνεκτικές δράσεις, θα επιλεγούν με συνεργασία εθνικών, περιφερειακών, τοπικών αρχών και κοινωνικών εταίρων.

Τα ειδικά μέτρα για τις περιοχές αυτές εξειδικεύονται και υλοποιούνται από την Επιτροπή Παρακολούθησης.

Ο 1^{ος} άξονας χρηματοδοτείται με 187.116 εκ. ΕΥΡΩ (ποσοστό 27,32% της δημόσιας δαπάνης του ΠΕΠ Στερεάς Ελλάδας). Οι ειδικού σχεδιασμού ολοκληρωμένες δράσεις (ΟΠΑΑΧ) για τις ορεινές και απομακρυσμένες περιοχές θα ενισχυθούν έως 45 εκ. ΕΥΡΩ δημόσιας δαπάνης.

6. Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΡΕΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΧΩΡΑΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 2007 - 2013

6.1 Η ΣΥΝΟΛΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η πορεία της Ελληνικής οικονομίας καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από την ικανότητα προσαρμογής της στο διεθνές περιβάλλον μέσω μιας ισχυρής και διαρκούς ώθησης της ανταγωνιστικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, απαιτείται σύνθετη και ολοκληρωμένη δράση σε ευρύ πεδίο της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Η στρατηγική εστιάζει στην ανάγκη άσκησης πολιτικής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο με τρόπο, που θα καταστήσει τις Περιφέρειες αλλά και τις πόλεις της χώρας τόπους έλξης και εγκατάστασης επιχειρήσεων, βελτιώνοντας ταυτόχρονα το βιοτικό επίπεδο των πολιτών της και αμβλύνοντας τις διαπεριφερειακές και ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Η νέα αυτή προσέγγιση εδράζεται στην αποτελεσματικότητα των πολιτικών μέσω απλοποιημένων μηχανισμών σχεδιασμού και εφαρμογής.

Στόχος είναι η διεύρυνση των αναπτυξιακών δυνατοτήτων της χώρας, η διατήρηση του ρυθμού οικονομικής μεγέθυνσης και η αύξηση της παραγωγικότητας σε επίπεδα υψηλότερα του μέσου κοινοτικού όρου για την τόνωση της απασχόλησης, την επίτευξη της πραγματικής σύγκλισης και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων των πολιτών χωρίς αποκλεισμούς. Η Ελλάδα της νέας περιόδου 2007-2013 στοχεύει στην ανάδειξή της σε μια εξωστρεφή χώρα με ισχυρή διεθνή παρουσία με ανταγωνιστική και παραγωγική οικονομία. Μία Ελλάδα με έμφαση στην εκπαίδευση και τους νέους, στην ποιότητα, στην τεχνολογία και την καινοτομία, στο σεβασμό του περιβάλλοντος.

Για την επίτευξη του στόχου αυτού, η αναπτυξιακή προσπάθεια επικεντρώνεται :

- **στην προώθηση της καινοτομίας, της έρευνας και της επιχειρηματικότητας καθώς και στη διασύνδεσή τους.** Η υποστήριξη της οικονομίας της γνώσης θα αναζητηθεί στη διαρκή βελτίωση της παραγωγής γνώσης από το σύνολο του παραγωγικού ιστού της χώρας.
- **στην επένδυση σε βιώσιμες υποδομές,** απαραίτητη προϋπόθεση βελτίωσης της ελκυστικότητας της χώρας για την προσέλκυση επενδύσεων και την ποιότητα ζωής. Σημαντική θέση κατέχουν η ολοκλήρωση έργων, οι λειτουργικές διασυνδέσεις των μεταφορών (δίκτυα), η βέλτιστη αξιοποίηση των ήδη υλοποιηθέντων έργων, καθώς και η ανάπτυξη και παροχή συναφών υπηρεσιών. Στον τομέα της ενέργειας θα δοθεί έμφαση και στην ανάπτυξη φιλικών προς το περιβάλλον μορφών ενέργειας και στη βελτίωση του ενεργειακού εφοδιασμού, που συμβάλλουν στην ανάπτυξη και τη βελτίωση της ανταγωνιστικής θέσης της χώρας μεσο-μακροπρόθεσμα.
- **στην επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο,** που κατέχει κυρίαρχη θέση στη στρατηγική της χώρας και αποσκοπεί στη δημιουργία περισσότερων αλλά και καλύτερων θέσεων εργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, υπογραμμίζεται η σημασία της **Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση (ΕΣΑ)** σε αναφορά τόσο με τον καθορισμό των πολιτικών για την αγορά εργασίας, όσο και με τα μέτρα κοινωνικής πολιτικής σχετικής με την ενσωμάτωση ομάδων, που απειλούνται με αποκλεισμό.

Η Ελλάδα θα επικεντρωθεί στην **ανάπτυξη ποιοτικού ανθρώπινου δυναμικού,** που συμβάλλει στη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και προάγει τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Η προεξάρχουσα σημασία του ανθρώπινου δυναμικού συναρτάται ευθέως με την εισαγωγή νέων μορφών οργάνωσης της εργασίας, όπου το ανθρώπινο κεφάλαιο αποτιμάται πλέον κυρίως σε γνώση (παραγωγή νέας και διάχυση της διαθέσιμης), δεξιότητες και στη δυνατότητα ευέλικτης προσαρμογής και ενσωμάτωσης καλών πρακτικών. Η προαγωγή της δια βίου μάθησης, η βελτίωση της ποιότητας εκπαίδευσης και κατάρτισης και η προσαρμοστικότητα εργαζομένων, εργοδοτών και επιχειρήσεων αποτελούν στο πλαίσιο αυτό κομβικές στρατηγικές επιλογές για την αντιμετώπιση των διαρθρωτικών προβλημάτων της αγοράς εργασίας.

- **στην αναβάθμιση του θεσμικού περιβάλλοντος**, με την απλούστευση του κανονιστικού πλαισίου (μείωση της γραφειοκρατίας) και τον ουσιαστικό **εκσυγχρονισμό του δημόσιου τομέα σε όλα τα επίπεδα διοίκησης** για τη μετατροπή του σε σύγχρονο και αποτελεσματικό εργαλείο σχεδιασμού και εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών. Η ενδυνάμωση της διοικητικής ικανότητας των δημόσιων υπηρεσιών θα συμβάλλει στην αύξηση της παραγωγικότητας και της ποιότητας της εργασίας, την προώθηση της επιχειρηματικότητας, την προσέλκυση επενδύσεων και τη δημιουργία απασχόλησης. Στο πλαίσιο της αναβάθμισης του θεσμικού περιβάλλοντος, **κυρίαρχο ρόλο έχει η αναμόρφωση του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου**, καθώς και η ενσωμάτωση των κοινοτικών οδηγιών.

Από την ανάλυση της υφιστάμενης κατάστασης, την ευρύτατη διαβούλευση και τους ανωτέρω στρατηγικούς στόχους, προσδιορίζονται **οι παρακάτω πέντε (5) θεματικές προτεραιότητες**, οι οποίες εξειδικεύουν τη στρατηγική στόχευση της χώρας για τη νέα προγραμματική περίοδο και προωθούν την επίτευξη του αναπτυξιακού οράματος:

- Επένδυση στον παραγωγικό τομέα της οικονομίας.
- Κοινωνία της γνώσης και καινοτομία
- Απασχόληση και Κοινωνική Συνοχή
- Θεσμικό Περιβάλλον
- Ελκυστικότητα της Ελλάδας και των Περιφερειών, ως τόπο επενδύσεων, εργασίας και διαβίωσης¹⁸.

Κεντρικό στοιχείο της **αναπτυξιακής στρατηγικής** αποτελεί η περιφερειακή διάσταση και εξειδίκευση των αναπτυξιακών παρεμβάσεων. Η ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών Περιφερειών είναι εξέχουσας σημασίας για τη χώρα, για την επίτευξη της οποίας απαιτούνται σημαντικές διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην οικονομία κάθε Περιφέρειας. Το μέλλον κάθε ελληνικής Περιφέρειας εξαρτάται από την ανταγωνιστικότητα του παραγωγικού ιστού της, η οποία συνδέεται άμεσα με τις επενδύσεις σε κλάδους παραγωγής, που είναι εκτεθειμένοι στον εθνικό και διεθνή ανταγωνισμό. Η προσαρμογή των αγορών εργασίας και προϊόντων και η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και της δημόσιας διοίκησης θα συνεισφέρουν στη διεύρυνση της παραγωγικής βάσης, την αύξηση της παραγωγικότητας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και της εξωστρέφειας της οικονομίας των Περιφερειών της χώρας.

Ειδικότερα, η αύξηση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε προϊόντα και υπηρεσίες, που ανταγωνίζονται στη διεθνή αγορά ή διαθέτουν βάσιμες μελλοντικές προοπτικές, συντελεί στην ισχυροποίηση της βάσης ανάπτυξης κάθε Περιφέρειας με πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στο παραγόμενο προϊόν, το εισόδημα και την απασχόληση.

¹⁸ ΕΣΠΑ 2007-2013. Αθήνα, Ιανουάριος 2007, σελ.40-41

Η στρατηγική ανάπτυξης της χώρας ολοκληρώνεται με τη χωρική της διάσταση και με την εισαγωγή στον προβληματισμό συγκεκριμένων στοιχείων, που προκύπτουν από τη θεώρηση της γεωγραφικής - φυσικής διάστασης του χώρου. Η εξισορροπημένη και αειφόρος χωρική ανάπτυξη φιλοδοξεί να ικανοποιήσει ταυτόχρονα στόχους, που συνδέονται άρρηκτα με την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον. Η χωρική ανάπτυξη επιπλέον αποσκοπεί στον εμπλουτισμό του προβληματισμού που συνάγεται από τη περιφερειακή και θεματική θεώρηση με πρόσθετα στοιχεία, τα οποία θα συμβάλλουν στη διαμόρφωση προτεραιοτήτων, στην ιεράρχησή τους καθώς και στην εξειδίκευση δράσεων συγκεκριμένων πολιτικών, που με τον τρόπο αυτό θα καταστούν αποτελεσματικότερες.

Επισημαίνονται **τρεις στόχοι άμεσα συνδεδεμένοι με το χώρο**, οι οποίοι και προσδιορίζουν το περιεχόμενο της χωρικής ανάπτυξης: η ανάπτυξη ενός ισόρροπου και πολυκεντρικού αστικού συστήματος και μιας νέας σχέσης πόλης – υπαίθρου, η εξασφάλιση της ισότητας πρόσβασης στις υποδομές και στη γνώση, καθώς και η αειφόρος ανάπτυξη, ορθολογική διαχείριση και η προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς.

Έτσι αναδεικνύονται τρεις χωρικές προτεραιότητες:

- η βιώσιμη αστική ανάπτυξη
- η ανάπτυξη της υπαίθρου
- η διασυνοριακή, διακρατική και διαπεριφερειακή συνεργασία¹⁹.

¹⁹ ΕΣΠΑ 2007-2013. Αθήνα, Ιανουάριος 2007, σελ.42-43

6.2 Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΝΤΕ ΧΩΡΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΕΡΙΟΔΟ 2007-2013

Η διαμόρφωση πέντε προγραμματικών/αναπτυξιακών χωρικών ενότητων συνδέεται άμεσα με σειρά παραγόντων, που συνοψίζουν την εμπειρία των τελευταίων 20 ετών σε ό, τι αφορά στο σχεδιασμό και την άσκηση περιφερειακής πολιτικής και αναμένεται να ενισχύσει άμεσα την περιφερειακή ανταγωνιστικότητα της χώρας.

A. Η λειτουργικότερη οργάνωση

Τα αποτελέσματα της μέχρι σήμερα ασκηθείσας περιφερειακής πολιτικής εγείρουν ερωτήματα ως προς το κατά πόσον σήμερα, με δεδομένο το μέγεθός τους, οι Περιφέρειες προσφέρονται για την άσκηση αποτελεσματικής περιφερειακής πολιτικής. Μπορεί μάλιστα να υποστηριχθεί ότι, παρά τη σταθερή διαδικασία σύγκλισης των Περιφερειών της χώρας, η οποία έχει μέχρι σήμερα επιτευχθεί, εξακολουθεί να αναπαράγει, σε περιφερειακό επίπεδο, τη διάρθρωση των ανισοτήτων της αρχής της περιόδου σε ένα πλαίσιο περισσότερο αναπτυγμένων υποδομών αλλά και με σημαντική βελτίωση όχι μόνο των μακροοικονομικών δεικτών αλλά και της ποιότητας ζωής στο σύνολο της χώρας.

Η συγκέντρωση των αναπτυξιακών παρεμβάσεων των Περιφερειών της χώρας στις πέντε χωρικές ενότητες αναμένεται να συμβάλει σημαντικά στην ενδυνάμωση της οικονομικής λειτουργικότητας κάθε μιας από αυτές και στην τόνωση της εξωστρέφειάς τους. Το μεγαλύτερο μέγεθός τους ανταποκρίνεται καλύτερα στις νέες συνθήκες ανάπτυξης της χώρας, αλλά και στον επιδιωκόμενο διεθνή της ρόλο.

B. Κρίσιμα πληθυσμιακά, οικονομικά και χωροταξικά δεδομένα

Η διαμόρφωση των χωρικών ενότητων συνδέεται άμεσα με την αντιμετώπιση μιας σειράς ζητημάτων που είναι χαρακτηριστικά για κάθε Περιφέρεια και η οποία με βεβαιότητα θα καταστήσει την περιφερειακή πολιτική αποτελεσματικότερη:

- Το μέγεθος του πληθυσμού. Με τη νέα διάρθρωση αυξάνει το μέσο μέγεθος πληθυσμού. Συνολικά η κατανομή του πληθυσμού εξακολουθεί να χαρακτηρίζεται από την βαρύνουσα σημασία της Αττικής, με εξαίρεση, όμως, τη χωρική ενότητα αυτή ο πληθυσμός των λοιπών εξισορροπείται.

- Σχέση χωρικών ενότητων με τους άξονες ανάπτυξης της χώρας. Με τη νέα προσέγγιση εξισορροπείται σε μεγάλο βαθμό και η σχέση των χωρικών ενότητων με τους (υφιστάμενους αλλά και αναδυόμενους) άξονες ανάπτυξης της χώρας. Ο ιστορικός άξονας ανάπτυξης της χώρας, ο ΠΑΘΕ, (Πάτρα- Αθήνα- Θεσσαλονίκη- Εύζωνοι) αποτυπώνεται στην εγκατάσταση ενός δυισμού σε ότι αφορά την ανάπτυξη ανατολικής και δυτικής χώρας, διαμορφώνοντας ένα συγκεκριμένο πρότυπο. Η νέα προσέγγιση δημιουργεί προϋποθέσεις ενδυνάμωσης του συγκεκριμένου άξονα και εξισορρόπηση σταδιακά της αναπτυξιακής εικόνας της χώρας με την ανάδυση νέων αξόνων και την επέκταση του υφισταμένου.

- Γεωγραφικά στοιχεία. Κύριο στοιχείο που θα πρέπει να αντιμετωπισθεί είναι η υπέρβαση των φραγμών που συνιστούν οι ορεινοί όγκοι της χώρας, οι οποίοι τη διατρέχουν από βορρά προς νότο, προσδιορίζουν τα βόρεια σύνορα της, αλλά εκτείνονται στο εσωτερικό της και προς τα ανατολικά, χωρίζοντας ουσιαστικά σε τμήματα, τις ιστορικές γεωγραφικές ενότητες. Δεύτερο, αντίστοιχης σημασίας, στοιχείο αποτελούν τα μεγάλα και μεσαίου μεγέθους νησιά της χώρας και τα νησιώτικα συμπλέγματά της.

Παρά το διαφορετικό μέγεθος που τα χαρακτηρίζει, τα νησιά αντιμετωπίζουν κοινά προβλήματα, όπως ο προσανατολισμός προς τον τουρισμό και την οικιστική ανάπτυξη, η υποχώρηση με λίγες εξαιρέσεις των λοιπών παραγωγικών δραστηριοτήτων, κυρίως, του πρωτογενή τομέα, η μεγάλη εποχικότητα των δραστηριοτήτων, η ευαισθησία του περιβάλλοντος, το ζήτημα των συνδέσεων με τον ηπειρωτικό κορμό της χώρας και μεταξύ τους. Διαμορφώνοντας ευρύτερα λειτουργικά σύνολα δημιουργεί τις προϋποθέσεις περιορισμού των προβλημάτων που προκαλούνται από το ανάγλυφο και τη γεωγραφική δομή της χώρας.

- Αστικότητα και ιεραρχία αστικών κέντρων. Με τη διαμόρφωση των νέων χωρικών ενότητων συνδέεται περισσότερο η επιδιωκόμενη πολυκεντρική αστική ανάπτυξη των κύριων αστικών κέντρων με την ενδοχώρα τους και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις ενδυνάμωσης των δικτυώσεων που αναδύονται σε πολλές περιπτώσεις, στο πλαίσιο του ιεραρχημένου αστικού συστήματος της χώρας. Διαμορφώνονται έτσι, καλύτερες προϋποθέσεις συγκρότησης ενός πολυκεντρικού αστικού συστήματος διαρθρωμένου σε τρεις βαθμίδες με βασικά του στοιχεία, στο ανώτερο επίπεδο, την Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Τα κύρια αστικά κέντρα κάθε χωρικής ενότητας μπορούν να λειτουργήσουν ως πόλοι ανάπτυξης σε κάθε χωρικό σύνολο, ενώ η αναπτυξιακή δυναμική μπορεί να περιλάβει σταδιακά και τα λοιπά αστικά κέντρα καθώς και την ύπαιθρο που τα περιβάλλει συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ενός δυναμικού αναπτυξιακού προτύπου που θα μπορεί να ανταποκρίνεται στις προκλήσεις της αγοράς.

Γ. Καλύτερη αντιμετώπιση προκλήσεων μεσοπρόθεσμα

Με τη νέα οργάνωση των χωρικών ενοτήτων επιδιώκεται η διάχυση των θετικών αποτελεσμάτων των δυναμικότερων Περιφερειών στις γειτονικές Περιφέρειες, η ανάπτυξη των οποίων παρουσιάζει καθυστέρηση και αποφεύγεται η δημιουργία Περιφερειών δύο ή τριών ταχυτήτων, χωρίς οι διαρθρώσεις που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των αναπτυξιακών διαφορών να έχουν ακόμη παγιωθεί. Επίσης, δίνεται η ευκαιρία άσκησης στα νέα χωρικά σύνολα μιας ευέλικτης πολιτικής, η οποία μπορεί ταυτόχρονα να στηρίζει και να ενδυναμώνει την αναπτυξιακή διαδικασία στις δυναμικές περιοχές αλλά και να συμβάλλει στην επιτάχυνση της αναπτυξιακής διαδικασίας στις Περιφέρειες που παρουσιάζουν καθυστέρηση και απαιτούν συνεχείς και έντονες προσπάθειες. Με τον τρόπο αυτό δίδεται η δυνατότητα να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικότερα όχι μόνο τα διαπεριφερειακά προβλήματα και οι ανισότητες, αλλά και οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες. Οι ευρύτερες χωρικές ενότητες θα είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικότερα τα προβλήματα περιφερειακής ανάπτυξης, τονώνοντας την εξωστρέφεια τους και καθιστάμενες ικανές να ανταποκριθούν στις μεσοπρόθεσμες προκλήσεις ανταγωνισμού καθώς και στη συνεργασία με τις γειτονικές προς αυτές περιοχές, αλλά και με τα γειτονικά κράτη, τα περισσότερα από τα οποία βρίσκονται σε ευρωπαϊκή τροχιά²⁰.

²⁰ ΕΣΠΑ 2007-2013. Αθήνα, Ιανουάριος 2007, σελ.62-64

6.3 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

Για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών δε θα υιοθετηθεί σε επίπεδο Περιφερειών διαφοροποιημένη πολιτική αλλά οριζόντια και σε επίπεδο χώρας θα υλοποιηθεί ένα πλέγμα παρεμβάσεων από τα Διαρθρωτικά Ταμεία και ιδιαίτερα το ΕΤΠΑ και κατά περίπτωση το Ταμείο Συνοχής αλλά και από το ΕΓΤΑΑ. Η στρατηγική ανάπτυξης του ορεινού χώρου πρέπει να είναι κοινή για τη χώρα αφού τα προβλήματα του ορεινού χώρου είναι κοινά σε όλες τις Περιφέρειες, παρά την επιλεξιμότητα των Περιφερειών αυτών σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες. Άλλωστε στον ορεινό χώρο με ελάχιστες σημειακές εξαιρέσεις διαμορφώνονται και οι ενδοπεριφερειακές ανισότητες των περισσότερων Περιφερειών.

Η στρατηγική ανάπτυξης του ορεινού χώρου αποσκοπεί στην ανασυγκρότηση των δραστηριοτήτων παραγωγής και κατοίκησης, οι οποίες παρουσιάζουν σημαντική εποχικότητα και υποχώρηση, με αποτέλεσμα πολλές ορεινές περιοχές να είναι αραιοκατοικημένες και να διακυβεύεται η οικονομική και περιβαλλοντική βιωσιμότητά τους και στην αντιμετώπιση των πιέσεων, που εμφανίζεται σε ορισμένες ορεινές περιοχές εξαιτίας της τουριστικής και οικιστικής ανάπτυξης. Η ανάπτυξη του ορεινού χώρου θα επιδιωχθεί κατά τρόπο συνετό ώστε να μη διακυβεύεται η ευρύτερη οικολογική και πολιτιστική του σημασία, αλλά να διασφαλίζεται η βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, συνδυάζοντας παραδοσιακές με σύγχρονες επιχειρηματικές δραστηριότητες σε συμβατά με το περιβάλλον και το τοπίο όρια, αλλά και με τους κανόνες της αγοράς.

Στο ανωτέρω πλαίσιο, η ανάπτυξη του τουρισμού και ιδιαίτερα του τουρισμού μικρής κλίμακας, η διατήρηση της άσκησης της γεωργίας και της κτηνοτροφίας, η ανάδειξη της οικολογικής και κοινωνικής σημασίας των δασών και η δημιουργία/διατήρηση της μικρής βιοτεχνίας αποτελούν διακριτές ενότητες παρεμβάσεων. Η ανασυγκρότηση αυτή μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από την στήριξη στη παραγωγή επώνυμων (ΠΟΠ, ΠΓΕ, βιολογικά) γεωργικών προϊόντων σε μακροχρόνια προοπτική, και σε συνδυασμό με την ήπια τουριστική ανάπτυξη, οι οποίες μπορούν να αναπτύσσονται κατά μεγάλα χρονικά διαστήματα ενός ημερολογιακού έτους και μέσα από μία ελεγχόμενη μέσα από το σχεδιασμό οικιστική ανάπτυξη. Άρα είναι επιθυμητή η συγκρότηση ενός πολυλειτουργικού προτύπου ανάπτυξης.

Η προοπτική αυτή σε σχέση με την υφιστάμενη κατάσταση και τις πιέσεις, που ασκούνται στο ορεινό χώρο παραπέμπει στην ανάγκη άσκησης πολιτικής, η οποία θα περιορίζει τις επιπτώσεις από:

- τις χωρίς μακροχρόνιο ορίζοντα οικονομικές και παραγωγικές δραστηριότητες οι οποίες τελικά, επιδρούν αρνητικά στους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους.
- τις πιέσεις της τουριστικής ανάπτυξης σε συγκεκριμένες περιοχές του ορεινού χώρου, όπου αυτές έχουν εγκατασταθεί (περιοχές χειμερινού τουρισμού, περιοχές με γνωστά ονόματα ως περιοχές προορισμού ενταγμένες στο κυρίαρχο τουριστικό πρότυπο της χώρας, αναδιδόμενες τουριστικές περιοχές, περιοχές στις οποίες βρίσκονται σημαντικά μνημεία της φύσης και του πολιτισμού).
- τα μεγάλα έργα υποδομής και ενέργειας, που είναι στρατηγικής σημασίας για την ανάπτυξη της χώρας όπως π.χ. η ολοκλήρωση της Εγνατίας και των κάθετων αξόνων που οδηγούν στα σύνορα της χώρας, τα ενεργειακά δίκτυα και τα κέντρα παραγωγής ενέργειας της χώρας, αλλά και από τις επιπτώσεις των αντιστοίχων υποδομών περιφερειακής και αστικής σημασίας.

- πιέσεις της οικιστικής ανάπτυξης οι οποίες ασκούνται στο σύνολο του ορεινού χώρου αλλά εμφανίζονται με ιδιαίτερη ένταση σε συγκεκριμένες περιοχές σε στενή συνάρτηση με την προσβασιμότητα τους από τις μεγάλες πληθυσμιακές συγκεντρώσεις της χώρας.

Σημαντικό στοιχείο της ανάπτυξης του ορεινού χώρου αποτελεί η συγκρότηση λειτουργικών διασυνδέσεων με τα γειτονικά αστικά κέντρα σε μια λογική ημερησίων μετακινήσεων. Τα κέντρα αυτά μπορούν να αποτελέσουν ολοκληρωμένα σημεία υποστήριξης της αναπτυξιακής δραστηριότητας στον ορεινό χώρο. Σε ό, τι αφορά τις **ορεινές περιοχές στο νησιωτικό χώρο** πρέπει να επισημανθεί, ότι καθώς αυτές αντιμετωπίζουν τα ίδια προβλήματα με τις ορεινές περιοχές του ηπειρωτικού τμήματος της χώρας, αλλά λόγω του νησιωτικού χαρακτήρα τους με μεγαλύτερη ένταση, είναι αναγκαία η καταβολή ιδιαίτερων περισσότερο έντονων και αποτελεσματικότερων προσπάθειών, ώστε η στρατηγική αυτή να επεκταθεί και στις ορεινές περιοχές των μεγαλύτερων νησιών της χώρας, προσαρμοζόμενης κατάλληλα²¹.

²¹ ΕΣΠΑ 2007-2013. Αθήνα, Ιανουάριος 2007, σελ.86-87

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη διπλωματική αυτή εργασία επιδιώχθηκε η παρουσίαση της Ελληνικής Πολιτικής για τον Ορεινό Χώρο. Η προσπάθεια προσέγγισης της ευρωπαϊκής, της εθνικής και της περιφερειακής Πολιτικής για τις ορεινές περιοχές έδωσε σε ικανοποιητικό βαθμό το πλαίσιο του Σχεδιασμού βάσει του οποίου καθορίζονται οι Άξονες Προτεραιότητας και πραγματοποιούνται όλες οι ενέργειες.

Αναλύοντας όλα τα στοιχεία προκύπτει αμέσως ότι στις ορεινές περιοχές, λόγω των εξαιρετικών ιδιοτεροτήτων της φυσικο-γεωγραφικής και κοινωνικοοικονομικής τους πραγματικότητας, εφαρμόζονται, ή τουλάχιστον σχεδιάζονται, ειδικές πολιτικές που στόχο έχουν την ανάπτυξη τους. Η ανυπαρξία συγκεκριμένης πολιτικής έως τα τέλη της δεκαετίας του 1970 στην Ελλάδα, συνέβαλε στην περαιτέρω υστέρηση των περιοχών αυτών έναντι των υπόλοιπων περιοχών της χώρας αλλά και άλλων ευρωπαϊκών ορεινών περιοχών.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση όπως είδαμε από το 1975 και έπειτα προσπάθησε την προώθηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών μέσω της εφαρμογής συγκεκριμένων Μέτρων και Προγραμμάτων. Στόχος ήταν και παραμένει η οικονομική ανάπτυξη σε διάφορους τομείς και η παραμονή των ορεινών πληθυσμών στις εστίες τους.

Όσον αφορά στις πολιτικές του Τμήματος Εγγυήσεων της ΚΑΠ, είναι φανερό ότι οι συγκεκριμένες ενισχύσεις συνέβαλαν στη διατήρηση του ορεινού πληθυσμού. Συνέβαλαν όμως στον εφησυχασμό και την επανάπαυση των αγροτών σε αυτές, με αποτέλεσμα να δράσουν ως ανασταλτικοί παράγοντες της διαρθρωτικής προσαρμογής των τοπικών οικονομιών.

Σε ότι αφορά τα διαρθρωτικά μέτρα και ειδικότερα αυτά που αφορούν τον πρωτογενή τομέα, είναι γεγονός ότι προωθήθηκαν επενδυτικές δράσεις οι οποίες συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό της γεωργικής δραστηριότητας (σχεδία βελτίωσης, νέοι αγρότες κ.λ.π.) αλλά και στη διαφοροποίηση εντός και εκτός της αγροτικής εκμετάλλευσης (αγροτουρισμός, βιοτεχνίες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων κ.λ.π.). Από την άλλη πλευρά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι λόγω των ομοιογενών ποσοστών ενίσχυσης (για τις ορεινές περιοχές) αλλά και των κοινωνικο-οικονομικών περιορισμών των ορεινών περιοχών, οι επενδυτικές πρωτοβουλίες στον ορεινό χώρο υπήρξαν πολύ κατώτερες του αναμενόμενου (Υπουργείο Γεωργίας, 1999).

Τα ΜΟΠ και οι Κοινοτικές Πρωτοβουλίες (κυρίως η LEADER), εφαρμόστηκαν με αρκετή επιτυχία, αφού όχι μόνο κατόρθωσαν να προωθήσουν την επιχειρηματικότητα και την οικονομική διαφοροποίηση στις ορεινές περιοχές, αλλά παράλληλα, συνέβαλαν στην υλοποίηση καινοτόμων δράσεων και κυρίως στον εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου, μέσω της δημιουργίας τοπικών αναπτυξιακών φορέων, οι οποίοι παρέχουν σημαντικές υπηρεσίες στον τοπικό πληθυσμό.

Παρά τις αρκετά θετικές επιπτώσεις της εφαρμογής των τομεακών προγραμμάτων στις ορεινές περιοχές (ιδιαίτερα σε ότι αφορά τη δασική ανάπτυξη και τη βελτίωση των βοσκοτόπων), οι δράσεις τους δεν μπορούν να θεωρηθούν αποτελεσματικές αφού δεν εντάχθηκαν ποτέ σε ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο αναπτυξιακού σχεδιασμού.

Σε περιφερειακό επίπεδο, εξετάζοντας τους Άξονες Προτεραιότητας και τα Μέτρα κάθε Περιφέρειας παρατηρείται έντονα το φαινόμενο της ταύτισης τόσο των Αξόνων (φαινόμενο εύλογο αφού πρόκειται για Σχεδιασμό Ορεινών Περιοχών), όσο και των Μέτρων από Περιφέρεια σε Περιφέρεια. Τα Μέτρα που εντοπίζονται κοινά σε όλες σχεδόν τις Περιφέρειες έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη βασικών υποδομών (υπηρεσίες - μεταφορές), την προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος, την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς, την προστασία και αξιοποίηση των δασών, τη βελτίωση της μεταποίησης και εμπορίας γεωργικών προϊόντων, τις επενδύσεις σε επίπεδο γεωργικών εκμεταλλεύσεων, την ανακαίνιση και ανάπτυξη οικισμών αγροτικού χώρου, τη διαχείριση υδάτινων πόρων, τις έγγειες βελτιώσεις και τις υποδομές αγροτικού - γεωργικού χώρου.

Επίσης μεγάλο μέρος της χρηματοδότησης των Αξόνων απορροφούν οι επενδύσεις για την επιχειρηματικότητα, οι οποίες όμως περιέχονται σε Μέτρα πολύ λίγων Περιφερειών.

Σε Περιφέρειες που περιέχουν ορεινούς τουριστικούς προορισμούς καταγράφεται μεγαλύτερη χρηματοδότηση σε Μέτρα που αφορούν την τουριστική ανάπτυξη.

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι ο τομέας της μεταποίησης γεωργικών προϊόντων χρηματοδοτείται ελάχιστα και με πολύ χαμηλά ποσοστά επί της χρηματοδότησης των Αξόνων (με εξαίρεση την Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας), γεγονός που μειώνει ακόμη περισσότερο τις ήδη περιορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης του κλάδου, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο.

Οι δράσεις των ΠΕΠ, τόσο αυτής της περιόδου (2000 - 2006) όσο και της προηγούμενης επικεντρώνονται κυρίως στη βελτίωση των υποδομών γενικά. Ωστόσο η βελτίωση και επέκταση του οδικού δικτύου με στόχο τη βελτίωση της προσπελασιμότητας και την άρση της απομόνωσης αποτελεί την πλέον κλασική αναπτυξιακή στρατηγική.

Ακόμη, αναλύοντας τα συγκεκριμένα επιχειρησιακά αναπτυξιακά προγράμματα για τον ορεινό χώρο διαπιστώνεται ότι δεν προωθούνται καθόλου νέες πρωτοβουλίες όπως είναι η άρση του ελλείμματος της ενημέρωσης, η επαγγελματική κατάρτιση κ.α.

Σε μια ειδικότερη προσέγγιση γίνονται οι εξής διαπιστώσεις. Για την Περιφέρεια Αττικής η ανυπαρξία σχεδιασμού για τις ορεινές περιοχές δικαιολογείται λόγω της απουσίας μεγάλων ορεινών όγκων στο εσωτερικό της Περιφέρειας.

Ωστόσο δεν μπορεί να ειπωθεί το ίδιο για την Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, στις ορεινές περιοχές της οποίας συγκεντρώνεται ένα ικανοποιητικό ποσοστό του πληθυσμού. Θεωρείται αναγκαία λοιπόν η σχεδίαση ενός Άξονα ή Υποάξονα που να αφορά αυτόν το χώρο.

Όλες οι άλλες Περιφέρειες, εκτός της Περιφέρειας Ηπείρου, περιέχουν ένα πολύ μεγάλο κομμάτι ορεινού χώρου στο εσωτερικό τους και προβλέπουν Μέτρα για την ανάπτυξη του. Το γεγονός αυτό αποτελεί παράδοξο αφού η Ήπειρος είναι μακράν η ορεινότερη Περιφέρεια της χώρας με ποσοστό ορεινότητας πάνω από 70% όπως έχει προαναφερθεί. Ενώ στο προηγούμενο ΠΕΠ Ηπείρου υπήρχε Άξονας σχετικός με την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και ενώ ορισμένα Μέτρα αυτού δεν εφαρμόστηκαν πλήρως ή αναποτελεσματικά, σύμφωνα με την αξιολόγηση που αναφέρθηκε, στο ΠΕΠ της περιόδου 2000 - 2006 παραδόξως, κρίθηκε σκόπιμος ο μη Σχεδιασμός ειδικού Άξονα. Το γεγονός αυτό προκαλεί εύλογες απορίες σχετικά με την κατάρτιση των ΠΕΠ.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων (δασική, κτηνοτροφική, τουριστική, πολιτιστική και περιβαλλοντική ανάπτυξη) προϋποθέτει την ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και την παράλληλη συμπληρωματική διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο κοινωνικο-οικονομικο-λειτουργικό χώρο της κάθε περιφέρειας.

Η υπέρβαση της υφιστάμενης απομόνωσης του ορεινού όγκου μπορεί να επιτευχθεί μέσω της αναβάθμισης, ανάπτυξης και αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού, την προστασία των ορεινών περιοχών που πλήττονται από τις αναπόφευκτες διαρθρωτικές μεταβολές, την προσαρμογή της οικονομίας στις διεθνείς εξελίξεις και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη των υποδομών και κυρίως των οδικών αξόνων.

Η προσαρμογή της οικονομίας των ορεινών περιοχών στις Κοινοτικές και Διεθνείς εξελίξεις προϋποθέτει την κατάλληλη αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων και των επιχειρήσεων καθώς και την αποτελεσματική προώθηση και εφαρμογή νέων τεχνολογιών, της οργανωτικής υποστήριξης και των κινήτρων. Το ζητούμενο αποτέλεσμα είναι η αύξηση της ελκυστικότητας των ορεινών περιοχών ως τόπων προσέλκυσης ανάλογων επενδύσεων και άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων, όπως ο τουρισμός και ο παραθερισμός, λαμβάνοντας υπόψη τις ανταγωνιστικές συνθήκες, τις προοπτικές και εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις άλλες χώρες του άμεσου και ευρύτερου περιβάλλοντος.

Η διαφύλαξη του τοπίου, των παρθένων δασών και δασικών εκτάσεων, των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτιστικών πόρων των ορεινών περιοχών αποτελεί πρωταρχική προτεραιότητα της χωροταξικής πολιτικής. Σ' αυτό μπορεί να συμβάλλει καθοριστικά η αξιοποίηση των υφιστάμενων φορέων και η δημιουργία νέων φορέων διαχείρισης (αυτοδιοίκηση, μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.α.) σε εταιρική βάση με στόχο την περιβαλλοντική ολοκληρωμένη διαχείριση και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

Στο πλαίσιο αυτό είναι σκόπιμο να μελετηθούν και εφαρμοστούν πρότυπα προγράμματα ολοκληρωμένης ανάπτυξης σε επιλεγμένες περιοχές του ορεινού χώρου (π.χ. περιοχών με πολλαπλές δυνατότητες ανάπτυξης ήπιου τουρισμού όπως χιονοδρομικού, αναρριχητικού και ορεινής περιήγησης, ιαματικού, αγροτουρισμού σε συνδυασμό με την ανάπτυξη της γεωργίας, κτηνοτροφίας, δασών, ιχθυοκαλλιέργειας, βιοτεχνίας και χειροτεχνίας και της αναγκαίας υποδομής διασύνδεσης και επικοινωνιών).

Όσον αφορά στις ανεπάρκειες του Στρατηγικού και Επιχειρησιακού Σχεδιασμού καθώς και στη διοικητική και τεχνική στήριξη οφείλονται σύμφωνα με το Υπουργείο Γεωργίας στο γεγονός ότι τα Επιχειρησιακά Προγράμματα καταρτίζονται από μη εξειδικευμένους επιστήμονες.

Τα ανωτέρω στοιχεία, σχετικά με τα χαρακτηριστικά - μειονεκτήματα της περιφερειακής πολιτικής και την έλλειψη συντονισμού των δράσεων, δημιουργούν αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητα της. Είναι αναγκαία λοιπόν η δημιουργία ενός Εθνικού Φορέα για την προστασία και ανάπτυξη του ορεινού χώρου, στον οποίο θα εκπροσωπούνται τα συναρμόδια Υπουργεία (Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., Γεωργίας & Αγροτικής Ανάπτυξης κ.α.), για την αποφυγή φαινομένων όπως αυτά που αναφέρθηκαν.

Βασικός ρόλος και αρμοδιότητες του Φορέα αυτού θα είναι η σύνθεση των πολιτικών των διαφόρων Υπουργείων και άλλων κεντρικών Οργανισμών καθώς και η παρακολούθηση, ο έλεγχος της εφαρμογής και η αξιολόγηση των Αναπτυξιακών προγραμμάτων στον ορεινό χώρο.

Επίσης κρίνεται σκόπιμη η ύπαρξη ενός Επιχειρησιακού Προγράμματος σε κεντρικό επίπεδο που θα περιλαμβάνει τις δράσεις εθνικής κλίμακας.

Επίσης προτείνεται ο χωροταξικός Σχεδιασμός να προσδιοριστεί σε επίπεδο βουνού, σύμφωνα με το γαλλικό μοντέλο ανάπτυξης των ορεινών όγκων.

Αυτό σημαίνει ότι για κάθε οροσειρά της χώρας θα προγραμματίζεται ξεχωριστή πολιτική η οποία θα είναι προσαρμοσμένη στις ιδιαιτερότητες κάθε βουνού και οι οποίες έχουν να κάνουν με τη μορφολογία και κλίση του εδάφους, το κλίμα, τα είδη χλωρίδας και πανίδας που απαντώνται, τα δημογραφικά και οικονομικά δεδομένα των ορεινών χωριών και άλλα ειδικότερα χαρακτηριστικά. Για κάθε οροσειρά προτείνεται η δημιουργία ξεχωριστού Φορέα (Φορέας Βουνού) που θα προγραμματίζει τα σχέδια και τις δράσεις, ενώ παράλληλα θα παρακολουθεί, θα ελέγχει και θα αξιολογεί, όπως ακριβώς και ο εθνικός Φορέας που συντονίζει.

Πέρα όμως από την ανάγκη συντονισμού και ενιαίας πολιτικής, η ανάπτυξη των ορεινών περιοχών απαιτεί μια ολοκληρωμένη προσέγγιση σε όλους τους τομείς, πολυλειτουργικού χαρακτήρα, που να διασφαλίζει τη διαχρονική πολυαπασχόληση των κατοίκων τους. Η έννοια της ολοκληρωμένης ανάπτυξης που προσπάθησε να προωθήσει η Ευρωπαϊκή Κοινότητα μετά το 1975 χαρακτηρίζεται ως ελλιπής καθώς τα ενιαία σχέδια και προγράμματα που αφορούν τον αγροτικό χώρο δεν μπορούν να βρουν πλήρη εφαρμογή στον ορεινό χώρο, όσο και αν τροποποιηθούν λόγω των ιδιαιτεροτήτων του. Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη απαιτεί ιδιαίτερη ολοκληρωμένη διεπιστημονική διερεύνηση για κάθε συγκεκριμένη ορεινή περιοχή.

Στον ελληνικό ορεινό χώρο οι επιχειρηματικές δράσεις, τα κίνητρα προσέλκυσης νέων αγροτών, οι εξισωτικές αποζημιώσεις, οι αγροτικές επιδοτήσεις και άλλα μέτρα που εφαρμόζονται συνέβαλαν στην ανάπτυξη εναλλακτικών οικονομιών.

Δεν προώθησαν όμως την ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη ανάπτυξη καθώς αποτέλεσαν ενέργειες εθνικού και ευρωπαϊκού επιπέδου, κατά τον σχεδιασμό των οποίων δεν λήφθηκαν υπόψη οι φυσικές δυνατότητες και το ανθρώπινο δυναμικό κάθε περιοχής.

Η ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο όταν τους φορείς πρωτοβουλιών των σχετικών σχεδίων, προγραμμάτων και δράσεων αποτελούν, συντονισμένα και συλλογικά, οι μόνιμοι κάτοικοι, οι περιστασιακοί κάτοικοι που αποτελούν παλαιούς μόνιμους κατοίκους που μετακινήθηκαν προς τα αστικά κέντρα και επιστρέφουν σε περιόδους διακοπών, οι τοπικές, νομαρχιακές και περιφερειακές αυτοδιοικήσεις, τα πανεπιστήμια της περιφέρειας και οι επιστημονικοί και κοινωνικοί φορείς. Ωστόσο επισημαίνεται η αναγκαιότητα του Εθνικού Φορέα για τον καλύτερο συντονισμό και την αμεσότερη χρηματοδότηση των προγραμμάτων και των δράσεων.

Η δημιουργία ενός Πλαισίου Χωροταξικού Σχεδιασμού εξειδικευμένου στον ορεινό χώρο θα σηματοδοτούσε την αρχή μιας συλλογικότερης προσπάθειας, πιο εμπεριστατωμένης και πιο ολοκληρωμένης, για μια βιώσιμη ανάπτυξη. Η εμπειρία από την εφαρμογή της μέχρι σήμερα ευρωπαϊκής, εθνικής και περιφερειακής πολιτικής αποτελεί ένα επιπλέον εφόδιο για την επίτευξη του στόχου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Βαρβαρέσος, Σ., Σωτηριάδης, Μ., (2004), ‘Ορεινοί όγκοι και τουρισμός: Μια χωροχρονική προσέγγιση’, Λαμία
- Γεωργιάδης, Γ., (2003), ‘Η Ευρωπαϊκή Κοινή Αγροτική Πολιτική’, Αθήνα
- Γραφείο 12 (Εταιρία Μελετών για Οικιστική Ανάπτυξη), Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., 2000, ‘Οι δυναμικές των ορεινών και προβληματικών περιοχών στο πλαίσιο των γενικότερων εξελίξεων και μετασχηματισμών του αγροτικού χώρου’, Αθήνα
- Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013. Αθήνα, Ιανουάριος 2007
- ΕΣΥΕ (2001), Πίνακας 3. Μόνιμος πληθυσμός, επιφάνεια και πυκνότητα του πληθυσμού, με διάκριση σε αστικές και αγροτικές περιοχές, καθώς, και σε πεδινές, ημιορεινές και ορεινές περιοχές. Μέσος σταθμικός των υψομέτρων. Απογραφή πληθυσμού 18^{ης} Μαρτίου 2001. Αθήνα
- ΕΣΥΕ (1993), Έρευνες Διάρθρωσης των Γεωργικών Εκμεταλλεύσεων, Αθήνα
- ΕΣΥΕ (1995), Κατανομή της εκτάσεως της Ελλάδος κατά βασικές κατηγορίες χρήσεων γης, Αθήνα
- Ζιωγάνας, Χρ., (1999), ‘Διάρθρωση της Προσφοράς της Αγροτικής Παραγωγής με Ορίζοντα το 2010’. Εκδόσεις Παπαζήση, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα
- Καρανικόλας, Π. και Μαρτίνος, Ν., (1999), ‘Χωρική διαφοροποίηση της ελληνικής γεωργίας με ορίζοντα το 2010’, στο ‘Η Ελληνική Γεωργία προς το 2010’, Εκδόσεις Παπαζήση. Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα

- ΚΕ.Π.Α.ΜΕ. (Κέντρο Χωροταξικών – Πολεοδομικών και Αρχιτεκτονικών Μελετών, Γρηγόρης Διαμαντόπουλος & Συνεργάτες Ε.Ε. Μελετών), Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., (2000), 'Στρατηγικό Πλαίσιο Κατευθύνσεων για την Ανάπτυξη του Χιονοδρομικού Τουρισμού στην Ελλάδα', Αθήνα
- ΚΕΠΕ, (1989), 'Εκθέσεις για το Πρόγραμμα 1988 – 1992: Δασοπονία', Αθήνα
- ΚΕΠΕ, (1991), 'Εκθέσεις για το Πρόγραμμα 1988 – 1992: Περιφερειακή Πολιτική', Αθήνα
- Μαραβέγιας, Ν., (1992), 'Η διαδικασία της Ευρωπαϊκής Ολοκλήρωσης και η Ελληνική Γεωργία στη δεκαετία του '90'. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
- Μπεριάτος, Η., (2001), 'Χωροταξία III Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός και Πολιτική, Χωροταξία και Ορεινός Χώρος: Για μια Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών', Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος
- Οικονομικός Ταχυδρόμος. «Η Οικονομία των Ελληνικών Περιφερειών», Ι.Π.Α., 17 Φεβρουαρίου 2000.
- Παπαδασκαλόπουλος, Αθ. (2001), 'Περιφερειακός Προγραμματισμός', Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πάντειο Παν/μιο, Αθήνα
- Παπαδασκαλόπουλος, Αθ. 'Μέθοδοι Περιφερειακής Ανάπτυξης'. Εκδόσεις Παπαζήση: Αθήνα, 1995
- Παυλόπουλος, Π. (Ph.D.). «Ο Χειμερινός Τουρισμός στην Ελλάδα: Ανάλυση – Συμπεράσματα – Προτάσεις». Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων: Αθήνα, 20 Νοεμβρίου 2001
- Περιφέρεια Ανατολικής – Μακεδονίας – Θράκης, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006

- Περιφέρεια Θεσσαλίας, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Ηπείρου, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Πελοποννήσου, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Κρήτης, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Αττικής, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Ιόνιων Νησιών, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου, Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα 2000-2006
- Πίνδος (Κέντρο Στρατηγικού Σχεδιασμού), Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., (2000), 'Μελέτη για το Στρατηγικό Πρόγραμμα Δράσης για την Βιώσιμη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών'.
- Ρόκος, Δ., (1998), 'Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη', Αθήνα
- Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. – Γενική Διεύθυνση Περιβάλλοντος – Διεύθυνση Χωροταξίας, (2000), 'Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης', Αθήνα
- Υπουργείο Γεωργίας, (1992), Αποτελέσματα Πρώτης Εθνικής Απογραφής Δασών. Διεύθυνση Δασικού κτηματολογίου, Δασολογίου Χαρτογράφησης, Απογραφής & Ταξινόμησης Δασών & Δασικών Εκτάσεων, Αθήνα

- Υπουργείο Γεωργίας, (2001), 'Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, «Αγροτική Ανάπτυξη – Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου 2000-2006»', Αθήνα
- Υπουργείο Γεωργίας, Γενική Διεύθυνση Εγγειοβελτιωτικών Έργων και Γενική Διεύθυνση Προγραμματισμού, (1999), 'Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης για τον Πρωτογενή Τομέα 2000-2006', Αθήνα
- Υπουργείο Γεωργίας, (2003), 'Έγγραφο Προγραμματισμού Αγροτικής Ανάπτυξης', Αθήνα
- Χριστοπούλου, Ο., (2001), 'Η περιβαλλοντική προστασία του αγροτικού χώρου στην Ε.Ε: Θεσμοί και Εφαρμογές', Περιβάλλον και Δίκαιο, 5(1): 49-60
- Χριστοφάκης, Μανώλης. «*Τοπική Ανάπτυξη & Περιφερειακή Πολιτική*», Εκδόσεις Παπαζήση: Αθήνα, 2001

Ξενόγλωσση

- European Commission, (2002), Proceedings of the conference 'Community policies and mountain areas', Organised by the European Commission, BRUSSELS 17 and 18 October 2002
- European Commission, (1999), European Spatial Development Perspective (ESPD), Towards Balanced and Sustainable Development of the Territory of the European Union, European Communities.
- European Commission, (2000), Agenda 2000. CAP Reform Decisions. Directorate – General of Agriculture
- European Commission, (2000), The CAP Reform – A Policy for The Future. Directorate – General of Agriculture.

Διευθύνσεις Διαδικτύου

www.europa.eu

www.icimod.org

www.minenv.gr

www.minagric.gr

www.mountain.org

www.mnec.gr

www.evonymos.org/greek/orivatikoi.html

<http://www.itep.gr/gr/index.htm>

http://www.itep.gr/pdfs/DT_meleti11.pdf

<http://www.visitgreece.gr/pages.php?pageID=392&langID=1>

<http://www.mou.gr>

<http://www.agrotikianaptixi.gr/index.php>

http://ec.europa.eu/agriculture/rur/leaderplus/pdf/library/methodology/139_el.pdf

http://www.leader-plus.gr/n_paa0713.htm

<http://europa.eu/scadplus/leg/el/lvb/g24208.htm>

http://ec.europa.eu/agriculture/rurdev/index_el.htm

<http://www.anko.gr/leader/description+.html>

<http://www.anko.gr/leader/leadergeneral.html>

<http://www.anko.gr/leader/leader+info.htm>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ
